

Lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin mit- taaminen päätöksenteon tueksi

Case: Lahden kaupungin Ahtialan ja Launeen lähikirjastot

LAB-ammattikorkeakoulu

Tradenomi (YAMK)

2022

Johanna Mattila

Tiivistelmä

Tekijä(t) Mattila, Johanna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 100+3 liitettä	Valmistumisaika 2022
Työn nimi Lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin mittaaminen päätöksenteon tueksi Case: Lahden kaupungin Ahtialan ja Launeen lähikirjastot		
Tutkinto ja koulutusala Tradenomi (YAMK), uudistava johtaminen		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio (jos opinnäytetyöllä on toimeksiantaja) Pirita Rautavuo, palvelupäällikkö, Lahden kaupunginkirjasto		
Tiivistelmä <p>Kehittämishankkeessa selvitettiin, miten lähikirjastojen tuottamaa hyvinvointia voi tuoda esiin kuntapäätöksenteossa. Kirjastopalvelujen keskittäminen on usein listalla, kun säästötoimenpiteitä suunnitellaan. Kehittämishankkeen kohdekirjastoina olivat Lahden kaupungin Ahtialan ja Launeen lähikirjastot. Hankkeen tavoitteena oli luoda kirjastojen tuottaman hyvinvoinnin todentamiseen soveltuva mittaristo, joka huomioi lähikirjastojen erityispiirteet. Lisäksi tarkasteltiin lähikirjastojen vaikuttavuutta.</p> <p>Teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltiin hyvinvointia, hyvinvointipolitiikkaa, kunnallista päätöksentekoa, kirjastojen hyvinvointivaikutuksia sekä hyvinvoinnin mittaamista. Mittariston tekemisessä käytettiin Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan perustuvaa kolmijakoa (having-loving-being).</p> <p>Kehittämishanke toteutettiin konstruktiiivisella tutkimusotteella, jossa tavoitteena oli luoda konstruktio, tässä tapauksessa mittaristo, hyödyntäen teorian ja käytännön vuoropuhelua. Tutkimusmenetelmiä oli yhteensä kolme. Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjiltä sekä sidosryhmiltä kerättiin subjektiivista näkemystä palveluista kyselyllä. Henkilökunnan näkemyksiä lähikirjastojen hyvinvointivaikutuksista kerättiin työpajan avulla. Lisäksi lähikirjastojen tiloissa tehtiin havainnointia muiden tutkimustuloksien tueksi. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan analyysin keinoin.</p> <p>Hankkeen tuloksena aikaansaatu mittaristo sisältää prosessimittareita, tulosmittareita sekä vaikutusmittareita. Mittareiden luomisessa käytettiin sekä teoriaa että tutkimustuloksia. Nykyisistä käyttäjistä suurin osa pitää kirjaston läheisyyttä tärkeänä, ja kirjaston muuttaminen muualle vaikuttaisi huomattavasti heidän kirjastossa käyntiinsä. Mit-taustulosten esittämisessä olennaista on luoda oikeanlainen vaikuttavuusviestinnän strategia, jotta mittauksen tulokset voidaan esittää mahdollisimman havainnollisesti päätöksenteon tueksi. Huolellisella mittaamisella voidaan antaa vahvaa tietoon perustuvaa näyttöä lähikirjastojen hyvinvointivaikutuksista käyttäjiinsä.</p>		
Asiasanat kirjastot, lähikirjastot, hyvinvointi, mittaus, päätöksenteko, vaikuttavuus		

Abstract

Author(s) Mattila, Johanna	Type of Publication Thesis, UAS	Published 2022
	Number of Pages 100+3 appendices	
Title of Publication Measuring the well-being produced by local libraries to support decision-making Case: Ahtiala and Laune branch libraries of city of Lahti		
Degree and field of study Master of Business Administration, Uudistava johtaminen		
Name, title and organisation of the client (if the thesis work is commissioned by another party) Pirita Rautavuo, service manager, Lahti city library		
Abstract <p>The purpose of this thesis was to examine how the impact of services of branch libraries to the well-being of patrons can be shown in the municipal decision-making. Centralizing library services is often one of the proposed cost-saving measures. The target libraries are branch libraries of Ahtiala and Laune in the city of Lahti. The goal of this thesis was to create a set of indicators. These indicators verify how much branch libraries impact to the well-being of patrons. In addition the effectiveness of the branch libraries was viewed.</p> <p>The theoretical framework discussed well-being, well-being policy, municipal decision-making, the well-being effects of libraries and the measurement of well-being. The set of indicators was based on the well-being theory (having-loving-being) by Erik Allardt.</p> <p>The thesis was carried out with a constructive research approach, where the goal was to create a construction, in this case a set of indicators, utilizing the dialogue between theory and practice. There was a total of three research methods. Subjective views about the services were collected from the patrons and stakeholders of Ahtiala and Laune branch libraries through a survey. The staff's views on the well-being effects of branch libraries were collected through a workshop. In addition, observations were made in the premises of local libraries to support other research results.</p> <p>The set of indicators includes process indicators, result indicators, and impact indicators. Most of the current patrons think that the close location of the library is important and moving the library elsewhere would make their library visits harder. When presenting the measurement results, it is essential to create the right kind of impact communication strategy. With this strategy the scores of the measurement can be presented most demonstrative way to support the decision-making. With thorough measurement the strong evidence-based information can be given about the impact of the branch libraries to the well-being of patrons.</p>		
Keywords libraries, branch libraries, well-being, measurement, decision making, effectivity		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Kehittämishankkeen tausta.....	1
1.2	Tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaukset	2
1.3	Teoreettinen viitekehys.....	3
1.4	Tutkimus- ja kehittämismenetelmät.....	5
2	Toimeksiantajan esittely.....	9
2.1	Lahden kaupunginkirjasto.....	9
2.2	Päätöksenteko Lahden kaupungissa	10
2.3	Lahden kaupungin hyvinvointisuunnitelma.....	11
3	Teoreettinen viitekehys.....	12
3.1	Hyvinvointi	12
3.2	Hyvinvointipolitiikka.....	15
3.3	Kuntapäätöksenteko	17
3.4	Yleiset kirjastot	22
3.5	Hyvinvoinnin mittaaminen	31
3.6	Yhteenveto	40
4	Kehittämishanke	42
4.1	Tutkimusmenetelmät ja tiedonhankinta.....	42
4.2	Tutkimusjoukko.....	42
4.3	Toteutuksen kuvaus ja aikataulu.....	43
4.4	Aineiston käsittely ja analyysi	44
5	Tulokset.....	46
5.1	Käyttäjäkyselyn tulokset.....	46
5.2	Lähikirjastojen sidosryhmille osoitetun kyselyn tulokset	64
5.3	Lähikirjastojen henkilökunnalle järjestetyn työpajan tulokset.....	67
5.4	Havainnoinnin tulokset.....	68
5.5	Yhteenveto	70
6	Vaikuttavuuden arviointi.....	75
7	Johtopäätökset	88
7.1	Pohdinta	88
7.2	Vastaukset tutkimuskysymyksiin.....	89
7.3	Kehittämishankkeen arviointi ja luotettavuus.....	90
7.4	Jatkokehittäminen.....	91
	Lähteet	93

Liitteet

Liite 1. Kysely Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjille

Liite 2. Kysely lähikirjastojen sidosryhmille

Liite 3. Työpaja lähikirjastojen henkilökunnalle

1 Johdanto

1.1 Kehittämishankkeen tausta

Kunnan tehtävänä on edistää kuntalaistensa hyvinvointia (Kuntalaki 410/2015, 1 §). Hyvinvointi tarkoittaa kuntalaisille eri asioita, minkä vuoksi kunnilla on laaja tehtäväkenttä, joilla tukea kuntalaisten hyvinvointia (Nieminen & Salenius 2020). Kunnilla on myös lakisääteinen velvollisuus järjestää kirjastopalvelut alueellaan. Lisäksi kunnilla on velvollisuus kuulla asukkaitaan yleisiä kirjastoja koskevista päätöksistään. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 5 §.) Monipuolisella kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnalla on eri ikäryhmien hyvinvointia edesauttavia vaikutuksia, ja siksi kunnat tarjoavat erilaisia elämyksiä ja virkistävyydenmahdollisuuksia. Hyvin hoidetuilla kulttuuripalveluilla on myös merkittävä rooli kunnan elinvoiman näkökulmasta, sillä ne luovat vireyttä ja kasvua kuntaan. (Kuntaliitto 2017, 11.)

Lain ansiosta Suomessa on kattava kirjastoverkko. Jokaisesta Suomen kunnasta löytyy kirjasto, joka tarjoaa samat lain edellyttämät peruspalvelut. Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016, 2 §) asettaa kirjastoille viisi edistämistavoitetta:

- väestön yhdenvertaiset mahdollisuudet kulttuuriin ja sivistykseen
- tiedon käyttö ja saatavuus
- monipuolinen lukutaito ja lukemiskulttuurin ylläpitäminen
- mahdollisuudet elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen
- demokratia, sananvapaus ja aktiivinen kansalaisuus.

Näiden tehtävien kautta kirjastoilla on monenlaisia vaikutuksia käyttäjiensä elämään. Etenkin informaation valtava määrä sekä tieto- ja viestintäteknikan kehitys vaikuttavat myös kirjastojen toimintaan merkittävästi. Tämän vuoksi on yhä tärkeämpää löytää uusia keinoja näyttää, mitä arvoa ja vaikutusta kirjaston eri toimilla on. (Laitinen 2019.)

Erilaisia tutkimuksia kirjastojen vaikuttavuudesta hyvinvointiin on tehty aiemminkin. Hyvän Mitta -hankkeessa selvitettiin, miten yhteiskunnallinen työ vaikuttaa ja millaisia sen tulokset ovat (Hyvän Mitta a). Kehittämishankkeen Vaikuttavuuden arviointi -osuudessa käytetään muun muassa Hyvän Mitta -hankkeessa käytettyjä työkaluja. Kirjastojen vaikuttavuudesta on esimerkiksi ilmestynyt Kuntaliiton julkaisu. Julkaisussa käsitellään muun muassa kansainvälisiä tutkimuksia, joissa selvitetään kirjastojen hyötyvaikutuksia. Kehittämishanke keskittyy tutkimaan ja mittaamaan etenkin lähikirjaston palvelujen tuottamaa hyvinvointia käyttäjilleen. Lähikirjastoihin (sivukirjastoihin) kohdistuneita tutkimuksia on melko vähän, mutta lähikirjastot saatetaan mainita kuitenkin tutkimuksen osana. Nurmen (2013)

opinnäytetyö Rauman lähikirjastojen merkitys asiakkaille liittyy kuitenkin merkittävästi myös omaan aiheeseeni.

Aihe on haastavuudessaan kiinnostava, sillä hyvinvointia on hankala mitata sellaisilla mittareilla, jotka etenkin kuntapäätöksenteossa kertoisivat selkeästi palvelun merkityksestä. Hyvinvoinnin edistyminen tapahtuu yleensä pitkällä aikavälillä, mutta tuloksia odotetaan etenkin päättävältä taholta yleensä mahdollisimman pian. Lähikirjaston merkitys voi kuitenkin olla hyvin suuri yksittäiselle käyttäjälle, ja monelle esimerkiksi keskustaan pääkirjastoon lähteminen voi olla ajatuksena vaikea.

1.2 Tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaukset

Kehittämishankkeen tavoitteena on luoda mittaristo, jonka avulla lähikirjastojen tuottamaa hyvinvointia käyttäjilleen voidaan paremmin tuoda ilmi kuntapäätöksenteossa. Kirjastopalveluiden keskittäminen on usein keskustelun aiheena, kun mietitään kunnallisia säästökohteita. Päättäjät puolestaan eivät välttämättä ole tietoisia kirjaston kaikista toiminnoista ja niiden vaikutuksista käyttäjiin. Mittaristo luodaan erityisesti lähikirjastojen erityispiirteitä ajatellen. Mittariston avulla kirjaston johtoryhmä voi arvioida lähikirjastojen vaikuttavuutta käyttäjiensä hyvinvointiin ja sitä kautta luoda kuntapäätöksenteon yhteyteen entistä vahvempia perusteita lähikirjastojen olemassaololle.

Jotta lähikirjastojen vaikuttavuutta käyttäjiinsä voidaan mitata tehokkaasti, on mittariston lisäksi hyvä tehdä vaikuttavuusketju. Vaikuttavuusketjussa käytetään Hyvän Mitta -hankkeen mallia (Pyykkönen ym.). Vaikuttavuusketju-työkalun lisäksi kehittämishankkeessa käytetään Sitran Vaikuttavuuden askelmerkit -julkaisusta löytyvää Vaikutuspuu-työkalua, jonka avulla voidaan havainnollistaa kokemus- ja tutkimustietoa (Heliskoski ym. 2018).

Kehittämishanke perustuu seuraavaan tutkimuskysymykseen:

- Miten lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuus käyttäjilleen voidaan tuoda ilmi kirjaston toiminnan arvioinnissa ja kuntapäätöksenteossa?

Tutkimuskysymyksen tukena ovat alatutkimuskysymykset:

- Miten lähikirjaston tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuutta käyttäjiinsä voidaan mitata?
- Miten palveluiden keskittäminen pääkirjastoon vaikuttaisi lähipalvelun nykyisiin käyttäjiin?

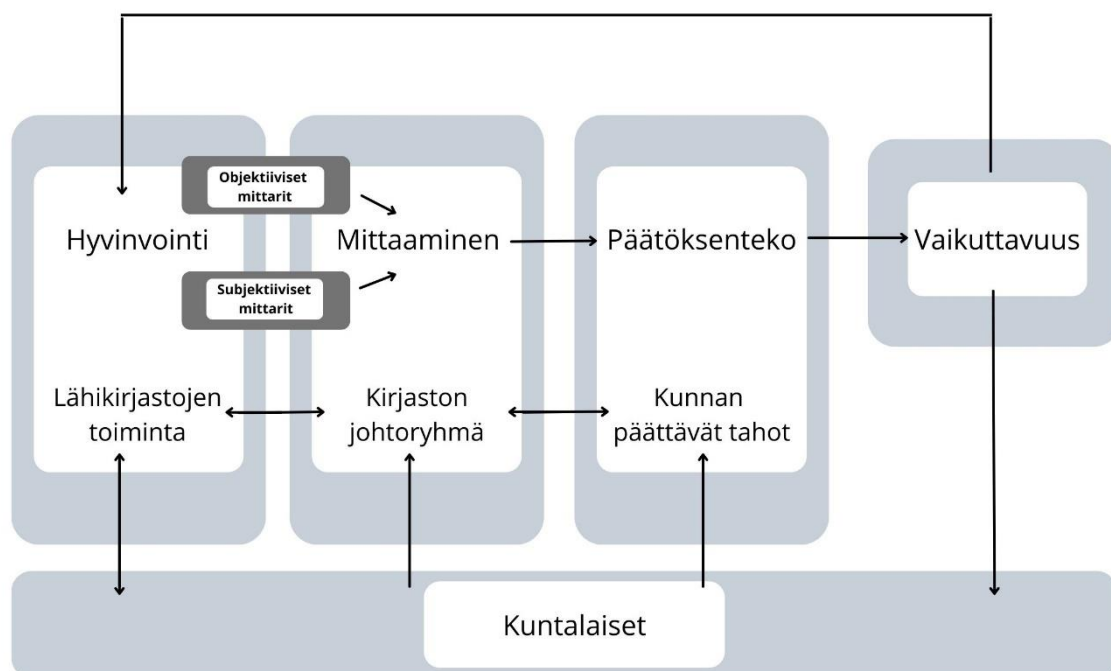
Kehittämishankkeessa keskitytään käsittelemään hyvinvointia kirjastojen sekä kuntapäätöksenteon näkökulmasta. Hyvinvoinnin mittaamisen käsitteet tulee olla sellaisia, joiden

vaikutukset ovat merkittäviä yksilön lisäksi myös yhteiskunnallisesti. Päätöksenteossa on tärkeää nähdä kirjastojen merkitys kunnan asukkaiden hyvinvoinnissa kokonaisuudessaan. Kunnat ovat viime kädessä vastuussa asukkaidensa hyvinvoinnista (Kuntalaki 410/2015, 1 §). Käytännön kehittämishankkeessa keskitytään kahteen Lahden lähikirjastoon, Ahtialan ja Launeen lähikirjastoihin, joissa on melko erilaiset käyttäjäkunnat. Molempien kirjastojen tulevaisuus on avoinna niiden tilojen vuoksi, minkä vuoksi näiden kirjastojen toimintaan halutaan kiinnittää erityistä huomiota. Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjien sekä kirjastojen henkilökunnan avustuksella luodaan tarvittavat määritelmät mittaristolle. Kehittämishankkeessa käytetään vuoden 2019 tilastoja, joista tulee selkeämpi kuva normaaliajan kirjaston käytöstä. Vuosina 2020 ja 2021 koronaviruspandemiaan liittyvät rajoitustoimenpiteet vaikuttivat kirjastojen käyttöön merkittävästi.

1.3 Teoreettinen viitekehys

Kehittämishankkeen pääteemoina ovat hyvinvointi ja sen mittaaminen. Kehittämishankkeessa käsitellään etenkin kirjastoissa tehtyä tutkimusta kirjaston palveluiden vaikutuksista hyvinvointiin ja ne määritellään Allardtin (1993) kolmijaon mukaisesti elintason (having), sosiaalisten suhteiden (loving) sekä mielekkään tekemisen (being) mukaan. Hyvinvoinnin mittaamista lähestytään sekä subjektiivisilla että objektiivisilla mittareilla, mitä suositellaan hyvinvoinnin mittaamiseen useissa eri lähteissä (Allardt 1993; Dolan & Peasgood 2008; OECD 2013; Laitinen 2019; Martela & Ahokas 2021). Lisäksi pelkästään talouteen nojaavat mittarit eivät anna todellista kuvaa hyvinvoinnin laadusta (Hoffrén & Rättö 2011; Martela & Ahokas 2021; Limnell ym. 2022). Kuviossa 1 näkyvät mittaamiseen sekä päätöksentekoon liittyvät vaiheet sekä päätöksenteon seurauksena tapahtuva vaikuttavuus kuntalaisten hyvinvointiin.

Kuvio 1. Lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin mittaaminen ja yhteys kuntapäätöksentekoon

Teoreettisessa viitekehyksessä käydään läpi myös kuntapäätöksenteon vaiheita ja erityispiirteitä, jotka ovat olennainen osa prosessia, kun luodaan mittaristoa, jonka tarkoitus on antaa näyttöä lähikirjastojen palveluiden vaikuttavuudesta hyvinvointiin. Nykyään kirjaston toimintaan liittyvä mittaaminen kunnissa perustuu lähinnä lainauslukuihin ja kävijämääriin (Haapasalo & Tiainen 2018), jotka eivät kuitenkaan kerro koko totuutta kirjastojen vaikuttavuudesta käyttäjiinsä. Kirjastoissa on hyvin kattavasti toimintaa, jotka ovat monella tapaa läsnä kuntalaisten arjessa. Kirjastot keräävät Opetus- ja kulttuuriministeriölle laajasti numeerista tilastotietoa toiminnastaan (Aaltonen ym.).

Lopuksi käsitellään vielä päätösten vaikutusten ennakoarviointia, joka on monissa paikoissa lakisäätelistä toimintaa. Sen tarkoitus on määrittellä, miten päätökset tulevat vaikuttamaan esimerkiksi kuntalaisten elämään. Vaikutuksia voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta. Ihmisiin kohdistuvassa arvioinnissa on monia alakäsitteitä, joiden avulla voidaan keskittyä johonkin tiettyyn osa-alueeseen. (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos 2021.) Kuntaliitto (Nieminen 2022) suosittelee ennakoarvioinnin käyttöönottoa kunnallisille päättäjille, sillä se luo avoimuutta päätöksen tekoon. Lisäksi se vahvistaa päättäjien arvopohjaista päätöksentekoa. Kuntaliitto on luonut myös oppaan tätä varten.

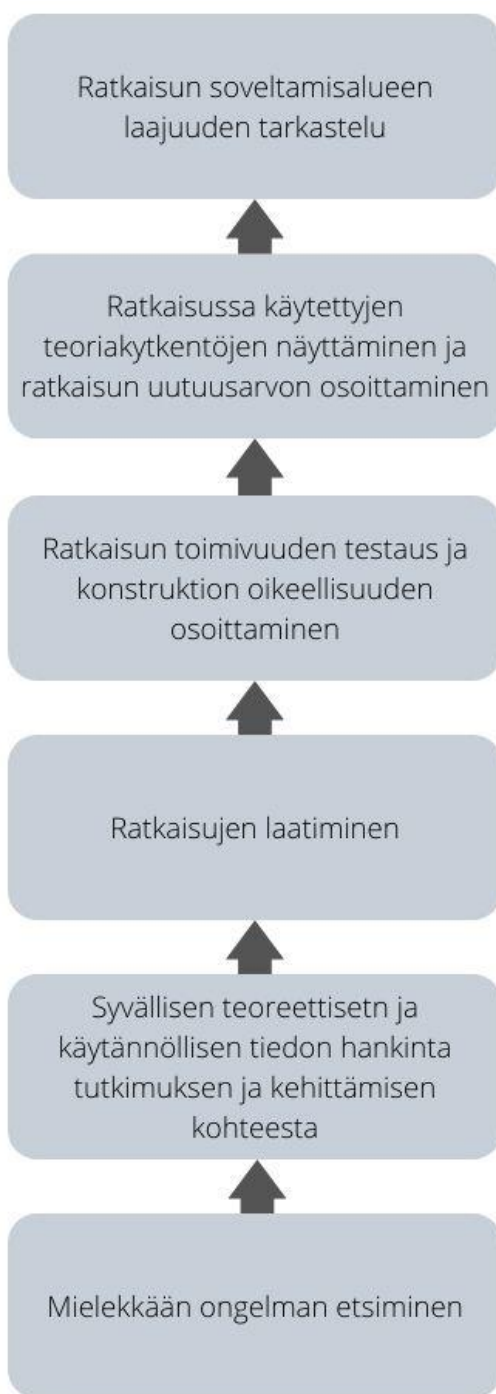
1.4 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät

Tutkimuksellista kehittämishanketta ohjaa aina ennen kaikkea käytännölliset tavoitteet. Kehittämishankkeessa on monia vaiheita, joista ensimmäinen on ideointi. Ideoita kehitetään, kunnes löydetään ratkaisu, joka johtaa toteutukseen ja arviointiin. Tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa tukea haetaan teoriasta, ja ihmisten välinen vuorovaikutus on myös merkittävässä roolissa. (Ojasalo ym. 2014, 19–20.)

Kehittämishankkeessa nähdään prosessina, jossa eri vaiheet saattavat jakautua pitkällekin aikavälille. Tärkeää on, että koko prosessin aikana huolehditaan järjestelmällisyydestä, analyyttisyydestä, kriittisyydestä, aktiivisesta vuorovaikutuksesta, kirjoittamisesta eri tahoille sekä eettisyydestä. Prosessin eri vaiheet muodostavat syklin, jossa arviointi voi johtaa jälleen uuden kehittämiskohteen tunnistamiseen (Ojasalo ym. 2014, 22–24.)

Tässä kehittämishankkeessa käytetään lähestymistapana konstruktivistista tutkimusta, koska kehittämishankkeen tarkoituksena on luoda konkreettinen tuotos eli mittaristo. Tavoitteena on saada uutta tietoa, jossa hyödynnetään tiivistä vuoropuhelua käytännön ja teorian välillä. Tärkeää on siis sitoa käytännön ongelma ja ratkaisu jo olemassa olevaan teoreettiseen tietoon, ja käyttää apuna käytännön toimijoita ratkaisun laatimisessa. (Ojasalo ym. 2014, 65.)

Ojasalo ym. (2014, 67) nostavat esiin, että konstruktivisessa tutkimuksessa on tärkeää dokumentoida eri vaiheet. Kehittämishaaste sekä tavoitteiden perustelut kirjataan selkeästi. Eri ratkaisuvaihtoehdot on esiteltävä työn loppuvaiheessa sekä perusteltava syyt valittuun vaihtoehtoon. Konstruktivisen tutkimuksen prosessiin kuuluu kuusi vaihetta (Kuvio 2). Konstruktiviseen tutkimukseen tyypillinen ratkaisun testaaminen voi kuitenkin puuttua kehittämishankkeesta, sillä kehittämishankkeen aikataulu on sidonnainen muuhun kuin kohdeorganisaation aikatauluun.

Kuvio 2. Konstruktiivisen tutkimuksen prosessin vaiheet (Ojasalo ym. 2014, 67)

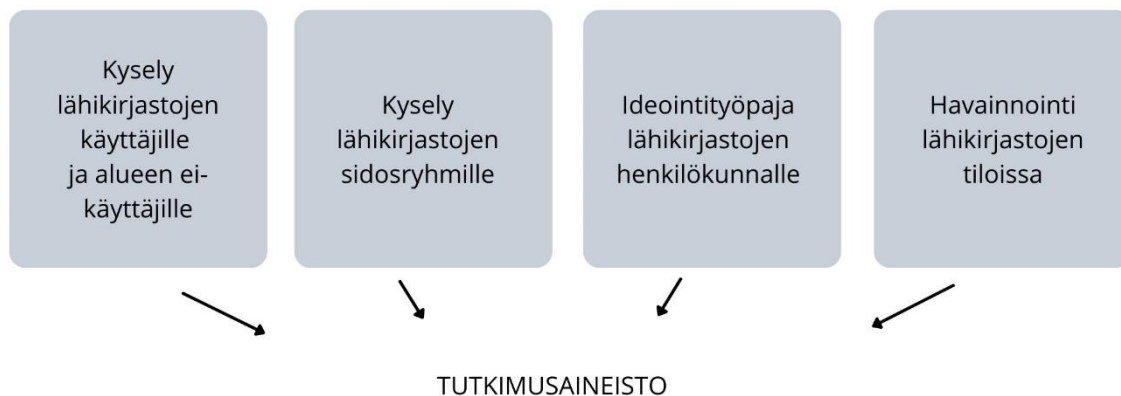
Kehittämishankkeessa käytetään useita tutkimusmenetelmiä, jotta kehittämishankkeen tuoksi saadaan monenlaisia näkökulmia ja ideoita (Ojasalo ym. 2014, 40). Tässä kehittämishankkeessa niitä on kolme ja ne ovat kaikki laadullisia menetelmiä (Kuvio 3). Ensimmäisenä tutkimusmenetelmänä on kysely, jolla kartoitetaan kirjaston käyttäjien näkökulmaa.

Käyttäjiä on paljon ja heidät on helpoin tavoittaa kyselyn avulla. Kyselyssä selvitetään, miten hyvinvoinnin elementit toistuvat käyttäjien puheessa. Kysymykset ovat tämän vuoksi avoimia kysymyksiä. Tätä tietoa käytetään tukena mittariston luomiseen. Kyselyä käytetään tutkimusmenetelmänä myös sidosryhmien näkemysten kartoittamisessa. Sidosryhmät kuten päiväkodit, yhdistykset ja muut ei-kaupalliset toimijat käyttävät paljon kirjaston palveluita oman toimintansa tukena.

Toisena tutkimusmenetelmänä on ideointityöpaja, johon osallistetaan kaikkien lähikirjastojen henkilökunta. Ideointityöpajan tarkoituksena on herätellä ajatuksia kirjastojen tuottamasta hyvinvoinnista, miten se näkyy lähikirjastotyössä sekä miten sitä voisi mitata. Ojasalo ym. (2014, 160) toteavat, ettei analyttinen ongelmanratkaisu ole aina toimivin ratkaisu, sillä monesti ratkaistavat ongelmat ja tavat eivät ole tarkasti määriteltyjä. Tällaisessa tilanteessa loogisilla menettelyillä ei päästä toivottuihin lopputuloksiin, ja sen vuoksi on parempi käyttää luovaa ongelmanratkaisua eli ideointia.

Kolmantena tutkimusmenetelmänä käytetään havainnointia. Havainnoinnin avulla voi täydentää kyselyn ja työpajan tuloksia sekä tarkastella, toimivatko ihmiset luonnollisessa ympäristössä niin kuin sanovat toimivansa (Ojasalo ym. 2014, 114). Kananen (2015, 78) toteaa, että havainnoinnin avulla pyritään ymmärtämään ilmiötä. Lisäksi havainnointi edellyttää havainnointitavan ja havainnointiajanjaon määrittelemisen sekä havainnointipäiväkirjan pitämistä. Tässä kehittämishankkeessa käytetään havainnoinnin muotona piilohavainnointia, jossa havaittavat eivät tiedä tutkijan läsnäolosta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Kananen 2015, 79). Käytännössä kirjastotilassa vietetään aikaa käyttäjänä ja tarkkaillaan samalla muita käyttäjiä.

Havainnointi toteutetaan strukturoituna havainnointina, sillä edellisten tutkimusmenetelmien avulla on jo tiedossa, mihin seikkoihin tulisi kiinnittää huomiota (Kananen 2015, 79). Havainnoinnin tarkoituksena on löytää vahvistusta siihen, mitä käyttäjät ovat aiemmin kertoneet. Havainnointi toteutetaan kahden kohdekirjaston tiloissa ennalta sovittuina päivinä.

Kuvio 3. Kehittämishankkeessa käytettävät tutkimusmenetelmät

Näiden tutkimusmenetelmien avulla kerätty aineisto analysoidaan teoriaohjaavan analyysin keinoin. Analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan, mutta teoriaa voidaan käyttää analyysin apuna. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 96.) Analyysissä seurataan abduktiivista päättelyä, joka etenee hermeneuttisen kehän mukaisesti. Tärkeintä on dialogi tutkimusaineiston, lähteiden ja tutkijan subjektiivisen tulkinnan välillä. (Vilkkä 2021, 159.) Analyysissä on fenomenologinen lähestymistapa, jossa pyritään ymmärtämään ilmiö sellaisena kuin se on ihmisen koettussa eletyssä todellisuudessa (Vilkkä 2021, 174).

2 Toimeksiantajan esittely

2.1 Lahden kaupunginkirjasto

Lahden kaupunginkirjasto on yleinen kirjasto, jossa vieraili vuonna 2019 lähes 1 100 000 kävijää. Aktiivisia lainaajia Lahden kirjastoissa oli samana vuonna 40 272. Kahdeksan lähikirjaston lisäksi kirjastolla on myös kaksi kirjastoautoa. Lahden kaupunginkirjastossa työskenneltiin 96,04 henkilötyövuotta, joista 44,57 oli korkeakoulutettua työvoimaa. (Kirjastot.fi 2022.)

Suomessa on yhdeksän alueellista kehittämistehtävää hoitavaa kirjastoa, joista Lahden kaupunginkirjasto on yksi (Kirjastot.fi 2018). Lahden kaupunginkirjasto hoitaa alueellista kehittämistehtävää Päijät-Hämeen, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson sekä Etelä-Karjalan alueilla. Alueellisen kehittämistehtävä on kirjastolain mukaista toimintaa, ja kehittämistehtävää hoitavien kirjastojen vastuulla on alueella toimivien yleisten kirjastojen kehittymisen tukeminen, henkilöstön osaamisen ylläpitäminen sekä kirjastojen välisen yhteistyön edistäminen. (Lahden AKE.)

Lahden kaupunginkirjaston toimintakulut vuonna 2019 olivat vähän reilu seitsemän miljoonaa euroa. Tästä henkilöstökuluihin meni vajaa 3,7 miljoonaa euroa, aineistokuluihin reilu 725 000 euroa, tilakustannuksiin reilu 1,6 miljoonaa euroa ja muihin kuluihin reilu 970 000 euroa. (Kirjastot.fi 2022.)

Lahden lähikirjastot ja kirjastopisteet

Lahden kaupunginkirjastolla on kuusi lähikirjastoa ja kaksi kirjastopistettä. Lähikirjastot sijaitsevat Ahtialan, Kärpäsen, Launeen, Mukkulan, Nastolan ja Renkomäen kaupunginosissa. Kirjastopisteet ovat Jalkarannassa ja Liipolassa. (Lahden kaupunki 2021d.) Henkilökuntaa lähikirjastoissa ja kirjastopisteissä on yhteensä 21. Pääkirjastossa toimiva palvelupäällikkö vastaa lähikirjastojen kehittämisestä ja toimii heidän lähiesihenkilönä. (Rautavuo 2022.) Lähikirjastoille ja kirjastopisteille ei ole olemassa omaa budjettia, vaan se on yhteinen muun kirjastotoiminnan kanssa. Arvio yhden lähikirjaston tai kirjastopisteen vuosikustannuksista on noin 200 000 euroa. (Palmi-Felin 2022.)

Lähikirjastojen ja kirjastopisteiden henkilökunta on jaettu kolmeen tiimiin. Mukkulan ja Kärpäsen lähikirjaston sekä Jalkarannan kirjastopisteen henkilökunta muodostavat yhden, Ahtialan ja Launeen lähikirjaston sekä Liipolan kirjastopisteen henkilökunta toisen ja Renkomäen ja Nastolan lähikirjastojen henkilökunta kolmannen tiimin. Tiimirakenne ei ole pysyvä ja sitä muutetaan aina tarpeen mukaan. Maaliskuussa 2022 tulleen tiimi uudistuksen tavoitteena oli saada tasaväkisemmät tiimit, joissa osaaminen on jakautunut paremmin. Lisäksi

useampaa vilkasta lähikirjastoa ei ole sijoitettu samaan tiimiin, vaan niissä kaikissa on hiljaisempia ja vilkkaampia toimipisteitä. (Rautavuo 2022.)

Lahdessa on kaksi kirjastopistettä Liipolan ja Jalkarannan monitoimitaloissa. Kirjastopisteet eroavat lähikirjastoista siinä, että niiden tilat ovat pienemmät, niissä on vähemmän henkilökuntaa ja suppeammat aukioloajat. Molemmissa kirjastopisteessä sekä neljässä lähikirjastossa on kuitenkin omatoimikirjasto, joka helpottaa käyttäjien asiointia kirjastossa aukioloaikojen ulkopuolella. (Rautavuo 2022.) Kirjaston tiloja ja palveluita voi käyttää omatoimiaikana myös silloin, kun henkilökunta ei ole paikalla. Ne ovat auki joka päivä klo 6–22. (Lastukirjastot.) Renkomäen lähikirjastoon aukeaa Lahden seitsemäs omatoimikirjasto vuoden 2023 alussa (Rautavuo 2022).

Lähikirjastojen erityispiirteet vaihtelevat sen mukaan, missä kaupunginosassa ne sijaitsevat ja millaiset asiakasryhmät niitä käyttävät. Lähikirjastoissa asiakasviestintä on hankalaa, sillä käyttäjäkunta on hyvin moninainen. Erityisesti moinitoimitalojen yhteydessä toimivat lähikirjastot ja kirjastopisteet palvelevat hyvin lapsia ja nuoria. Lähikirjastojen ja kirjastopisteiden tapahtumatarjontaa mietitään sen mukaan, asuuko alueella enemmän ikäihmisiä vai lapsiperheitä. Etenkin Mukkulan lähikirjaston ja Liipolan kirjastopisteen alueilla asuu paljon maahanmuuttajaväestöä, ja heidät on huomioitu esimerkiksi tarjoamalla kirjallisuutta omalla äidinkielellä Monikielisestä kirjastosta. Lähikirjastojen käyttäjiä kannustetaan käyttämään tiloja monipuolisemmin myös esimerkiksi omatoimiaikaan omien kokoontumisten muodossa. (Rautavuo 2022.)

2.2 Päätöksenteko Lahden kaupungissa

Lahden kaupunginvaltuusto käyttää ylintä päätösvaltaa, ja sen vastuulla on kunnan talous sekä toiminta. Osan toimivallastaan kaupunginvaltuusto on siirtänyt kaupunginhallitukselle, lautakunnille sekä johtokunnille. Lahden kaupunginvaltuustossa on 59 jäsentä. (Lahden kaupunki 2021c.) Lahdessa on viisi lautakuntaa sekä seudullisia lautakuntia. (Lahden kaupunki 2021f.) Kaupunginhallitus valmistelee asiat, jotka käsitellään kaupunginvaltuustossa. Sen lisäksi hallitus huolehtii valtuuston päätösten täytäntöönpanosta, johtaa kaupungin hallintoa sekä edustaa kaupunkia. (Lahden kaupunki 2021b.) Lauta- ja johtokuntien tehtävänä on kehittää ja koordinoida eri toimialojen ja yksiköiden toimintaa. Kaupunginvaltuusto valitsee lauta- ja johtokuntien jäsenet, ja he ovat yleensä poliittisia luottamushenkilöitä. (Lahden kaupunki 2021f.) Tarkastusjohtaja esittelee asiat tarkastuslautakunnassa. Muissa lautakunnissa sen tekee joko toimialajohtaja tai vastualuejohtaja, ellei hallintasäännössä toisin ole määrätty. Lauta- ja johtokuntien kokoukset ovat suljettuja eikä niihin ole yleisölle pääsyä. Esityslistat sekä päätöstiedotteet ovat sen sijaan julkisia. (Lahden kaupunki 2021e.)

Kirjasto- ja tietopalvelut ovat kuuluneet Hyvinvoinnin ja vapaa-ajan lautakunnan alaisuuteen kesästä 2021. Sitä ennen kirjasto- ja tietopalvelut olivat sivistyslautakunnan alaisuudessa. Hyvinvoinnin ja vapaa-ajan lautakunta kehittää, edistää ja valvoo alaisuudessaan olevien palveluyksiköiden toimintaa ja yhteistyötä. Lautakunta tekee esityksiä valtuustolle ja hallitukselle sekä antaa palvelualueeseensa liittyviä lausuntoja, selvityksiä ja tietoja viranomaisille. Sen lisäksi lautakunta huolehtii päätösten täytäntöönpanosta. Valtuuston valitsemien jäsenten sekä toimialajohtajan lisäksi Hyvinvoinnin ja vapaa-ajan lautakunnassa on pysyviä asiantuntijoita eri palveluyksiköistä. Kirjasto- ja tietopalveluita lautakunnassa edustaa kirjastopalvelujohtaja. Lautakunnalla on kokous kerran kuukaudessa. (Lahden kaupunki 2021a.)

2.3 Lahden kaupungin hyvinvointisuunnitelma

Lahden kaupunki uudisti hyvinvointikertomusprosessin 2020-luvun alussa, ja jatkossa laaditaan erikseen hyvinvointikertomus menneeltä valtuustokaudelta sekä hyvinvointisuunnitelma tulevalle valtuustokaudelle. Uusin hyvinvointisuunnitelma on kaudelle 2022–2025, ja sen tavoitteena on tunnistaa hyvinvoinnin ja elinvoiman vahva yhteys sekä kulttuuri ja turvallisuus hyvinvoinnin ja elinvoiman osatekijöinä. Nämä tavoitteet yhdistetään kestävä kehityksen tavoitteisiin ja kaupungin strategiaan. Hyvinvointisuunnitelma on tarkoitettu työkaluksi arjen johtamisessa sekä päätösten vaikutusten ennakoarvioinnissa. Suunnitelman on tarkoitus toimia kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä ehkäisevän työn suunnittelun, seurannan, arvioinnin ja raportoinnin työvälineenä. Vuosina 2022–2025 painopistealueina ovat Lahden kaupunkiseudun elinvoiman ja työllisyyden, asukkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden sekä asukkaiden turvallisen arjen ja arjen hallinnan tukeminen ja edistäminen. (Lahden kaupunki.)

Kirjastopalvelut on myös mainittu hyvinvointisuunnitelman eri painopistealueilla, ja suunnittelussa on ollut mukana kirjastopalvelujohtaja. Asukkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämässä kirjastolla on toimenpiderooli yksinäisyyden vähentämisessä (lähikirjastot matalankynnyksen kohtaamispaikkoina sekä kirjastot osallistamisen mahdollistajina). Tätä arvioidaan kirjaston asiakasmäärillä sekä tapahtumien määrällä jaettuna osallistujilla. Kirjaston tavoitteena on se, että kuntalaiset käyttäisivät monipuolisemmin kirjaston tiloja erilaiseen toimintaan. Tätä varten kirjasto luo yhteistyöverkoston kolmannen sektorin kanssa sekä luo toimintakäytännöt kansalaistoimintaan. Lisäksi kirjasto järjestää erilaisia asiakastapahtumia, jotka tarjoavat osallistumismahdollisuuksia. Tätä mitataan kirjaston järjestämien asiakastapahtumien määrällä sekä käyttäjien tyytyväisyysmittauksella kirjastopalveluiden hoitoon. Palveluiden digitaalista saavutettavuutta mitataan myös kirjaston järjestämien koulutusten ja ohjaustilanteiden määrällä. (Lahden kaupunki.)

3 Teoreettinen viitekehys

3.1 Hyvinvointi

Hyvinvointi nähdään yleisesti hyvin tärkeänä ja edistettävänä arvona, mutta sitä on hankala määritellä yksiselitteisesti (Lagerspetz 2011, 79). Etenkin Pohjoismaissa hyvinvointi ymmärretään niin, että se sisältää aineellisen perustan lisäksi terveyden, sosiaaliset suhteet ja sosiaalisen identiteetin. Ihmisen kokemus onnellisuudesta ja tyytyväisyydestä elämään rakentuu yksilön omista kokemuksista näihin ulottuvuuksiin liittyen sekä niiden kokonaisarviosta. Yksilön hyvinvointi on elinolojen sekä yksilön kyvyistä ja mieltymyksistä rakentuva summa, joiden avulla yksilö tuottaa hyvinvointia. (Karvonen 2019, 96.)

Hyvinvointi on hyvin moniulotteinen ilmiö, joka aiheuttaa erimielisyyksiä siitä, mitä ulottuvuuksia se sisältää (Saari 2011a, 9; Mattila 2018). Myös Karvonen (2019, 96) nostaa esiin, ettei hyvinvoinnin perusrakenteista ole täyttä yksimielisyyttä tutkijoiden kesken, ja heidän näkemyksensä riippuvat pitkälti teoriaperinteestä sekä sovelletusta viitekehuksesta. Vaikka hyvinvointitutkimus on hyvin monivivahteista, yhdistää hyvinvointitutkijoita kuitenkin seuraavat asiakokonaisuudet: ymmärrys hyvästä elämästä, hyvinvoinnin arvot, ajatus hyvinvointivajeiden täyttämisestä, hyvinvoinnin suhteellisuus, hyvinvointia koskevan informaation tiivistäminen, hyvinvoinnin monitieteellisyys, hyvinvointierojen epäoikeudenmukaisuus sekä hyvinvoinnin politisointi (Saari 2011a, 11).

Hyvinvointi, elämänlaatu, elintaso, tyytyväisyys elämään ja onnellisuus ovat keskeisiä käsitteitä hyvinvointitutkimuksessa. Hyvinvointitutkimukseen liittyy vahvasti sosiaalinen kehitys, joka tarkoittaa yhteiskunnassa tai yksilön elämässä tapahtuvaa muutosta, jonka seurauksena hyvinvointi kohentuu. (Simpura & Uusitalo 2011, 106.) Peruskysymyksiä hyvinvointitutkimuksessa ovat muun muassa voiko ihmisen hyvinvointia tutkia riippumatta hänen omista arvoistaan vai tulisiko lähtökohdan olla ihmisen arvoissa, sekä onko hyvinvointi objektiivisesti arvioitavissa vai onko se subjektiivinen mielentila. Hyvinvointitutkimuksessa pohditaan myös, tulisiko hyvinvointi määritellä ihmisen tarpeiden tai hänen halujensa ja mieltymystensä perusteella, vai voiko hyvinvointia arvioida hänen käytössään olevien resurssien perusteella. Hyvinvointitutkimus perehtyy myös siihen, miten hyvinvointia tulisi tutkia. (Simpura & Uusitalo 2011, 107.)

Hyvinvointiin liittyviä teemoja käsitellään oikeastaan aina jollain tasolla sosiaali- ja taloustieteissä. Sen sijaan yhteiskuntatieteissä pyritään enemmän määrittelemään, mitä hyvä elämä on ja kuinka sitä voi mitata kokonaisvaltaisella tavalla. (Simpura & Uusitalo 2011, 106.) Saari (2011a, 16) toteaa, ettei hyvinvoinnin tutkiminen ole minkään alan yksinoikeus, vaan sitä tutkitaan kaikilla aloilla. Hyvinvointitutkimuksen kannalta hedelmällistä onkin tutkia

sitä eri tieteenalojen näkökulmista. Jotta hyvinvoinnin tutkimus voi edistyä, tulee tieteenalojen myös perehtyä toisille aloille perinteisillä alueilla. Uutta tietoa yleensä syntyy erityisesti tieteenalojen rajapinnoilla.

Hyvinvoinnin teorit jaetaan perinteisesti kolmeen luokkaan, jotka ovat hedonistiset teorit, haluteorit ja objektiivinen lista -teorit. Hedonistissa teorioissa korostuvat nautinnon kokemukset ja kärsimyksen poissaolo. (Niemi ym. 2017, 168.) Hyvinvoinnin suhteen hedonismia edustivat epikurolaiset ja myöhemmin utilitaristit (Mattila 2018). Utilitaristit edustavat hyötyopin mukaista käsitystä hyvinvoinnista. He eivät koe ihmisten kokemuksia hyvinvoinnista vertailukelpoisiksi. (Saari 2011b, 35–36.) Filosofit ovat kuitenkin pitkälti luopuneet hedonistisista teorioista, joiden mukaan hyvinvointi on nautintoa (Mattila 2018). Hedonismissa on monia yhteiskuntafilosofisia pulmia. Esimerkiksi alkoholisti ei saata kokea oloaan onnellisemmaksi raitistuneena, jos hän on edelleen syrjäytynyt ja työtön. Alkoholista kuitenkin tuotti hänelle aiemmin nautintoa. (Niemi ym. 2017, 169.)

Haluteorioiden lähtökohtana on, että yksilön halujen tyydyttäminen on hyvinvointia (Niemi ym. 2017, 169; Mattila 2018). Viimeisen sadan vuoden aikana ne ovat olleet suosittu taloustieteilijöiden ja filosofien keskuudessa. Haluteorit ottavat huomioon kaikki hyvät asiat, mitä ihminen haluaa elämäänsä, siksi ne ovat varsin joustavia. Ne myös sopivat hyvin moderniin elämäntyyliin, jossa uskotaan, että se mistä ihminen välittää on hänelle parasta. Nämä teorit ovat saaneet myös arvostelua osakseen, sillä ihmisten halut voivat olla heille itselleen myös vahingollisia. (Mattila 2018.) Monet empiiriset tutkimukset myös osoittavat, etteivät ihmiset ole kovin hyviä tunnistamaan ja edistämään omia etujaan (Niemi ym. 2017, 169).

Objektiivinen lista -teorit pyrkivät luettelemaan tekijöitä, joista hyvinvointi muodostuu. Näissä listoissa mainitaan yleensä muun muassa onnellisuus, terveys, saavutukset, tieto, itsemäärääminen, ystävyys ja nautinto. (Niemi ym. 2017, 170; Mattila 2018.) Nämä teorit kiinnostavat sen vuoksi, etteivät muut teorit pysty yhtä kattavasti ottamaan huomioon kaikkia ihmisen hyvinvoinnin osatekijöitä (Mattila 2018). Listalla on yleensä nautintoa tuottavia tai haluttavia asioita, mutta hyvinvoinnin ei katsota palautuvan käsitteellisesti halujen tyydytykseen tai nautintoon. Listateorioiden haasteita ovat muun muassa se, että mitä asioita listalle otetaan mukaan, ovatko ne tärkeysjärjestyksessä ja miten toimitaan keskenään ristiriidassa olevien elementtien kanssa. (Niemi ym. 2017, 170.) Kaikki hyvinvoinnin teorit eivät kuitenkaan jakaudu täysin näihin kolmeen lokeroon (Niemi ym. 2017, 168). Näiden teorioiden lisäksi on tunnistettu myös autenttinen onnellisuus -teorit sekä eudaimonistiset teorit (Mattila 2018).

Hyvinvointitutkimuksissa saattaa olla yhdistettynä sekä resurssipohjaisia että hyvinvointiperusteisia teemoja, ja samasta ilmiöstä on tehty molempiin perustuvia mittareita. Suomessa sosiologi Erik Allardt on tehnyt paljon tutkimusta tällä alueella, ja hänen työnsä on vaikuttanut paljon suomalaiseen hyvinvointitutkimukseen. (Saari 2011b, 43.) Allardtin 1970-luvulla johtama Pohjoismaita vertaileva hyvinvointitutkimus yhdisteli elintaso- ja elinolotutkimuksen sekä elämän laatua koskevan tutkimuksen piirteitä. Tämän yhdistelyn avulla saadaan paljon runsaampi ja täsmällisempi kuva hyvinvoinnista. (Simpura & Uusitalo 2011, 115.) Allardt käsitteli tutkimuksissaan hyvinvointitutkimuksen viheliäisiä ongelmia, jotka ovat edelleen ajankohtaisia. Näihin ongelmiin etsitään vastauksia Allardtin tutkimuksista eli nostetaan esiin hyvinvoinnin monipuolista tarkastelua. (Uusitalo & Simpura 2020, 583.)

Simpura ja Uusitalo (2011, 115) toteavat, että Allardtin kolmijako (having, loving, being) mainitaan usein alan kirjallisuudessa. Kolmijaolla on ollut Allardtin tutkimuksista suurin vaikutus niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Erityisesti huomiota on kiinnitetty siihen liittyvään analyysiin hyvinvoinnin ulottuvuuksista ja hyvinvoinnin subjektiivisen kokemisen tärkeydestä. Myöhempi tutkimus on seurannut tätä ohjenuoraa. (Uusitalo & Simpura 2020, 585.) Esimerkiksi 2010-luvulla Allardtin kolmijako on ollut keskeisenä kulmakivenä kahdessa kotimaisessa väitöskirjassa (Uusitalo & Simpura 2020, 584).

Allardt (1993) määrittelee hyvinvoinnille kolme ulottuvuutta, jotka ovat elintaso (having), sosiaaliset suhteet (loving) ja mielekäs tekeminen (being). Allardtin mukaan hyvinvoinnin määrittelemisessä ja mittaamisessa ei voi keskittyä vain aineellisiin resursseihin, vaan huomioon tulee ottaa myös aineettomat tarpeet. Nämä ulottuvuudet on kehitetty erityisesti Pohjoismaiset olosuhteet huomioon ottaen. Elintasaan liittyvät tarpeet liittyvät etenkin materiaaliin olosuhteisiin, jotka ovat välttämättömiä selviytymisen sekä tyytyväisyyden kannalta. Tätä voidaan tutkia esimerkiksi taloudellisiin resursseihin, asumisoloihin, työllisyyteen, terveyteen sekä koulutukseen liittyvillä indikaattoreilla.

Ihmisillä on luontainen tarve luoda sosiaalisia suhteita sekä olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Sosiaaliset suhteet eivät korreloidu elintasaan liittyvän hyvinvoinnin kanssa, vaan yksilö saattaa olla yhtä onnellinen asuipa hän kartanossa tai vuokra-asunnossa. Tosin jos yksilön aineellisessa hyvinvoinnissa tapahtuu muutos, se voi vaikuttaa myös sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaalisiin suhteisiin liittyviä indikaattoreita ovat esimerkiksi siteet ja yhteydet perheeseen ja sukuun, paikalliseen yhteisöön tai työkaveriinkin. (Allardt 1993.)

Mielekkäällä tekemisellä viitataan tarpeeseen olla osa yhteiskuntaa ja elää harmoniassa luonnon kanssa. Yleensä mielekkään tekemisen positiivinen tulos on henkinen kasvu. Negatiivinen tulos viittaa yleensä syrjäytymiseen. Mielekkääseen tekemiseen liittyvät indikaattorit ovat esimerkiksi ihmisten kyky vaikuttaa itseensä vaikuttaviin päätöksiin ja toimintoihin,

poliittiset toiminnot, mahdollisuus vapaa-ajan toimintaan sekä mahdollisuus nauttia luonnosta. (Allardt 1993.)

Perinteisesti pohjoismaiseen hyvinvointitutkimukseen on liitetty viisi erityispiirrettä. Nämä ovat hyvinvoinnin jakaminen osatekijöihin, sen määrittelemisen resurssien ja toimintakenttien perusteella, objektiivisten mittareiden käyttäminen, hyvinvointi- ja toimintapolitiikan läsnäolo tutkimuksessa sekä huomion kiinnittäminen enemmän huonoihin oloihin kuin hyvään elämään. (Simpura & Uusitalo 2011, 112.) Koska yhteiskuntapolitiikka on pitkälti resurssien kohdentamista tiettyihin palveluihin tai toimiin, hyvinvointia on määritelty pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa perinteisesti resurssien kautta. Hyvinvoinnin resursseiksi nähdään tulot, varallisuus, psyykkinen ja fyysinen energisuus, sosiaaliset suhteet sekä turvallisuus, joiden avulla ihminen voi muokata elinolojaan ja hallita elämäänsä. (Simpura & Uusitalo 2011, 113.)

3.2 Hyvinvointipolitiikka

Nykyään hyvinvointiyhteiskunta nähdään laajemmin ja siinä korostetaan myös kolmannen sektorin ja yritysten roolia. Jotta hyvinvointia ja terveyttä voidaan edistää, on tärkeää tunnistaa riskejä, joita eri elämäntilanteisiin liittyy, ja pyrkiä korjaamaan tai ennaltaehkäisemään niistä kumpuavat ongelmat. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota kaikkein haavoittuvimmissa asemassa oleviin ryhmiin. Hyvinvointia tuleekin tarkastella kokonaisuutena. (Limnell ym. 2022, 97–98.) Suomessa hyvinvointiyhteiskunta on tukevalla perustalla, mutta sen haasteita ovat matala työllisyysaste, väestörakenteen muutos sekä julkisen talouden kestävyysvaje (Saari 2019, 16). Niemi ym. (2017, 168) toteavat, että hyvinvoinnin teoriat pitäisi ottaa vahvemmin esiin poliittisessa päätöksenteossa. Hyvinvointikeskustelu voi olla hyvin rajoittunutta, mikäli se perustuu ajatukselle, että hyvinvointi on jokaisen yksilön päätettävissä oleva asia eikä julkishallinnon pidä ottaa siihen kantaa.

Esimerkiksi OECD ja Suomessa sosiaali- ja terveysministeri ovat alkaneet puhua hyvinvointitaloudesta, jossa pääpaino on talouskasvun sijaan hyvinvoinnin kasvussa. Sen lisäksi, että hyvinvointi nähdään päämääränä, se on myös keino tuottaa talouskasvua. Kun yksilö voi luottaa perusturvaan, tasa-arvoon ja hyvään terveydenhuoltoon, se lisää tuottavuutta. Sen avulla haetaan yhteiskunnallista vakautta ja pitkän aikavälin kestävyyttä. (Valtioneuvosto 2020, 53; Limnell ym. 2022, 99.) Suomi onkin aktiivinen hyvinvointitalouden edistäjä, ja kuuluu muun muassa Wellbeing Economy Governments -verkostoon, jonka tarkoitus on vahvistaa hallitusten välisellä yhteistyöllä hyvinvointilähtöistä politiikkaa. Verkosto muun muassa edistää YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista ja vastata nykyhetken taloudellisiin, sosiaalisiin ja ympäristöllisiin haasteisiin. (Martela & Ahokas 2021, 3; Limnell ym. 2022, 99.)

Kannattavinta hyvinvointitalouden näkökulmasta on pitkäjänteinen ja ylisukupolvinen panostaminen. Monet ovat huolissaan valtion velan kasvamisesta, mutta on liian kapeakatseista tarkastella tulevaisuuden haasteita vain rahan näkökulmasta. Lisäksi tulee ottaa huomioon velka, joka on kerääntynyt ympäristön tilan heikkenemisestä aiheutuneista kustannuksista. (Limnell ym. 2022, 100.) Kun sekä ihmisten että ympäristön hyvinvointia parannetaan, investoidaan samalla tuottavuuteen ja elämän edellytyksiin (Limnell ym. 2022, 101).

Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta on yksi Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteista, mikä nojautuu hyvinvointitalouteen. Käytännössä päätöksien tukena on mahdollisuuksien mukaan ennakkovaikutusarvioinnit. Toimenpiteiden ja vaikutusten tulee lisätä ihmisten ja ympäristön hyvinvointia, ja tätä kautta talouden kestävää elpymistä. Pitkän aikavälin tavoitteena on työ- ja toimintakykyinen väestö, jolla on vähemmän ongelmia ja sairauksia, jotka aiheuttavat julkiselle taloudelle suuria kuluja. (Valtioneuvosto 2020, 53.) Julkiset resurssit ovat rajalliset, ja jotta hyvinvointia voidaan edistää, on tärkeää tietää, mitä vaikutuksia politiikalla on koettuun hyvinvointiin. Mitä paremmin hyvinvointivaikutuksia mitataan, sitä paremmin päätöksentekijät voivat hyödyntää tätä tietoa. Tällöin esimerkiksi säästöt voidaan kohdistaa sellaisiin palveluihin, jotka edistävät hyvinvointia kaikkein vähiten. (Martela & Ahokas 2021, 3.)

Suomi on sitoutunut YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen niin kotimaassa kuin kansainvälisessä yhteistyössä. Tavoitteita on yhteensä 17, ja ne ohjaavat kestävä kehityksen edistämistä vuosina 2016–2030 (Kuva 1). (Ulkoministeriö.) Hyvinvointitalous edistää myös näiden tavoitteiden saavuttamista (Valtioneuvosto 2020).

KESTÄVÄN KEHITYKSEN TAVOITTEET

17 TAVOITETTA MAAILMAN MUUTTAMISEKSI

Kuva 1. YK:n kestävän kehityksen tavoitteet

3.3 Kuntapäätöksenteko

Hyvinvointi kuntapäätöksenteossa

Kunta on paikallisyhteisö, jonka muodostaa sen alueella asuvat ihmiset. Jokaisen ihmisen elinympäristöön kunta vaikuttaa tavalla tai toisella. Yksilöllistä hyvinvointia tukevat kokemukset kuulumisesta paikallisyhteisöön sekä tietoisuus omista vaikutusmahdollisuuksista. Tämän vuoksi yhteiskuntamme yksi perusarvoista on kuntademokratia. Kun demokratia on osa paikallista tasoa, se luo perustan toimivalle ja vahvalle hallintojärjestelmälle. Kuntademokratian avulla kuntalaisilla on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua lähellä oleviin asioihin. (Kuntaliitto 2017, 9.) Kunta nähdäänkin Suomessa ennen kaikkea hyvinvointipalveluista vastaavana organisaationa (Nyholm ym. 2016, 162.)

Kunnan tehtävänä onkin edistää asukkaidensa hyvinvointia sekä alueensa elinvoimaa. Lisäksi kunnan on järjestettävä palvelut asukkailleen taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävällä tavalla. Myös kuntastrategiassa tulee ensimmäisenä ottaa huomioon asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen. Kunnat ovat itsehallinnollisia, jolloin ne voivat itse päättää, miten järjestävät lakisääteiset palvelunsa. (Kuntalaki 410/2015, 7 §.) Kunnallinen itsehallinto onkin juuri asukkaiden itsehallintoa, sillä asukkailla on mahdollisuus vaikuttaa kunnan toimintaan ja alueensa kehittämiseen myös suoran demokratian avulla (Nyholm ym. 2016, 161).

Kunnalla on tärkeä rooli alueensa kehittämisessä, ja sen toimien tavoitteena on luoda ympäristö, jossa asukkaiden, yritysten ja muiden toimijoiden on helppo toimia. Tärkeää onkin, että kunta tunnistaa oman alueensa vahvuudet, toimintaympäristön muutokset, kannustaa aktiiviseen kansalaisuuteen sekä sopeuttaa toimintaansa uusiin vaateisiin. (Kuntaliitto 2017, 10.) Nyholm ym. (2016, 162) nostavat kuitenkin esille, että kuntalaisten ja valtuutettujen mahdollisuudet päättää palveluiden järjestämisestä ovat kaventuneet palvelujärjestelmien monimutkaistumisen vuoksi.

Vuoden 2023 alusta kuntien rooli muuttuu merkittävästi, sillä sote-uudistuksen myötä sosiaali- ja terveydenhuolto ja pelastustoimi siirtyvät kunnilta hyvinvointialueiden järjestettäväksi. Hyvinvointialueet ja kunnat tekevät yhä tämän jälkeenkin yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Uudistuksen jälkeen kuntien vastuulla on edelleen muun muassa päivähoidon, opetuksen sekä liikunta- ja kulttuuripalveluiden järjestäminen. (Valtioneuvosto.) Sote-uudistus haastaa pohtimaan kunnan rooleja uudestaan ja paljon laajemmin kuin ennen (Kuntaliitto 2017, 10). Osassa maakuntia terveys- ja sosiaalipalvelut on jo osin siirretty pois kaupungeilta ja kunnilta. Esimerkiksi Päijät-Hämeessä aloitti 1.1.2017 Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä toimintansa. Se on Päijät-Hämeen kuntien omistama julkinen organisaatio, joka järjestää terveys- ja sosiaalipalvelut alueellaan. (Päijät-sote.)

Kunnan toiminta on jäseneltävissä erilaisten roolien kautta. Yksi päätös tai toimenpide voi vaikuttaa limittäin moniin eri asioihin, ja siksi roolit ovat usein tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. (Kuntaliitto 2017, 10.) Kunnilla on lakisääteisiä tehtäviä sekä vapaaehtoisia tehtäviä. Kunnat voivat siis lakisääteisten tehtävien lisäksi ottaa itsehallintonsa nojalla tehtäviä, jotka eivät ole sidottu mitenkään lakiin. Tämän lisäksi on olemassa vielä toimeksiantotehtäviä, jotka kunta on sopimuksen nojalla ottanut tehtäväkseen. (Nyholm ym. 2016, 163.) Tässä kehittämishankkeessa keskityn erityisesti kunnan tehtäviin hyvinvoinnin, sivistyksen ja vapaa-ajan toimintojen parissa, sillä kirjastopalvelut liitetään yleensä osaksi niitä.

Kuntastrategiat

Kuntalain (2015) mukaan kunnassa on oltava kuntastrategia, jossa valtuusto päättää kunnan toiminnasta ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Laissa on määritelty, mitä osaluoteita strategiassa on otettava huomioon. Strategia tulee myös tarkistaa vähintään kerran valtuuston toimikauden aikana. Höglund ym. (2021, 1621) toteavat, että julkisen strategian tulee olla laillisesti ja poliittisesti kestävä, sen tavoitteena täytyisi ennen kaikkea olla arvon luominen ja sen täytyy olla toiminnallisesti sekä hallinnollisesti mahdollinen.

Kaikilla kunnilla on sama tehtävä, ja siksi niiden strategiat usein muistuttavatkin paljon toisiaan. Kunnat ovat kuitenkin hyvin erilaisia ja niitä määrittelevät esimerkiksi koko, sijainti, taloudellinen tilanne sekä toimintakulttuuri (Majava 2021). Organisaatiot tarvitsevat

kattavan ja selkeän strategisen suunnitelman, jonka tulisi joustavasti ja dynaamisesti vastata vallitseviin olosuhteisiin (Bhimavarapu ym. 2020, 43–44). Höglund ym. (2021, 1625) toteavat, että päätöksentekoa tukeva ympäristön, julkisen arvon luomisen ja organisaation toimintakyvyn on oltava linjassa keskenään, jotta voidaan luoda julkista arvon luomista tukeva toimiva strategia.

Julkista arvoa syntyy silloin, kun ihmisten elämänlaatu paranee julkisten palveluiden kautta (Höglund ym. 2021, 1611). Julkisen arvon luomiseen liittyvän strategian luominen on kompleksista, sillä siinä on yleensä useita sidosryhmiä mukana ja se toimii niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisellakin tasolla. Lisäksi tavoitteena kuitenkin tulisi olla pitkäaikainen arvon luominen. (Höglund ym. 2021, 1630.) Bhimavarapu ym. (2020, 40) painottavat, että keskittyminen asiakkaiden tarpeisiin sekä parempi reagointikyky ja joustavuus parantaisivat julkisen palvelun laatua.

Strategiatyön ydintä ovat keskustelut ja valintojen tekeminen sen suhteen, mihin asioihin strategiassa keskitytään. Strategiassa yhtä tärkeitä ovat sen linjaamien asioiden lisäksi myös ne asiat, jotka eivät nouse strategian keskiöön. Kuntastrategian on tarkoitus olla pitkän aikavälin päätöksentekoa. Lisäksi se ohjaa toimintaa tulevaisuutta sekä sen kantavaa ideaa kohti. (Majava 2021.) Julkisessa hallinnossa, jossa poliitikot ovat mukana päätöksenteossa, on taipumus keskittyä enemmän lyhyen kuin pitkän tähtäimen tavoitteisiin julkisen arvon luomisessa. Mitä enemmän keskitytään lyhyen tähtäimen tavoitteisiin, sitä varmemmin syntyy ristiriita strategiaa luovan tahon ja operatiivisen työn välille. (Höglund ym. 2021, 1628.)

Kuntien strategiaprosessi on vaativa, sillä siinä joudutaan sovittelemaan ja arvottamaan monia yhteiskuntapoliittisia linjauksia ja kantoja (Majava 2021). Liian väljästi ja huonosti määritellyt tavoitteet yhdistettynä puutteellisesti kuvattuihin tai ristiriitaisiin arvoihin ja prioriteetteihin, voivat merkittävästi hidastaa strategian toteuttamista. Kun mukana on monien sidosryhmien näkemyksiä sekä valtavasti informaatiota, joka tulee ottaa huomioon, on julkisen sektorin johtajien usein vaikea saada selkoa päätöksentekoon. (Bhimavarapu ym. 2020, 45.)

Toiminnan mittaaminen sekä toiminnasta raportointi ovat olennainen osa julkisen arvon luomista. Tosin liian monet toimintakykyä mittaavat indikaattorit sekä vahvasti mittaamiseen nojaava arviointi voivat heikentää julkisen arvon luomisprosessia. (Höglund ym. 2021, 1626.) Kuitenkin monet julkiset organisaatiot epäonnistuvat strategisten suunnitelmien toteuttamisessa, koska toimintojen mittaaminen on puutteellista eikä olla varmoja, mitkä strategisista tavoitteista on saavutettu. Puutteellinen mittaaminen vaikuttaa myös siihen, ettei tiedetä mitkä toimialat tarvitsevat kehittämistä. (Bhimavarapu ym. 2020, 44.)

Tärkeintä strategian toteuttamisessa on kuitenkin johtaminen. Strategian toteuttaminen on johtajan yksi tärkeimmistä vastuista, ja hyvä johtaja on taitava niin strategian luomisessa kuin toteuttamisessakin. Hyvän johtajuuden avulla strategiaa toteuttavat yksilöt saavat selkeän kuvan visiosta, heitä motivoidaan, ohjataan oikeaan suuntaan sekä heille annetaan oikeat resurssit strategian toteuttamiseen. (Bhimavarapu ym. 2020, 43.) Strategista johtamista kunnissa leimaa moniulotteisuus, sillä kunnilla on lukuisia tehtäviä ja toimialoja. Kuntastrategian tulee käsittää kunta laajasti aina kuntalaisten hyvinvoinnista, paikalliseen elinvoimaan ja elinympäristöjen kehittämiseen. Lisäksi kunta tulee nähdä organisaatioina ja monitoimialaisena konsernina. (Majava 2021.) Höglund ym. (2021, 1627–1628) painottavat myös, että julkisen sektorin johtajat tuottavat parhaiten julkista arvoa silloin, kun heillä on tietty määrä autonomisuutta toiminnoissaan. Jos työtapoja ja prosesseja standardisoidaan liikaa, se rajoittaa myös johtajien autonomiaa.

Vaikuttavuuden arviointi

Vaikuttavuuden arviointi on yksi johtamisen työkaluista, sillä johtamisen avulla varmistetaan, että työntekijät edistävät työllään organisaation päämääriä ja tuloksia (Kettunen 2018, 181). Jotta palveluprosessien vaikuttavuutta voidaan arvioida, on palveluprosessien tuntemuksella suuri merkitys. Resurssien tehokas kohdentaminen vaatii tutkittua tietoa palveluiden taloudellisuudesta ja kustannusvaikuttavuudesta. (Itä-Suomen yliopisto.) Vaikuttavuuden arvioinnin avulla saadulla tiedolla voi olla poliitikoille merkittävää hyötyä, kun he arvioivat kunnan eri toimintojen kustannuksia ja hyötyjä (Kettunen 2018, 182).

Osa julkisista palveluista ei ole käyttäjilleen vapaaehtoisia, minkä vuoksi käyttäjät eivät ole välttämättä kovin kiinnostuneita siitä, miten näitä palveluita tuotetaan. Vapaaehtoiseen kunnallisiin palveluihin, joita suurin osa kunnan palveluista on, kuitenkin kiinnitetään käyttäjien osalta paljon huomiota, ja niiden tuottamisesta voidaan olla hyvinkin kiinnostuneita. Käyttäjillä ja palveluiden tuottajilla voi joskus olla erilaiset näkemykset siitä, mitä on onnistunut palvelu. Siksi on tärkeää ottaa käyttäjien näkökulmat huomioon, jotta palvelua voidaan kehittää eteenpäin. Kun vaikuttavuuden avulla päästään parempiin tuloksiin, ovat käyttäjät suurimpia hyötyjiä. (Kettunen 2018, 182.)

Jos organisaatiosta puuttuu kulttuuri, jossa vaikuttavuutta ja sen tuloksia seurataan aktiivisesti, sen toiminta ei kehity kovin johdonmukaisesti. Kun vaikuttavuus nostetaan keskiöön, tuleeekin tarkastella, miten se muuttaa organisaation toimintatapaa ja johtamista. Vaikuttavuus tarkoittaa johtajalle huomion keskittämistä organisaation aikaansaamiin tuloksiin. (Kettunen 2018, 181.)

Päätösten vaikutusten ennakoarviointi

Kunnissa tehdään paljon mittavia ja laajoja päätöksiä, jotka vaikuttavat monella tapaa kuntalaisiin ja kunnan talouteen. Jotta poliitikot voivat valita parhaan mahdollisen vaihtoehdon kuntalaisille, he tarvitsevat päätöksentekoon useita eri päätösvaihtoehtoja. Vaikutusten ennakoarvioinnin avulla arvioidaan päätösesitysten vaikutuksia etukäteen, ja se tuleeekin kytkeä osaksi kunnan toiminnan ja talouden suunnittelun ja toteutuksen arviointia. (Nieminen 2022.)

Erilaisia vaikutuksia tulee tarkastella samanaikaisesti ja kokonaisvaltaisesti. Päätöksenteon yhteydessä tulee huomioida, miten päätökset vaikuttavat kuntalaisiin, ympäristöön, organisaatioon ja henkilöstöön sekä talouteen. Kun tarkastellaan kuntalaisiin kohdistuvia vaikutuksia, keskiössä ovat hyvinvoinnin ja terveyden edellytykset sekä niiden jakaantuminen. Vaikutuksia tulee arvioida palveluita käyttävien kuntalaisten näkökulmasta, mutta myös niiden, jotka eivät käytä niitä ja ovat potentiaalisia asiakkaita. (Nieminen 2022.)

Vaikutuksia on tärkeää arvioida sekä lyhyellä että pitkällä aikajänteellä. Kunnan tulee itse linjata, mitkä asiat tulee ottaa ennakoarvioinnin kohteeksi, ja päätösten on hyvä olla sellaisia, joilla on merkittäviä vaikutuksia. Muutosvaihtoehtojen lisäksi on esille nostettava myös nollavaihtoehto eli mitä tulisi tapahtumaan, jos asialle ei tehdä mitään. (Nieminen 2022.) Parhaiten vaikutusten ennakoarviointi onnistuu, kun se tehdään yhteistyönä yli toimialarajojen. Toimialojen yhteistyön avulla saadaan uusia näkökulmia ennakoarviointiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022.)

Terveydenhuoltolain (1326/2010, 11 §) mukaan kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelun yhteydessä arvioida ja ottaa huomioon päätösten ja ratkaisujen vaikutukset väestön terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022) suosittelee ennakoarvioinnin tekemistä aina, kun vastataan myöntävästi yhteenkin seuraavista kysymyksistä:

- Liittyykö käsiteltävään asiaan ristiriitoja?
- Onko käsiteltävällä asialla vaikutuksia ihmisiin?
- Ovatko vaikutukset merkittäviä?

Myös monissa muissa laeissa vaaditaan päätösten ennakoarviointia kuten tasa-arvolaisissa (609/1986, 6 c §). Vaikutusten ennakoarvioinnissa yhdistetään monia näkökulmia, joiden avulla tarkastellaan arvioitavaa asiaa. Asia itsessään vaikuttaa siihen, mitä näkökulmia tulee ottaa huomioon. Vaikuttavuuden ennakoarvioinnin näkökulmat voidaan jakaa ihmisiin kohdistuviin vaikutuksiin sekä epäsuorasti ihmisiin kohdistuviin vaikutuksiin. Näkökulmat

eivät ole erillisiä toisistaan, vaan niissä tarkastellaan samaa eri kulmista. Arvioiteja ei suositella tekemään yhdestä näkökulmasta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2022.)

3.4 Yleiset kirjastot

Kirjastojen perinteinen rooli on muuttumassa. Aiemmin kirjastot tarjosivat ainutlaatuisen reitin tietoon, mutta nykyään kirjastot ovat vain yksi tiedontarjoaja muiden joukossa. Koska kirjastoilla ei ole enää yhtä vahvaa perinteistä roolia tiedon tarjoajana, niillä on vaikeuksia puolustaa oikeutustaan rahoitukseen ja sen seurauksena niillä on yhä kasvava tarve havainnollistaa arvonsa yhteiskunnalle. (Jervelund ym. 2015, 9.) Poliittisessa päätöksenteossa kirjastojen hyödyt jäävät helposti pimentoon, kun taas niiden kustannukset ovat helposti havaittavissa. Kokonaiskuvan luominen ei ole helppoa, sillä vaikutukset syntyvät useiden eri kanavien kautta. Niiden tunnistaminen on tärkeää, vaikka kaikkia vaikutuksia ei voidakaan arvioida rahallisesti. (Kokkonen 2017.)

Sote- ja maakuntauudistuksen myötä kirjastojen merkitys hyvinvoinnin edistäjinä kuitenkin kasvaa, sillä sivistys- ja kulttuuripalvelut muodostavat entistä suuremman osan kunnan toiminnasta (Kokkonen 2017). Kirjastojen tuottama hyöty ja arvo näkyy ennen kaikkea yhteisön elämänlaadun edistämisenä sekä suurempien instituutioiden menestyksenä (Lamont 2015, 71). Siksi on ensisijaisen tärkeää, että kirjastot havainnollistavat hyötynsä ja arvonsa erilaisten työkalujen avulla (Laitinen 2019, 268).

Sørensen (2020, 924) teki tutkimusta siitä, millä tavalla kirjastojen tuottamaa arvoa on tutkittu. Hän valitsi tutkimukseensa 19 tutkimusta, joissa oli käytetty määrällisiä ja laadullisia menetelmiä. Nämä tutkimukset koskivat lähinnä kirjastojen tuottamaa sisäistä arvoa. Hän tuli siihen tulokseen, että julkiset kirjastot tuottavat kokonaisvaltaisesti yhteisölleen arvoa olipa sitä tutkittu instrumentaalisesti ja taloudellisesti tai yhteiskunnallisten arvojen kautta.

Yli 38 prosenttia suomalaisista lainasi kirjastosta aineistoa vuonna 2019 (Kirjastot.fi 2022; Tilastokeskus 2022). Vuonna 2017 ARTTU2-tutkimukseen vastanneista 67 % oli käyttänyt kirjastoa viimeisen 12 kuukauden aikana. Kirjastopalvelut olivat myös vastaajien mielestä parhaiten hoidettu kunnallinen palvelu. Näin ajatteli jopa 91 prosenttia vastaajista. Kirjastot menestyivät myös saavutettavuudessaan, sillä vastaajista 90 prosenttia koki kirjastopalvelut saavutettaviksi palveluiksi. (Pekola-Sjöblom, 2017, 3.) Kuntalaiset kokevat saavansa kirjastosta myös parasta asiakaspalvelua (Aho 2020).

Kun koronaviruspandemian seurauksena kirjastot suljettiin keväällä 2020, jopa puolet suomalaisista sulkutoimilla olleen kielteisiä vaikutuksia heidän elämäänsä. Suurin yksittäinen negatiivinen syy oli se, ettei kirjastojen ollessa suljettuina pystytty lainaamaan kirjoja tai muuta luettavaa. Lisäksi kirjaston tiloissa ei pystynyt viettämään aikaa, lukemaan lehtiä tai

käyttämään tietokoneita. Joka kolmas opiskelija myös koki kirjastojen sulkemisen hankaloittavan opintojaan. Joka kolmannes vastaajista oli melko pahoillaan, että kirjastot olivat kiinni ja joka kymmenes hyvin pahoillaan. Hieman reilu kaksi kolmesta alkoi käyttää kirjastoja tavalliseen tapansa, kun ne avautuivat jälleen kesäkuussa 2020. (Nurmela & Maarno 2020.) Vuonna 2022 tehdyn tutkimuksen mukaan 50 prosenttia suomalaisista on sitä mieltä, että kirjastojen koronapandemian vuoksi säädetyillä rajoituksilla oli kielteisiä vaikutuksia ihmisiin (Nurmela 2022, 7).

Yleisten kirjastojen vaikutukset käyttäjien hyvinvointiin

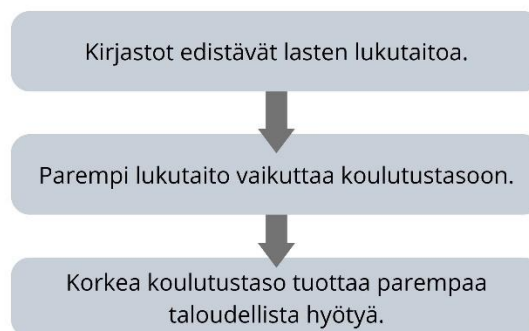
Jervelund ym. (2015, 9) selvittivät, että tanskalaiset olisivat valmiita maksamaan kirjastoverkon ylläpidosta neljä miljardia Tanskan kruunua, joka on noin 540 000 000 euroa. Kirjastojen todellinen budjetti Tanskassa oli tuolloin 2,5 miljardia Tanskan kruunua eli 340 000 000 euroa. Syy siihen, miksi tanskalaiset haluavat maksaa kirjastoverkon ylläpidosta enemmän, johtuu kirjastojen kulttuurisesta, sosiaalisesta ja koulutuksellisesta roolista. Näin eivät ajatelleet ainoastaan kirjastoa käyttävät kansalaiset, vaan myös ei-käyttäjät, jotka antoivat arvoa sille, jos muut käyttivät kirjastoa. Laitinen (2019, 268) toteaa, että ihmiset yleensä tunnistavat intuitiivisesti kirjastojen sosiaalisen arvon, mutta sitä on hankala osoittaa tai mitata, koska kirjastopalvelut vaikuttavat monilla eri tavoilla. Lisäksi voi olla hankala tunnistaa, mihin yhteiskunnan edistysaskeliin kirjastot ovat osallisia.

Kirjastot nähdään kuitenkin tärkeinä kulttuurilaitoksina. Mikäli kirjastoja ei olisi, ihmiset eivät lukisi yhtä paljon. Lisäksi kirjat, joilla on kapea markkinarako, pääsevät kirjastoissa paremmin esille ja ihmisten luettavaksi, mikä taas lisää kansalaisten kulttuurista pääomaa. (Jervelund 2015, 9.) Suomessa toteutettiin vuonna 2008 asiakaskysely, jonka mukaan 84,7 % vastaajista koki, että kirjastot ovat parantaneet heidän elämänlaatuun. Kirjastojen vaikutus oli koettu erityisen huomattavaksi tiedon löytymisen, lukemis- ja kulttuuriharrastuksen tukemisen ja vapaa-aikaan tai harrastuksiin käytettävien virikkeiden kannalta. (Nummela 2008, 25.) Vuonna 2022 tehdyn suomalaisen tutkimuksen mukaan kirjastot tuottivat joka neljännelle (27 %) erittäin paljon henkilökohtaista hyvinvointia. Noin kolmannes piti vaikutusta melko myönteisenä. Kirjasto ei vaikuttanut kehenkään kielteisesti. Joka kolmannelle (33 %) kirjastojen vaikutus ei ollut kielteinen eikä myönteinen. (Nurmela 2022, 6.) Kirjastojen myönteinen vaikutus omaan hyvinvointiin näkyi etenkin heillä, joilla on akateeminen koulutus (74 %) sekä alle 20 000 euron vuositulot (67 %). (Nurmela 2022, 7.)

Tanskassa kirjastojen käyttäjät arvostavat sitä, että kirjastojen kautta heillä on pääsy monenlaisiin aineistoihin. Lisäksi he arvostavat kirjastojen työtä tiedon kuratoinnissa. Kirjastojen työntekijät tutustuttavat käyttäjät tietoon ja aineistoon, jota he eivät itse olisi välttämättä osanneet löytää. (Seismonaut 2021 b, 17.) Myös suomalaisista suurin osa pitää kirjaston

tarjoamaa tietoa, henkilökunnan ammattitaitoa ja asiantuntemusta sekä asiakaspalvelua korkeatasoisena ja luotettavana (Nurmela 2022, 8).

Mitä enemmän kirjastot tekevät koulujen kanssa yhteistyötä lukutaidon edistämiseksi, sitä enemmän ne edistävät myönteistä talouskasvua (Jervelund ym. 2015, 26). Jervelund ym. (2015, 26) esittävät kolme korrelaatiota, joiden perusteella voi olettaa, että kirjastot luovat koulutuksen kautta taloudellista arvoa. Kirjastot edistävät lasten lukutaitoa. Parempi lukutaito puolestaan vaikuttaa koulutustasoon ja korkea koulutustaso tuottaa parempaa taloudellista hyötyä (Kuvio 4).

Kuvio 4. Kirjastojen luoma taloudellinen arvo koulutuksen kautta (Jervelund ym. 2015, 26)

Kun nämä kolme vaikutusta yhdistetään, voidaan laskea kirjastojen taloudellinen vaikutus rahallisesti. Tanskassa näiden vaikutusten yhteen laskettu arvo on vuosittain kaksi miljardia Tanskan kruunua eli noin 270 000 000 euroa. (Jervelund ym. 2015, 28.)

Lapset, jotka lukevat vapaa-aikanaan, ovat parempia lukijoita kuin ne lapset, jotka eivät lue. Tämä korrelaatio on selkeästi dokumentoitu PISA-tutkimuksissa Pohjoismaissa sekä yleensä OECD-maissa. (Jervelund ym. 2015, 20.) Kaiken kaikkiaan vapaa-ajan lukeminen parantaa oppilaiden lukutaitoa ja kirjastot tarjoavat merkittävän osan vapaa-ajan kirjallisuudesta. Kirjastot siis osallistuvat lasten lukutaidon parantamiseen. (Jervelund ym. 2015, 22.)

Vuonna 2018 tehdyssä PISA-tutkimuksessa Suomi sijoittui lukemisessa korkeammalle kuin useimmat OECD-maista. Taso on kuitenkin ollut laskussa vuodesta 2006, ja vuonna 2018 tämä näkyi etenkin heikoiten suoriutuvien oppilaiden joukossa. Sukupuolten välinen ero lukemisen tasossa oli Suomessa yksi suurimmista. Sosioekonomisella taustalla oli sen sijaan pienempi vaikutus eroihin muihin OECD-maihin verrattuna. Tämäkin ero on tosin suurentunut vuoden 2009 jälkeen. (OECD 2019, 1.)

Lukemisessa 86 prosenttia oppilaista saavutti Suomessa vähintään tason 2. Vähintään tason 2 oppilaat tunnistavat ainakin pääidean kohtalaisen pitkästä tekstistä, he löytävät tietoa,

joka perustuu selkeään mutta joskus monimutkaiseen kriteeriin sekä osaavat pohtia tekstin tarkoitusta ja muotoa, kun siihen kehoitetaan. (OECD 2019, 2.) Hälyttävät 14 prosenttia oppilaista suoriutui tämän tason alle eli lähes 8300 nuorta (OECD 2019, 2; Tilastokeskus 2022).

Mitä heikempi lukutaito on, sitä suurempi riski on syrjäytyä (Kokkonen 2017; Lukukeskus 2020). Heikko lukutaito on myös yhteydessä huonoon tuottavuuteen sekä työttömyyteen, sillä työelämässä on yhä enemmän tietoon perustuvia tehtäviä (Musset 2015). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksen (Eskola & Lammi-Taskula 2018) mukaan syrjäytyminen maksaa yhteiskunnalle 295 000 euroa per nuori. Suomessa on noin 60 000 syrjäytynyttä tai syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta.

Dugdale ja Clark (2008, 1) ovat tehneet Englannissa tutkimusta huonon lukutaidon vaikutuksista aikuiseen väestöön. Heidän mukaansa lukutaidolla on suuri merkitys ihmisen onnellisuuteen ja menestykseen. Lukutaidon edistämällä on merkittävä vaikutus yksilöön, yhteisöön, työvoimaan sekä kansallisella tasolla. Huono lukutaito liittyy yleensä huonoon sosioekonomiseen taustaan, ja aiheuttaa usein negatiivisen kierteen yksilön elämässä. Dugdale ja Clark (2008, 2) nostivat esiin myös, että ihmiset, joilla on huono lukutaito, ovat todennäköisemmin työttömiä ja lapsettomia. Heillä on ahtaat asumisolot eikä heillä ole välttämättä tarvittavia digitaalisia laitteiden tai internetin käyttöön. He myös äänestävät vähemmän kuin ihmiset, joilla on hyvä lukutaito. Byrne (2017, 285) toteaa, että lukutaidon, digitaalisten taitojen sekä muiden vastaavien taitojen edistäminen kirjastossa edistävät kansalaisten demokraattista osallistumista.

Oppilaista 14 prosenttia ylsi PISA:n lukutaitotestissä tasoon 5 tai 6. Näillä tasoilla oppilaat omaksuvat pitkiä tekstejä, osaavat hahmottaa käsitteitä, jotka ovat abstrakteja tai ristiriitaisia sekä tehdä eron tosiasioiden ja mielipiteiden välille. (OECD 2019, 2.) Jerrim & Moss (2018, 16) ovat havainneet, että mitä enemmän PISA-testeihin osallistuneet oppilaat lukivat kaunokirjallisuutta, sitä parempi lukutaito heillä oli. Lukutaitoon vaikuttaa myös se, miten varhain lapsi tutustutetaan lukemisen maailmaan. Lapset, joiden vanhemmat muun muassa lukevat ja laulavat heille ennen kouluikää, menestyvät lukemisessa paremmin. Myös lapset, jotka käyvät päiväkodissa ennen peruskoulua, lukevat keskimääräistä paremmin. (Mullis ym. 2017, 10.)

Vuonna 2019 Suomessa osallistui lähes 267 000 käyttäjää yleisten kirjastojen järjestämiin lukutaitoa edistäviin koulutuksiin. Tähän on laskettu sekä aikuisten että lasten koulutukset. Lisäksi kaikista lainatuista kirjoista peräti 47 prosenttia oli lasten- ja nuortenkirjallisuutta. (Kirjastot.fi 2022.) Tästä voidaan päätellä, että kirjastoilla on myös Suomessa merkittävä vaikutus lasten ja nuorten lukutaitoon.

Hyvä lukutaito parantaa nuorten mahdollisuuksia hankkia parempi koulutus. Vain viisi prosenttia oppilaista, joilla oli huono lukutaito, oli suorittanut korkeakoulututkinnon 27 vuoden ikään mennessä. Sen sijaan oppilaista, joiden lukutaito oli todella hyvä, 56 prosenttia oli 27-vuotiaana korkeakoulutettu. Koska oppilaiden hyvä lukutaito on osin peräisin yleisistä kirjastoista, voi olettaa, että lasten kirjaston käytöllä ja heidän koulutustasollaan aikuisuudessa on positiivinen korrelaatio (Jervelund ym. 2015, 23).

Kirjastoilla on myös tärkeä merkitys lukutaitoon sellaisissa perheissä, joissa vanhemmilla ei ole korkeakoulututkintoa. Tällaisissa tapauksissa kirjastot voivat jopa auttaa katkaisemaan kielteisen sosiaalisen kierteen. (Jervelund ym. 2015, 24.) Suomessa noin kolme seitsemästä heikommassa asemassa olevasta oppilaasta ei odota suorittavansa korkeakoulututkintoa. Oppilaista, joilla on parempi sosioekonominen tausta, vastaavasti joka kahdeksas ei nähnyt itseään suorittamassa korkeakoulututkintoa. (OECD 2019, 5.) Vuonna 2018 oppilaista kuusi prosenttia oli maahanmuuttajataustaisia. Heistä neljä yhdeksästä oli sosioekonomisesti heikommasta asemassa olevasta perheestä lähtöisin. Maahanmuuttajaoppilasta kahdeksan prosenttia ylsi PISA:n lukutaitotestissä tasoon 5 tai 6. Keskimääräinen prosentti OECD-maissa oli 17. (OECD 2019, 6.)

Korkeakoulutuksella on suuri taloudellinen hyöty, sillä mitä enemmän maassa on korkeakoulutettuja ihmisiä, sitä tuottavampaa työvoima on, joka puolestaan lisää koko maan tuottavuutta (Jervelund ym. 2015, 25; Valtioneuvosto 2020, 53). Tuottavuuden lisääntyminen ilmaistaan palkkojen avulla. Mitä korkeampi tuottavuus on, sitä parempia palkatkin ovat. Ne henkilöt, joilla on korkeakoulutus, ansaitsevat keskimäärin paremmin. (Jervelund ym. 2015, 25.)

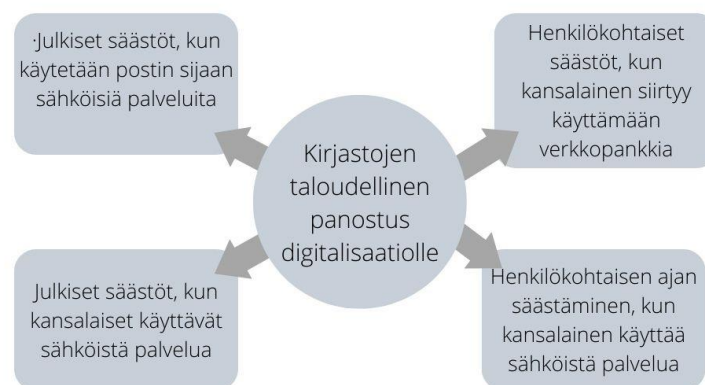
Digitalisaatiolla on merkittäviä sosiaalisia hyötyjä, sillä se mahdollistaa yksilöille ja yrityksille tehokkaampia keinoja kommunikoida viranomaisten ja toistensa kanssa. Se myös parantaa palveluiden saatavuutta, sillä sähköiset palvelut ovat käytettävissä sijainnista ja kellonajasta riippumatta. Taloudellisesta näkökulmasta digitalisaatiolla on kaksi myönteistä vaikutusta: julkiset säästöt sekä henkilökohtaiset taloudelliset hyödyt. (Jervelund ym. 2015, 29; Kokkonen 2017.)

Kehitys on tuonut kuitenkin myös negatiivisia puolia esiin. Vaikka tietotekniikka on laajasti käytettävissä, kaikilla ei ole siitä huolimatta mahdollisuuksia käyttää laitteita. Myös ihmisten osaamisessa on suuria eroja. Tämä näkyy myös kirjastojen arjessa, minkä vuoksi kirjastoista on tulossa tietoyhteiskunnan tukipisteitä. Kirjastoissa on voinut pitkään käyttää tietokonetta ja verkkoyhteyttä, ja niistä saa myös opastusta laitteiden käyttöön. Jokaisessa kunnassa on edelleen kirjaston fyysinen toimipiste, mikä luo painetta kirjastoille opastuksen

suhteen sitä mukaan, kun monet muut julkiset palvelut siirtyvät verkkoon. (Kokkonen 2017, 1.)

Saavutettavuusdirektiivin tavoitteena on edistää kaikkien mahdollisuutta toimia tasavertaisesti digitaalisessa yhteiskunnassa (Valtiovarainministeriö). Tämä ei kuitenkaan toteudu, jos osa kansalaisista ei hallitse digitalisaation vaatimia taitoja. Kirjastoilla on yhä suurempi tarve ottaa aktiivisempi rooli kansalaisten digitaitojen tukemisessa. (Kokkonen 2017, 2.) Kirjastojen tarjoama digituki antaa käyttäjille mahdollisuuden parantaa heidän digitaitojaan, jotka puolestaan helpottavat yhteiskunnan siirtymistä sähköisiin palveluihin (Jervelund ym. 2015, 30). Vuonna 2019 Suomen kirjastot tarjosivat lähes 190 000 käyttäjälle joko tiedonhaun opetusta, tieto-, viestintä- ja digiteknologian käytön opetusta tai kirjaston käytön opetusta (Kirjastot.fi 2022).

Jervelund ym. (2015, 30) totesivat, että kirjastojen merkittävin taloudellinen panostus digitalisaatiolle tulee neljän kanavan kautta. Kirjastot luovat julkisia säästöjä, kun kansalaiset käyttävät sähköisiä palveluita sekä käyttävät postin sijaan sähköisiä palveluita. Lisäksi kansalaisille tulee henkilökohtaisia säästöjä, kun he siirtyvät käyttämään verkkopankkia, ja he säästävät aikaa, kun he käyttävät sähköisiä palveluita (Kuvio 5).

Kuvio 5. Neljä kanavaa, joiden kautta kirjastot antavat taloudellisen panostuksen digitalisaatiolle (Jervelund ym. 2015, 30)

Tanskassa näiden vaikutusten yhteenlaskettu arvo on 150–200 miljoonaa Tanskan kruunua vuosittain, mikä tekee noin 20–27 miljoonaa euroa (Jervelund ym. 2015, 36). Jos kirjastoissa onnistutaan kohentamaan myös syrjäytyneiden kansalaisten digitaitoja, kirjastojen vaikutus on vielä suurempi kuin näissä laskelmissa (Jervelund ym. 2015, 32).

Kirjastojen taloudelliset vaikutukset syntyvät, kun kirjastot ovat vuorovaikutuksessa muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa. Ne kehittävät kansalaisten osaamista, verkostoitumista sekä valmiuksia toimia digitaalisessa ajassa. Kun muut yhteiskunnalliset palvelut siirtyvät

verkkoon, kirjastoilla on edelleen tarjota fyysinen tila, josta on mahdollista saada tukea sitä tarvitseville. (Kokkonen 2017, 27.)

Kirjastoilla on merkittävä rooli kohtaamispaikkoina, sillä ne tarjoavat ihmisille yhtäläiset mahdollisuudet aktiiviseen kansalaisuuteen sosiaalisista tai taloudellisista eroista huolimatta (Jervelund ym. 2015, 18). Tanskalaisen tutkimuksen mukaan kirjastot tarjoavat käyttäjilleen ennen kaikkea paikan, jossa he voivat viettää aikaa, hengähtää ja kokea hyvinvoinnin, syventymisen ja emotionaalisen stimulaation kokemuksia. Tanskassa käyttäjät arvioivat kirjaston paikkana vaikuttavan heihin enemmän kuin muut tutkimuksessa olevat ulottuvuudet, jotka ovat näkökulma, luovuus ja yhteisöllisyys. (Seismonaut 2021 b, 14.)

Kirjastojen suunnittelussa tilojen merkitys yhteisinä työtiloina ja kohtaamispaikkoina on ymmärretty paremmin. Etenkin suuremmissa kirjastoissa on esimerkiksi avoimia työtiloja, ryhmätiloja, luentosaleja, hiljaisia tiloja sekä omia tiloja nuorisolle. Jopa kirjastojen kokoelmia on karsittu, jotta tilaa on saatu lisää käyttöön. (Kokkonen 2017, 21.) Monissa kirjastoissa onkin huomattu, että vaikka lainausmäärät laskevat, kirjastoissa silti vierailaan yhtä ahkerasti, mikä todistaa kirjastotilojen tarpeellisuuden (Jervelund ym. 2015, 18; Kokkonen 2017, 21).

Kirjastot toimivat työtiloina yrittäjille ja freelancereille, sillä tilat ovat ilmaisia. Koska etenkin yksinyrittäjät toimivat työssään yksin, mahdollistavat kirjastot työskentelyn lisäksi myös verkostoitumisen sekä muiden ihmisten tapaamisen. (Kokkonen 2017, 21.) Light ym. (2016, 1) ovat määritelleet, miten kirjastot voivat näyttää arvonsa luovina tiloina. Luova toiminta kirjastoissa voi olla joko kirjastojen itse järjestämää, asiakkaiden järjestämää toimintaa tai voi olla jotain näiden molempien väliltä. Luovaa toimintaa kuvataan yleensä sillä, että luodaan jotakin uutta.

Etenkin maahanmuuttajat käyttävät kirjastoa useammin kuin kantaväestö. Tämä ilmiö näkyy kaikissa Skandinavian maiden kirjastoissa. Kirjastot ovat maahanmuuttajien keskuudessa myös kaikkein suosituin kulttuuripalvelu, sillä he vierailevat kantaväestöä harvemmin teatterissa, museoissa tai konserteissa. Maahanmuuttajat kuitenkin lainaavat harvemmin aineistoa kuin muu väestö. Sen sijaan he käyttävät kirjaston tiloja esimerkiksi sanomalehtien lukemiseen, omien asiakirjojen kopioimiseen tai olemalla tietokoneilla. Lisäksi he usein kokevat kirjastot miellyttäväksi paikoiksi oleskella ja he tapaavat siellä useammin muita ihmisiä. (Jervelund ym. 2015, 18.) Kirjastot tukevat myös maahanmuuttajien kielenoppimista, kosketusta valtaväestöön, oman äidinkielen ylläpitämistä omankielisellä kirjallisuudella sekä tietoyhteiskuntaan liittyvissä kysymyksissä (Kokkonen 2017, 21). Kirjastot tarjoavat maahanmuuttajille sekä pienituloisille ja yksinäisille ihmisille neutraalin, turvallisen ja kattavasti palveluita sisältävän tilan (Jervelund ym. 2015, 18; Kokkonen 2017, 21). Näin kirjastot

luovat yhtenäisyyttä edistämällä yhteiskuntaan integroitumista sekä tarjoamalla tilan yhteiskunnan heikompi osaisille jäsenille (Jervelund ym. 2015, 18).

Kirjastot auttavat muodostamaan ja ylläpitämään yhteisöjä kahdella tavalla. Ne ovat paikkoja, joissa käyttäjät tapaavat ja kokevat yhteenkuuluvuutta toistensa kanssa. Epäsuorasti käyttäjät näkevät yleiset kirjastot yhteisenä omaisuutena. (Seismonaut 2021 b, 19.) Niillä on myös olennainen rooli sosiaalisen pääoman luomisessa niin yksilöille kuin kollektiivisesti, institutionaalisesti sekä paikallisesti. (Jervelund ym. 2015, 19.) Tiloja kokoontumiselle tarvitaan yhteiskunnassa aina. Kirjastot tarjoavatkin areenan esimerkiksi poliittisille tapahtumille ja asunto-osakeyhtiöiden yhtiökokouksille. (Kokkonen 2017, 21.) Kirjastojen tilat mahdollistavat myös vapaaehtoistoiminnan, joka tulee kirjaston muuta toimintaa. Esimerkiksi tietotekniikkayhdistykset tarjoavat tukea sähköisten palveluiden käytössä ja SPR antaa tukea läksyjien tekemisessä. (Kokkonen 2017, 27.)

Yksi kirjaston tehtävistä on edistää aktiivista kansalaisuutta (Laki yleisistä kirjastosta 2016). Byrne (2017, 291–292) toteaa, etteivät kirjastot itsessään luo demokratiaa, mutta niillä on selkeä yhteys vahvoihin demokraattisiin arvioihin ja kansakunnan perinteisiin. Tämä yhteys vaatii kuitenkin varakkaan valtion, jolla on resursseja ylläpitää kattavaa kirjastoverkkoa. Suomessa tämä on lakisääteistä, sillä jokaisen kunnan tulee tarjota kirjastopalvelut asukkaalleen (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 5 §). Byrnen (2017, 292) mukaan kansakunnan vahvuus on linkittynyt julkisen kirjastoverkon vahvuuteen, kun sitä mitataan kirjastojen ja kirjaston käyttäjien lukumäärällä suhteessa väestöön.

Eri puolilla maailmaa kirjastojen vaikuttavuutta on arvioitu return on investment (ROI) -mallilla. Erityisen suosittuja ne ovat USA:ssa, jossa edellytetään, että julkisille investoinneille tehdään vaikuttavuuslaskelma. ROI-laskelmat huomioivat yleensä käyttäjien saaman säästön verrattuna markkinahintaan, palkkojen tuoman ostovoiman lisäyksen sen mm. sen kirjastonkävijät kuluttavat myös kirjastopalveluista maksavan yhteisön muita palveluita. Kansainvälisen aineiston perusteella voidaan olettaa, että yksi kirjastopalveluihin sijoitettu euro, tuottaa yhteiskunnalle neljä euroa takaisin. (Kokkonen 2017.)

Esimerkiksi Teksasissa on laskettu, että osavaltion yleiset kirjastot tuottavat 4,64 Yhdysvaltain dollaria yhtä sijoitettua dollaria kohden. Tämä on noin neljä euroa. Taloudelliset arviot perustuivat kirjastopalveluihin, langattoman verkon käyttöön sekä kirjastossa tehtyyn vapaaehtoistyöhön. Teksasissa tehty laskelma vastasi hyvin myös muita Yhdysvalloissa tehtyjä laskelmia kirjastojen tuottavuudesta. (Texas State Library and Archives Commission 2017, 4.)

Lähikirjastojen erityispiirteet

Lähikirjastot toimivat yleensä kaupungin tai kunnan pääkirjaston alaisuudessa, ja niistä saa yleensä samat palvelut kuin pääkirjastostakin. Niiden on tarkoitus palvella lähialueensa väestön tarpeita. Lähikirjastot usein tukevatkin ympäristönsä elinkeinoharjoittajia sekä muita yhdistyksiä ja toimijoita. Samalla tavalla kuin yleiset kirjastot yleensä myös lähikirjastot osallistuvat yhteisöllisyyden luomiseen. Lähikirjastoissa luodaan myös ketterämmin uusia palvelukonsepteja käyttäjiensä tarpeiden mukaan. Yleensä lähikirjasto on tiiviissä yhteistyössä alueen koulujen ja päiväkotien kanssa. (Opetusministeriö 2006, 21.)

Lähikirjastojen käytetyin palvelu on lainaus ja palauttaminen (Nurmi 2013, 25; Shepherd ym. 2020, 6). Shepherd ym. (2020, 5) toteavat, että käyttäjät viipyvät yleensä lyhyemmän aikaa pienemmässä kirjastossa kuin suuressa. Tähän vaikuttavat kirjaston ja kokoelman koko, tilaratkaisut sekä naapuruston demografia (Shepherd ym. 2020, 10). Nurmen (2013, 25) teettämän kyselyn mukaan 70 % vastaajista kävi lähikirjastossa vähintään kerran kuukaudessa.

Kysyttäessä, mitä hyötyä lähikirjasto tarjoaa käyttäjilleen, vastaajista 86 % totesi kirjaston tarjoavan paikan, jossa voi lukea kirjoja, lehtiä ja muuta materiaalia. Vastaajista 76 % koki kirjaston tarjoavan turvallisen ja avoimen paikan rentoutua. Lähikirjasto tarjosi yhteisöllisyyden tunnetta puolestaan 63 prosentille vastaajista. Yhteisöllisyyden kohdalla prosenttimäärä oli suurempi kuin suuremmassa kirjastossa, jossa kysely oli myös tehty. (Shepherd ym. 2020, 7.) Nurmen (2013, 27) teettämän kyselyn mukaan, monet lähikirjastojen käyttäjät kokivat lähikirjaston hyväksi ja ilmaiseksi lähipalveluksi, sillä se takasi aineiston helpon saatavuuden. Lisäksi moni totesi, etteivät he välttämättä käyttäisi kirjastoa juuri ollenkaan, jos se ei sijaitisi lähellä. Etenkin ikäihmiset ja lapsiperheet kokivat lähikirjastoilla olevan iso rooli heidän elämässään.

Käyttäjille on tärkeää, että kirjasto sijaitsee lähellä heidän kotiaan. Kirjaston läheisyys lisää halua käyttää sitä. (Nurmela 2022, 10.) Tosin kodin läheisyys ei silloin ole kirjaston sijainnin kannalta tärkeää, jos kirjastossa käynti sijoittuu matkaan, jolla on muitakin tarkoituksia. Tällöin saatetaan valita kirjasto, joka on esimerkiksi lähellä ruokakauppoja tai ostoskeskusta. (Jae Park 2012, 165.) Läheistä sijaintia tärkeämpää on matka-aika. Jos kauempana sijaitsevaan kirjastoon pääsee nopeammin, käyttäjä valitsee todennäköisemmin sen. (Jae Park 2012, 166.) Nurmi (2013, 26) toteaa, että monet käyttäjät käyvät pääkirjastossa, jos heillä on muutenkin asiaa keskustaan. Muuten käyttäjät kokivat pääkirjaston sijaitsevan kaukana, sillä sinne matkustaminen olisi vaatinut auton tai polkupyörän. Lähikirjastot sijaitsevat yleensä alueensa kauppojen lähellä, joten kirjastossa käynti sujui yleensä kauppareissun yhteydessä.

3.5 Hyvinvoinnin ja vaikuttavuuden mittaaminen

Kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen on yksi yhteiskunnan tärkeimmistä tehtävistä, mutta hyvinvointia mitataan puutteellisesti. Nykyiset talouteen ja terveyteen nojaavat mittarit eivät kerro suoraan, miten kansalaiset voivat. (Martela & Ahokas 2021, 1) Kuten hyvinvoinnin määrittelemisen myös sen mittaaminen on laaja-alainen ja moniselitteinen ilmiö. Jos sopivia seurantavälineitä ja tarvittavaa tilastotietoa ei ole saatavilla, monet hyvinvoinnin lisäämistä tavoittelevat strategiat ja projektit kaatuvat jo helposti toteutusvaiheessa. (Hoffrén & Rättö 2011, 219.) Poliittisessa päätöksenteossa ja hyvinvoinnin strategisessa johtamisessa hyvinvointivaikutusten mittaamisella tulisi olla keskeinen rooli. Hyvinvointivaikutusten mittamisen tulisi olla keskiössä niin poliittisessa päätöksenteossa kuin hyvinvoinnin strategisessa johtamisessakin (Niemi ym. 2017).

Bruttokansantuotetta (BKT) on yleisesti käytetty hyvinvoinnin mittarina, mutta se ei ota huomioon erityisen kattavasti ihmisen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Hyvinvointia ei voikaan tarkastella pelkästään talouden hyödyketuotannon ja -kulutuksen kautta, ja onkin tutkittu että ihmisen henkilökohtaisesti kokemaan hyvinvointiin vaikuttavat enemmän ihmissuhteet, henkilökohtaiset ominaisuudet, ihmisen vapaudet ja oikeudet sekä turvallisuuden tunne. (Hoffrén & Rättö 2011, 220.) Talouden mittareiden seuraamisen taustalla on ollut ajatus siitä, että taloudellinen toimeliaisuus ja työllisyys tuottaisivat hyvinvointia suoraan sekä välillisesti verorahoilla rahoitettavien julkisten palveluiden kautta (Martela & Ahokas 2021, 2).

BKT:ta pidetään vanhentuneena hyvinvoinnin mittarina, sillä kulutusmahdollisuuksien kasvu ei enää lisää ihmisten kokemaa hyvinvointia kehittyneissä maissa kuten Suomessa (Hoffrén & Rättö 2011, 221). Lisäksi se ei ota huomioon ollenkaan tuotannon perustan kestävyttä. Yleensä BKT:n nopea kasvu tarkoittaa, että taustalla on kestäväntöntä taloudellista kehitystä. (Hoffrén & Rättö 2011, 230.) BKT:n kasvun vaikutus hyvinvointiin on vaikea määrittellä ilman suoria hyvinvoinnin mittareita (Martela & Ahokas 2021, 1). Hyvinvoinnin taso onkin pysynyt samana 1990-luvulta lähtien, vaikka talous on BKT:llä mitattuna kasvanut. BKT:n lisäksi tulisikin tarkastella myös kestävä kehityksen indikaattoria (ISEW) sekä aidon kehityksen indikaattoria (GPI), joissa otetaan huomioon monia yksilön kannalta merkittäviä asioita. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa valtion budjetointia tehdään hyvinvoinnin mittareilla BKT:n sijaan. (Limnell 2022, 98–99.)

Hyvinvoinnin säilyttämisen ja parantamisen kannalta on tärkeää ottaa huomioon myös tulevaisuudessa hyvinvointia tuottavien mahdollisuuksien säilyttäminen. Niin yhteiskunnan, talouden kuin ympäristönkin näkökulmasta hyvinvoinnin tuotannon tulisi olla kestävä. (Hoffrén & Rättö 2011, 220.) Jos tavoitteita seurataan vain taloustilastojen avulla, antaa se hyvin vääristyneen kuvan kehityksestä. (Hoffrén & Rättö 2011, 221.) Erityisesti

ympäristövaikutusten kohdalla tulisi ottaa huomioon niiden pitkäkestoiset vaikutukset ja haittojen jakautuminen useille vuosille sekä tuotannon ja kulutuksen koko elinkaari. (Hoffrén & Rättö 2011, 230.) Limnell ym. (2022, 107) toteavat, että talous tulisi irrottaa materiaalin käytön ja ympäristövahinkojen kasvusta nopeasti ja laajasti. Oleellisempaa olisi keskittyä hyvinvointiin ja ympäristön tilaan kuin tuijottaa talouskasvua ja BKT:tä.

Suomessa ei tällä hetkellä ole selkeää näkemystä siitä, miten hyvinvointia mitattaisiin ja arvioitaisiin. Toissijaisiin mittareihin kuten BKT:een ja työllisyyteen turvautuminen ei anna selkeää kokonaiskuvaa toteutuneesta hyvinvoinnista, ja näin ollen tärkeät yhteiskunnan kehityskulut ja kipupisteet saattavat jäädä pimentoon. (Martela & Ahokas 2021, 2.)

Allardt (1993) mukaan hyvinvoinnin mittaamisessa tulee ottaa huomioon sekä objektiiviset että subjektiiviset mittarit. Objektiiviset mittarit keskittyvät ulkoisiin olosuhteisiin, mutta eivät niinkään siihen, miten ihmiset tuntevat tai kokevat olosuhteensa. Subjektiiviset mittarit puolestaan ottavat huomioon myös yksilön mielipiteen vallitsevasta olosuhteesta. Mikäli käytettäisiin vain objektiivisiin mittareihin, ne keskittyvät vain siihen, millaiset olosuhteet yksilöillä on. Asiantuntijat määrittelevät olosuhteille erilaiset indikaattorit, jotka eivät kuitenkaan saata vastata yksilön todellista tunnetta niistä.

Subjektiiviset mittarit puolestaan tarkastelevat yksinomaan yksilön tunnetta ja asennetta tutkittavaa ulottuvuutta kohtaan. Tätäkään subjektiivisia mittareitakaan ei kuitenkaan voi käyttää yksinään, sillä esimerkiksi vähäosaiset eivät välttämättä osaa sanoittaa olosuhteidensa epäkohtia yhtä hyvin kuin parempiosaiset. Kun sekä objektiiviset että subjektiiviset mittarit yhdistetään, voidaan saada kiinnostavaa tietoa yksilöiden olosuhteista sekä ihmis-suhteista. (Allardt 1993.)

Dolan ja Peasgood (2008, 5) ovat tutkineet hyvinvointimittaria, joka sopisi erityisesti alueellisille ja paikallisille päätöksentekijöille. He tulivat lopputulokseen, jonka mukaan mittarin tulisi täyttää kahdeksan ehtoa (Kuvio 6). Hyvinvointimittaukseen liittyvien käsitteiden tulee olla päätöksenteon kannalta asianmukaisia, eli niiden tulee kuvata hyvinvointia, johon päätöksenteko vaikuttaa. Mittauksella on oltava poliittista legitimitettä, ja sen tulee olla vertailukelpoinen eri ajankohtien ja ihmisryhmien välillä. Mittarin tulee kertoa hyvinvointierojen suuruudesta, sekä mitata sitä, mitä sen on tarkoituskin mitata pienellä virhemarginaalilla. Mittarin tulee reagoida herkästi hyvinvoinnin muutoksiin. Lisäksi mittausaineistoa pitää kerätä tehokkaasti ja käytännöllisesti. (Dolan & Peasgood 2008, 11–15.)

Kuvio 6. Alueellisille ja paikallisille päätöksentekijöille tarkoitettujen mittarin ehdot (Dona & Peasgood 2008, 11–15)

Tutkimuksen mukaan niin objektiiviset kuin subjektiiviset mittarit voivat toimia päätöksenteon kannalta yhtä hyvin. Tärkeintä on, että päätöksentekijä kykenee arvioimaan päätöksensä hyvinvointivaikutuksia. (Dolan & Peasgood 2008, 26.) Tutkimuksessa käytettiin preferenssipohjaisena mittarina tuloja ja koetun hyvinvoinnin mittarina tyytyväisyyttä elämään (Dolan & Peasgood, 2008, 5).

Euroopassa hyvinvoinnin mittaaminen yleistyi sen jälkeen, kun Euroopan komissio järjesti vuonna 2007 Beyond GDP -konferenssin. Sen seurauksena julkaistiin raportti, jonka innoittamana moni maa on pyrkinyt luomaan hyvinvoinnin kokonaisvaltaiselle arvioinnille mallin. Näin ovat tehneet esimerkiksi Ruotsi, Islanti ja Ranska. (Martela & Ahokas 2021, 3.) Myös OECD (2013, 10) suosittelee jäsenmailleen subjektiivisen hyvinvoinnin mittaamista sekä mittaustulosten julkistamista.

Mittaamisessa on tärkeää keskittyä sellaisiin ilmiöihin, jotka ovat merkittäviä yhteiskunnallisen päätöksenteon kannalta ja jotka kuvaavat sen hetkistä yhteiskunnan tilaa. Siksi ei ole järkevää tai edes mahdollista sisällyttää mittariin kaikkia hyvinvointiin liittyviä ilmiöitä. (Hoffrén & Rättö 2011, 235–236.) Hyvinvoinnin keskeiset ulottuvuudet on tärkeää tunnistaa ja niitä on voitava luotettavasti mitata. Yksi tärkeimmistä tavoista mitata kansalaisten hyvinvointia on kysyä sitä heiltä suoraan. (Martela & Ahokas 2021, 3.)

Kansainvälisesti on todettu, että yhteiskunnallista kehitystä on hedelmällisintä tarkastella rajallisella määrällä erillisillä avainmittareilla. Mittariston avainindikaattorit on jäsennelty kolmen eri teeman mukaisesti. Nämä teemat ovat talous, ympäristö ja inhimillinen ulottuvuus. Avainindikaattoreiden määrän on tärkeää olla rajallinen, jotta niiden avulla pystytään saamaan riittävän kokonaisvaltainen mutta edelleen hallittavissa oleva kuva maan tilasta ja politiikan onnistumisesta. Käytännössä jokaista teemaa olisi hyvä mitata enintään viidellä indikaattorilla. (Martela & Ahokas 2021, 3.)

Tällaiset indikaattorikokoelmat ovat yleensä puutteellisia, koska valitut indikaattorit keskittyvät enemmän yhteiskunnan rakenteisiin ja sitä kautta liittyvät ihmisten hyvinvointiin epäsuorasti ja perustuvat lähinnä oletuksiin hyvinvoinnin edistämisestä. Näiden oletuksien todentaminen vaatisi hyvinvoinnin mittaamista. Jos kansalaisten hyvinvointia ei mitata suoraan, ei voi tehdä kokonaisvaltaista arviointia politiikan onnistumisesta pelkästään yhteiskunnallisten hyvinvoinnin indikaattorien avulla. (Martela & Ahokas 2021, 3.)

Martela ja Ahokas (2021, 3–4) määrittelevät kolme syytä, miksi koetun hyvinvoinnin mittaaminen olisi tärkeä olla osa kansallisia avainindikaattoreita. Ensimmäisenä he toteavat, että koettu hyvinvointi antaa sellaista tietoa kansalaisten hyvinvoinnista, mitä ulkoiset mittarit eivät näytä. Toisena koetun hyvinvoinnin mittaaminen on reaktiivista ja ennakoivaa. Kolmantena syynä on se, että kansalaisten kokemukset tulevat tasapuolisesti esille tutkitun tiedon kautta.

Koetun hyvinvoinnin mittaaminen on demokraattista ja neutraalia, sillä kansalainen saa itse päättää, millä kriteereillä arvioi oman elämänsä hyvyyttä. Samalla hänen oma kokemuksensa hyvinvoinnista tulee näkyväksi päätöksentekijöille. Mikään indikaattori ei myös reagoi muutokseen yhtä nopeasti kuin ihmisten kokemus muutoksista. Mikäli esimerkiksi syrjäytymistä ja sairauksien torjuntaa halutaan tehdä kustannustehokkaasti, on parempi keskittyä ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin, jotka auttavat ihmisiä ennen ongelmien toteutumista. Jos täsmälliset subjektiiviset mittarit puuttuvat, päättäjät saattavat perustaa päätöksensä arkikokemuksiinsa tai kuulopuheisiin sen sijaan, että se perustuisi tutkittuun tietoon. (Martela & Ahokas 2021, 4.)

OECD:n (2013, 10) suosituksen mukaisesti hyvinvoinnin mittaamisessa tulisi ottaa huomioon neljä eri ulottuvuutta, jotka ovat yleinen elämäntyytyväisyys, myönteiset tunteet, kielteiset tunteet ja psykologinen toimintakyky. Koska ihmisen kokemusmaailma on rikas ja moniulotteinen, on tärkeää mitata sekä kielteisiä että myönteisiä tunteita. Positiivisten tunteiden läsnäolo on eri asia kuin kielteisten tunteiden poissaolo. Yleisarvio omasta elämästä on myös eri asia kuin hetkelliset tunteet. Tämän vuoksi sekä tunteiden että elämänarvioiden mittaaminen on tärkeää. Tulevaisuuden odotukset on hyvä ottaa myös huomioon, sillä

ihmiset ajattelevat tulevaisuusorientoituneesti. Koettua hyvinvointia ei siksi kannata mitata vain yhdellä kysymyksellä, vaan sitä tulisi seurata muutaman keskeisen hyvinvoinnin ulottuvuuden kautta. (Martela & Ahokas 2021, 8.)

Mittarin hyöty nähdään siinä, miten sitä käytetään (Martela & Ahokas 2021, 10). Mittarin tarkoitus on kiinnittää yhteiskunnallinen huomio, keskustelu ja päätöksenteko tärkeille alueille. Asiantuntijat tutkivat mittarin tuloksia ja pohtivat mittarin ilmaisemia muutoksia, ja antavat sen jälkeen päätöksentekijöille suositukset poliittisista toimista. Tällaisessa tilanteessa yleensä turvaudutaan useiden erikoisalojen tilastotietoihin. Vaihtoehtoisten mittareiden etuna on, että ne kiinnittävät asiantuntijoiden huomion uusille alueille ja edistävät sitä kautta yhteiskunnallista kehitystä ja hyvinvointia. (Hoffrén & Rättö 2011, 236.) Koetun hyvinvoinnin mittaria voi ja kannattaakin käyttää poliittisen päätöksenteon välineenä (Martela & Ahokas 2021, 10).

Martela & Ahokas (2021, 10) listaavatkin käytännöt, joiden avulla mittareita voi hyödyntää politiikassa. Koetun hyvinvoinnin mittari tulee olla yksi kansallinen avainindikaattori. Koetun hyvinvoinnin mittarit pilotoidaan ja validoidaan. Mittaaminen on säännöllistä, luotettavaa ja julkista, ja se on osa laajempaa politiikkaprosessia. Koetun hyvinvoinnin mittarit on tärkeää saada osaksi poliittista prosessia, sillä vain silloin se voi ohjata politiikan tekemistä ja arvioimista. Hyvinvointiin liittyviä indikaattoreita voi soveltaa useissa eri päätöksenteon vaiheissa. Tieto koetun hyvinvoinnin kehityksestä voi auttaa esimerkiksi tuomaan esiin osaluotoja, joissa erityisesti tarvitaan kehitystä.

Suomessa politiikan ensisijainen tarkoitus on luoda hyvinvointia kansalaisilleen. Tämä ei toteudu kokonaisvaltaisesti, jos ei ole keinoja seurata kansalaisten hyvinvoinnin kehitystä. Kun hyvinvointia mitataan suoraan, se edistää tietopohjaista päätöksentekoa ja politiikkaa. (Martela & Ahokas 2021, 14.)

Hyvinvoinnin mittaamisen mallit kunnissa

Kuntalain (2015) mukaan jokaisen kunnan tulee määritellä strategioiden arviointi ja seuranta. Uuden sukupolven organisaatiot eli USO on Kuntaliiton ylläpitämä vertaisoppimisverkosto, joka on luotu poliittisen ja ammatillisen johdon tarpeita varten (Majava & Rinta-aho 2020). USO loi verkostokuntiansa strategioihin perustuen yhteenvedon mittareista, joita nämä 29 kuntaa käyttävät hyvinvoinnin mittaamiseen. Kuntastrategioissa mitattiin monipuolisesti muun muassa väestöön, palveluihin, osallisuuteen ja elinympäristöön liittyviä asioita. (Haapasalo & Tiainen 2018.) Yhteenvedossa oli vapaa-aikaan ja liikuntaan liittyvissä mittareissa mainittu kirjaston lainaus- ja aineistomäärät. Muuten mittarit liittyivät varsin monipuolisesti liikuntaan. (Haapasalo & Tiainen 2018.)

Vaikuttavuuden mittaaminen kirjastoissa

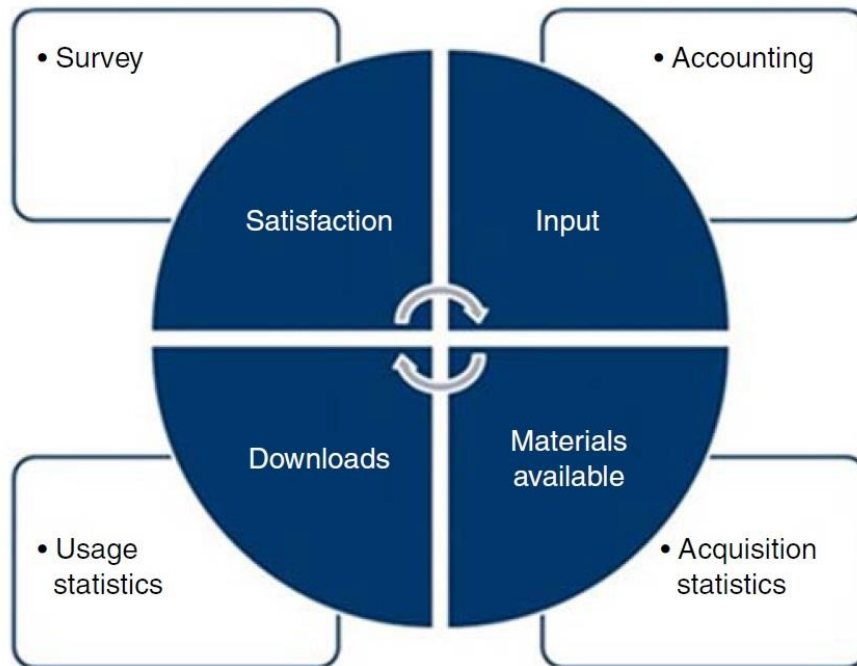
Yleensä kirjastojen panosta yhteiskunnalle mitataan esimerkiksi käyttäjien tyytyväisyyden sekä lainojen perusteella. Vaikka nämäkin tekijät ovat kiinnostavia ja relevantteja, ne eivät kuitenkaan näytä koko totuutta siitä, mikä kirjaston sosiaalinen rooli ja vaikutus on hyvinvointia tuottavana laitoksena. (Jervelund ym. 2015, 3.) Lamont (2015, 69) nostaa myös esiin, etteivät perinteiset tilastot kuten lainausmäärät ja kävijämäärät juuri merkitse mitään päättäjille tai veronmaksajille. Sen sijaan palveluiden rahallinen arvo jää paremmin mieleen, sillä kaikki ymmärtävät rahan arvon. Taloudellisen tai rahallisen arvon määrittelemisen kirjastopalveluille on kuitenkin haastavaa, koska niitä ei osteta tai myydä eikä suurin osa käyttäjistä ole koskaan ajatellut palveluiden rahallista arvoa. Kirjastoissa on tästä huolimatta vain vähän keskustelua oman toiminnan tulosten näyttämisestä, vaikuttavuudesta tai arvosta, mitä ne tuottavat käyttäjilleen, kehysorganisaatioilleen tai yhteiskunnalle (Laitinen 2019, 164).

Tieto- ja viestintäteknologian nopea kehitys sekä informaation valtava saatavuus eri kanavien kautta haastaa kirjastoja luomaan uusia arviointitapoja ja indikaattoreita, jotka näyttävät kirjastojen toimintojen ja palveluiden arvon ja vaikutuksen. Pelkät numeeriset indikaattorit eivät kuitenkaan riitä, vaan mittareiden tulisi antaa tietoa palveluiden vahvuuksista sekä kehityskohdista, jotka tukevat johtamisprosessia ja sitä kautta tuottavat lisää arvoa käyttäjille. (Laitinen 2019, 263.)

Suomessa Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä aluehallintovirastot vastaavat yleisten kirjastojen perustilastoinnista. Tilastoja on kerätty vuodesta 1999. Näitä tietoja käytetään kehittämisen, arvioinnin ja päätöksenteon pohjana niin paikallisesti, alueellisesti kuin kansallisestikin. Tilastoja voi vapaasti tarkastella Kirjastot.fi -sivustolta. (Aaltonen ym.) Lamont (2015, 70) toteaa, että tämän kaltaiset tilastot ovat hyödyllisiä mittareita sisäisessä päätöksenteossa ja palveluiden parantamisprosesseissa. Ne eivät kuitenkaan kerro kirjaston todellista arvoa sen käyttäjille ja sidosryhmille.

Organisaatioiden johtaminen ja arviointi on siirtynyt enemmän määrällisesti ja tilastollisesti orientoituneesta tavasta siihen, että osoitetaan organisaation vaikutus ja arvo. Tämä johtuu vuoden 2008 maailmantalouden kriisistä, minkä vuoksi myös julkisen sektorin organisaatioiden budjetit pienentyivät. Kirjastoilla ei ole yleensä resursseja suuriin kyselyihin. Siksi niiden on paras keskittyä niihin alueisiin, jotka ovat kaikkein kriittisimpiä vaikuttavuuden arvioinnin kannalta. Kirjastoissa nämä alueet ovat kirjaston kokoelman vaikuttavuus, kirjaston vaikuttavuus paikkana sekä kirjaston vaikuttavuus käyttäjiensä menestykseen. (Laitinen 2019, 264.)

Laitinen (2019, 265) on luonut indikaattorin, jonka avulla kirjastojen vaikuttavuutta voidaan arvioida neljän eri kanavan kautta (Kuvio 7). Nämä kanavat ovat kysely, jonka kautta saadaan tietoa käyttäjien tyytyväisyydestä palveluun; budjetti, joka osoittaa, mihin rahaa käytetään ja millainen panostus palveluihin on; hankintatilastot, jotka kertovat hankitun aineiston määrästä; käyttäjätilastot, jotka kertovat hankitun materiaalin käytöstä.

Kuvio 7. Laitisen (2019, 265) luoma indikaattori kirjastojen palveluiden arvioimiseen

Kirjastojen palveluiden vaikutuksia käyttäjiinsä ei voi mitata vain ”kovilla” menetelmillä, sillä vaikutukset ovat abstrakteja. Tämän vuoksi kirjastojen tulisi ottaa käyttöön uusia keinoja määrällisten (objektiivisten) mittareiden kuten tilastojen lisäksi. Organisaatioilla ei tosin saata olla osaamista laadullisten (subjektiivisten) mittareiden käyttöön. Lisäksi esimerkiksi haastatteluita ei pidetä niin luotettavina ja vakuuttavina keinoina, jotta niiden tuloksia voisi esitellä sidosryhmille. Määrällisiä mittareita pidetään yleensä myös työläinä ja kalliina. (Laitinen 2019, 266.) Light ym. (2016, 2) korostavat myös sekä määrällisen että laadullisen datan pitkäaikaista ja vertailevaa keräämistä kirjaston käytöstä luovana tilana ja sen vaikuttavuudesta. Tämä auttaa näyttämään kirjastojen arvon luovina tiloina ja helpottaa päätöksentekoa resurssien suhteen.

Sørensen (2020, 910) toteaa, että kirjastojen laadullista arvoa voidaan määritellä arvioimalla yleisiä kirjastoja julkisina tiloina, digitaalisten laitteiden ja digitaitojen tarjoajana, sosiaalisen pääoman luojina sekä arvojen kuten demokratian ja sivistyksen portinvartijana. Kirjasto on monikulttuurinen kohtaamispaikka, jossa on avoin ja ilmainen pääsy tietoon ja kulttuuriin, mikä myös on yksi laadullisen arvioinnin kohde.

Tanskassa kirjastojen vaikuttavuuden mittaamiseen on luotu Impact Compass -niminen työkalu, jonka avulla voidaan tutkia yksittäisen kirjaston vaikutusta käyttäjiin. Sitä voidaan käyttää myös kirjaston toimintojen kehittämiseen ja arvioimiseen. Työkalun avulla arvioidaan käyttäjien emotionaalista, älyllistä, luovaa ja sosiaalista vaikutusta käyttäjiin (Kuvio 8). (Seismonaut 2021 a.)

Kuvio 8. Impact Compass -työkalu kirjaston vaikuttavuuden arvioimiseen (Seismonaut 2021 a)

Laitinen (2019, 267) arvioi, että Net Promoter Score (NPS) -indikaattori voisi sopia hyvin sellaisiin tilanteisiin, joissa laadullista dataa tarvitaan numeerisina arvoina. NPS on tilastollinen ja mitallinen indikaattori, joka mittaa käyttäjien lojaalisuutta. Käyttäjien tulee valita arvo 0 ja 10 väliltä sen mukaan, miten todennäköisesti he suosittelisivat palvelua ystävälleen tai kollegalleen. Arvo 0 tarkoittaisi, ettei käyttäjä suosittelisi palvelua ollenkaan ja arvo 10 puolestaan sitä, että käyttäjä varmasti suosittelisi palvelua. Käyttäjien vastaukset jaetaan kolmeen ryhmään. Ne, jotka ovat antaneet arvot 0–6 ovat 'arvostelijoita', arvon 7–8 antaneet ovat 'passiivisia' ja 9–10 antaneet ovat 'suosittelijoita'. NPS on maailman käytetyin mittari käyttäjäkokemuksen ja asiakasuskollisuuden arvioinnissa (Tuurala 2020).

NPS-luku saadaan, kun jokaiseen ryhmän vastauksista luodaan prosenttiluku. Tämän jälkeen 'suosittelijoiden' prosenttiluvusta vähennetään 'arvostelijoiden' prosenttiluku, jolloin vastaukseksi saadaan NPS-luku. NPS-luku voi olla mitä tahansa -100 ja +100 väliltä. (Laitinen 2019, 267.) Mikäli tulos on jokin -100 ja 0 väliltä, tulee organisaation tehdä parannuksia. Tulos on hyvä, mikäli se on 0 ja 50 välillä, erinomainen 50 ja 70 välillä ja 70–100 on huippuluokkaa (Tuurala 2020). NPS-indikaattorin avulla saa melko vaivattomasti numeerista dataa asiakkaiden tyytyväisyydestä ja lojaaliudesta palveluita kohtaan (Laitinen 2019, 268).

Vaikka kirjastojen vaikuttavuuden osoittaminen on haastavaa, tarvitaan siitä huolimatta näyttöä palveluiden vaikuttavuudesta, jotta kirjastot saavat tarvittavat resurssit. Tätä varten on luotava työkaluja, joilla mittaaminen onnistuu havainnollistavasti. Mittaaminen vaatii datan keräämistä ja yhdistämistä eri lähteistä, ja sen kautta tiedon jalostamista sellaiseen muotoon, jotta se hyödyntää kaikkea kerättyä ja yhdistettyä tietoa. (Laitinen 2019, 268.) Lähteet voivat olla kirjaston keräämien tilastojen ja asiakastietojen lisäksi myös esimerkiksi muualta saatuja väestötietoja tai maantieteellistä tietoa. (Laitinen 2019, 269).

Kun eri tietotyyppisiä tutkitaan samanaikaisesti, ne voivat täydentää toisiaan ja tarjota yhdessä vahvempaa näyttöä kuin jos niitä käsiteltäisiin erikseen. Jos kirjastopalveluissa tehdään muutoksia, jotka näkyvät tilastoissa, niitä voidaan verrata asiakaskyselyn tuloksiin, jossa kysytään käyttäjien näkemyksiä kirjaston kehityksestä. (Laitinen 2019, 269.)

Kirjastojen rahallista arvoa on määritelty monilla eri tavoilla, ja viimeisimpänä on keskitytty arvioimaan sidosryhmille tuotettua suhteellista arvoa (Sørensen 2020, 910). Kirjastopalveluiden taloudellista arviointia on tehty muun muassa aiemmin mainitulla ROI-menetelmällä sekä Cost-benefit Analysis (CBA) -menetelmällä. CBA-menetelmällä arvioidaan ovatko syntyneet menot niistä syntyneiden tulosten arvoisia. Kustannukset sisältävät muun muassa laite-, ohjelmisto- ja henkilöstömenot. Liiketoiminnassa hyödyt ovat yleensä konkreettisia ja ne ilmaistaan voittoina. Kirjastoille hyödyt ovat vähemmän konkreettisia, ja ne voivat sisältää esimerkiksi käyttäjän matka-ajan säästämisen tai tuottavuuden lisäämisen, kun tietoa on tarjottu tehokkaasti. CBA-menetelmää käytetään yleensä hankkeen alussa, jotta taloudellinen kannattavuus voidaan arvioida. Myös tulosten ja menojen arviointia sisältävää ROI-menetelmää puolestaan käytetään yleensä hankkeen tai vaiheen lopussa. (Lamont 2015, 71.)

Vaikuttavuusviestintä

Vaikuttavuusviestinnällä on suuri merkitys, kun halutaan luoda kilpailuetua (Heliskoski ym. 2018). Vaikuttavuusviestinnällä on voimaa, kun viesti saadaan eteenpäin rehellisesti informatiivisesti, ymmärrettävästi, koskettavasti ja innostavasti. Sen avulla saadaan näkyväksi,

kuuluvaksi ja tuntuksi se, mitä muutosta organisaatio saa aikaan ja miten. Vaikuttavuusviestintä on ennen kaikkea tietoon perustuvien tarinoiden kertomista. Tutkittu tieto ja data onkin parasta tarinallista ja muotoilla helposti hahmotettavaan visuaaliseen muotoon. (Hyvän Mitta d.) Hyviä työvälineitä vaikutusten viestimiseen ovat esimerkiksi yritystarina, viestinnällinen vaikutusketju, vaikutustarina ja mittaristokojelauta (Heliskoski ym. 2018).

Vaikuttavuusviestintää voidaan osoittaa myös muille ryhmille kuten käyttäjille, ei-käyttäjille ja sidosryhmille, mutta siinä näkökulma on erilainen. Vaikuttavuusviestinnässä on tärkeää löytää tiedon ydin sekä miettiä, miten se kannattaa esittää kohderyhmälle. Vaikuttavuusviestintää varten ei ole kirjastossa olemassa omaa työntekijää, mutta mallintaminen ja mittaaminen tukevat viestintää, ja vaikuttavuusviestintä puolestaan tukee mallintamista ja mittaamista. Vaikuttavuusviestinnän pohtiminen on hyvä tilaisuus myös jakaa vaikuttamisosaamista organisaatiossa. Se myös selkeyttää näkemystä toiminnasta ja sen vaikuttavuudesta. (Hyvän Mitta b.)

Esimerkiksi vaikutustarinalla voidaan saada esiin yhden käyttäjäryhmän näkökulma siitä, miten palvelu tuottaa heille yhteiskunnallista hyötyä, miten palvelun toiminta vaikuttaa heihin sekä millaisia muutoksia se tuo heidän elämäänsä. Tarina on yleensä visuaalisesti toteutettu ja korkeintaan yhden liuskan mittainen. Mittaristokojelaudan avulla voidaan tietoa esittää niin, että se on helposti omaksuttavissa parilla silmäyksellä. Kojelautaan valitaan vain tietyt avainmittarit, mikä auttaa myös rajaamaan mittareiden määrää. (Heliskoski ym. 2018.)

3.6 Yhteenveto

Hyvinvoinnin määrittäminen on monella tapaa haastavaa, mutta se ei ole täysin mahdotonta. Hyvinvointiin liittyvää tutkimusta on tehty pitkään ja sen määrittämiseen ja mittamiseen on tehty erilaisia malleja. Suomalainen uranuurtaja tällä alalla on ollut Erik Allardt, jonka hyvinvointiin liittyvä kolmijako (1993) on pohjana tässäkin kehittämishankkeessa. Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos käyttää Allardtin määritelmää hyvinvoinnista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020).

Monessa teollistuneessa maassa on huomattu, ettei BKT:n kasvu tarkoita, että hyvinvointi kasvaisi samassa suhteessa. Siksi hyvinvointia tulisi tarkastella muunkin kuin talouden kautta. (Hoffrén & Rättö 2011; Martela & Ahokas 2021; Limnell ym. 2022.) Monessa valtiossa onkin siirrytty hyvinvointitalouteen, jonka ajatuksena on, että panostamalla ihmisten hyvinvointiin, myös talous ja tuottavuus kasvavat sen myötä kestävästi (Valtioneuvosto 2020; Limnell 2022).

Kuntien tärkein tehtävä on edistää asukkaidensa hyvinvointia sekä kunnan elinvoimaa (Kuntalaki 410/2015, 1 §). Kuntastrategian avulla kunnat määrittelevät mihin suuntaan ja millä idealla kuntaa kehitetään. Kunnan strateginen johtaminen on moniulotteista, ja se koostuu kuntien lukuisista tehtävistä ja toimialoista. (Majava 2021.) Toimintojen mittaaminen on olennainen osa strategista kuntatyötä, sillä ilman selkeitä mittaustuloksia on vaikea arvioida strategiassa onnistumista (Bhimavarapu ym. 2020, 44).

Kirjastojen palvelut vaikuttavat monella tavalla käyttäjiensä elämään, mutta sitä on vaikea määrittellä, sillä se näkyy monesti välillisesti yhteiskunnassa ja käyttäjien elämässä. Kirjastojen onkin ollut vaikea mitata ja osoittaa niiden vaikuttavuutta esimerkiksi kulttuurisesti, yhteiskunnallisesti tai tiedonpääsyn kannalta (Sørensen 2020, 909). Tieto- ja viestintäteknikan kehityksen sekä globalisaation aikaan saama muutos kirjastoissa haastavat luomaan uusia tapoja mitata kirjastojen toimintaa (Laitinen 2019, 262).

Hyvinvoinnin ja vaikuttavuuden mittaamisessa tulisi käyttää objektiivisten ja määrällisten mittareiden lisäksi myös subjektiivisia ja laadullisia mittareita (Allardt 1993; Dolan & Peasgood 2008; OECD 2013; Laitinen 2019; Martela & Ahokas 2021). Pelkästään talouteen nojaavat mittarit eivät anna kokonaiskäsitystä hyvinvoinnin tilasta tai palvelun vaikuttavuudesta hyvinvointiin (Hoffrén & Rättö 2011; Lamont 2015; Laitinen 2019; Martela & Ahokas 2021; Limnell 2022).

USO:n luomassa selvityksessä kuntien kirjastoon liittyvät hyvinvointimittarit olivat aineiston lainaus- ja hankintatilastot (Haapasalo & Tiainen 2018). Nämä molemmat mittarit ovat objektiivisia eivätkä vastaa lähellekään kokonaiskuvaa kirjastojen tuottamasta hyvinvoinnista tai sitä palvelujen määrää, mitä kirjastot tarjoavat kuntalaisille.

4 Kehittämishanke

4.1 Tutkimusmenetelmät ja tiedonhankinta

Kehittämishanke toteutettiin laadullisella tutkimusotteella. Kananen (2015, 94) toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa tulkintaa määrittelevät tutkimuskysymykset, joiden vastauksia pyritään selvittämään. Laadullisen aineiston tulkinnassa käytetään menetelminä ilmiön tai ilmiöiden tekijöiden määrää, sitä missä yhteyksissä ilmiö esiintyi, rakenteita ja toimintamalleja sekä tiheää kuvausta ilmiöstä.

Kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda mittaristo, jonka avulla voidaan arvioida lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuutta käyttäjiinsä. Lähestymistapana käytettiin konstruktivistista tutkimusta. Ojasalo ym. (2014, 65) toteavat, että konstruktivisessa tutkimuksessa tavoitteena on luoda konkreettinen tuotos, jossa hyödynnetään jo olemassa olevaa teoriaa uuden tiedon saannissa. Käytännön ongelma ja ratkaisu sidotaan jo olemassa olevaan teoreettiseen tietoon. Ratkaisun laatimisessa käytetään apuna käytännön toimijoita.

Tutkimusmenetelmiä oli yhteensä kolme. Ensimmäisenä tutkimusmenetelmänä laadittiin Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjille kyselyt kirjastojen merkityksestä heidän arjessaan ja työssään. Kyselyyn toivottiin vastauksia myös Ahtialan ja Launeen alueiden ei-käyttäjiltä, mutta pääasiassa vastaajat olivat alueella asuvia käyttäjiä. Toisena menetelmänä oli myös kysely, mutta se kohdennettiin lähikirjastojen sidosryhmille kuten kouluille, päiväkodeille ja kolmannen sektorin toimijoille. Kolmantena kaikkien lähikirjastojen henkilökunnalle toteutettiin ideointityöpaja, jossa yhdessä pohdittiin lähikirjastojen merkitystä asiakkaiden hyvinvointiin. Viimeisenä tutkimusmenetelmänä käytettiin havainnointia, jossa tutkija havainnoi käyttäjien toimintaa sekä Ahtialan että Launeen kirjastotiloissa.

4.2 Tutkimusjoukko

Tutkimusjoukoksi valittiin Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjät, lähikirjastojen sidosryhmät sekä lähikirjastojen henkilökunta. Ahtialan ja Launeen kirjastoissa on melko erilaiset käyttäjäkunnat. Lisäksi näiden lähikirjastojen tilojen tulevaisuus on avoin, joten haluttiin selvittää, miten merkittävä lähikirjasto on alueen asukkaille. Lähikirjastojen käyttäjiltä saatiin ennen kaikkea subjektiivista tietoa siitä, miten lähikirjastojen palvelut vaikuttavat heidän arkeensa. Kyselyn avulla myös kartoitettiin, mitä palveluita he pääasiassa käyttivät sekä mikä merkitys lähikirjastolla on. Kysymyksissä otettiin huomioon myös perheelliset vastaajat, ja niissä kysyttiin myös perheenjäsenten kirjastonkäytöstä, jolloin esimerkiksi vanhemmat voivat kertoa lastensa kirjastonkäytöstä. Kyselyllä yritettiin tavoittaa myös lähikirjastojen ei-

käyttäjiä, mutta se ei onnistunut. Lisäksi tutkija kävi tekemässä kahden tunnin ajan havainnointia Ahtialan ja Launeen lähikirjastoissa. Havainnoin kohteena olivat lähikirjastojen käyttäjät.

Sidosryhmät yleensä käyttävät lähikirjastojen palveluita oman toimintansa tueksi. Esimerkiksi peruskoulut tekevät tiivistä yhteistyötä kirjastojen kanssa, sillä molemmilla organisaatioilla on tavoitteena lasten lukutaidon edistäminen. Sidosryhmiltä saatu tieto kertoi myös välillisesti kirjaston merkityksestä ja vaikutuksesta heidän toimintojensa käyttäjille.

Lähikirjastojen työntekijät ovat oman työnsä asiantuntijoita. Heillä on usein myös sellaista hiljaista tietoa lähikirjastojen toiminnasta, mikä ei välttämättä muuten tulisi esiin. Henkilökunnalle suunnattu ideointityöpaja päätettiin toteuttaa kaikkien lähikirjastojen työntekijöille, koska asiakkaiden hyvinvointiin liittyvät keskustelut nähtiin hyödyllisiksi kaikille. Lisäksi lähikirjastotyö on hyvin samantyyppistä kaikissa lähikirjastoissa, joten osallistujilla ei tarvinnut olla mitään erityistä tietämystä juuri Ahtialan tai Launeen lähikirjastossa työskentelystä.

4.3 Toteutuksen kuvaus ja aikataulu

Koska käyttäjiä on paljon, heidät oli helpoin tavoittaa kyselyn (liite 1) avulla. Kyselytutkimuksen avulla voidaan kerätä ja tarkastella tietoa esimerkiksi ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, asenteista ja arvoista (Vehkalahti 2019, 11). Kyselyssä oli seitsemän avointa kysymystä, joilla kartoitettiin käyttäjien näkemyksiä palveluiden ja tilojen käytöstä. Avoimilla kysymyksillä pyrittiin siihen, että käyttäjät kertoisivat näkemyksistään ja kokemuksistaan mahdollisimman paljon omin sanoin. Kyselyn alkupuolella kysyttiin vastaajien ikää, kirjasto, jota käyttää sekä käyntitiheys kirjastossa. Käyttäjille suunnattu kysely toteutettiin maaliskuussa 2022. Kysely oli auki kaksi viikkoa, ja siihen pystyi vastaamaan verkossa tai paperilomakkeella Ahtialan tai Launeen lähikirjastossa. Kyselystä tiedotettiin Lastu-verkkokirjastossa, lähikirjastojen somekanavilla sekä Facebookin Lahti-ryhmässä. Tutkija kävi myös sekä Ahtialan että Launeen lähikirjastoissa sekä Ahtialan K-Supermarketissa markkinoimassa kyselyä.

Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen sidosryhmiä kartoitettiin lähikirjastojen henkilökunnalta sähköpostikyselyillä. Kohteeksi valikoitui lähikirjastoja aktiivisesti käyttävät peruskoulut, päiväkodit, yhdistys sekä kolmannen sektorin toimija. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui lopulta kysely (liite 2), sillä esimerkiksi opettajat ovat yleensä kiireisiä ja haastattelun järjestäminen olisi saattanut olla haastavaa. Myös tässä kyselyssä oli avoimia kysymyksiä, joilla kartoitettiin kirjaston merkitystä sidosryhmien organisaation tai yhdistyksen arjessa. Kyselyyn oli mahdollista vastata kahden viikon ajan maaliskuussa 2022. Kysely lähetettiin saatteen kanssa suoraan sidosryhmien edustajille.

Lähikirjastojen henkilökunnalle järjestettiin työpaja (liite 3) maaliskuun lopulla 2022. Työpajan tarkoituksena oli kartoittaa henkilökunnan näkemystä siitä, mitä arvoa lähikirjastot tuottavat käyttäjilleen, millä tavalla lähikirjastot tuottavat hyvinvointia käyttäjille ja miten se näkyy heissä sekä millä tavalla käyttäjien hyvinvointia voisi mitata kirjastotyössä. Osallistujia oli kaikista kolmesta lähikirjastotiimistä yhteensä yhdeksän osallistujaa. Työpaja kesti 45 minuuttia. Työpaja toteutettiin Teams-alustalla, ja osallistujat saivat pienissä ryhmissä keskustella annetuista aiheista. Ajatuksensa he kirjasivat Yamboard-alustalle. Jokaisen aiheen jälkeen käytiin vastauksia lyhyesti läpi, ja niistä oli myös mahdollista keskustella yhdessä.

Havainnointi toteutettiin huhtikuun 2022 lopussa sekä Ahtialan että Launeen lähikirjastoissa. Ahtialassa ajankohta oli myöhemmin iltapäivällä ja Launeella puolestaan aikaisin iltapäivällä. Havainnointia tehtiin kahden tunnin ajan molemmissa kirjastoissa. Tutkija esiintyi asiakkaana kirjaston tiloissa ja kirjasi samalla Excel-tiedostoon kirjaston kävijöitä sekä mitä he tekivät siellä.

4.4 Aineiston käsittely ja analyysi

Laadullisessa tutkimuksen analyysissä pyritään saamaan hajanaiselta tuntuva aineisto tiivistettyä ja täsmennettyä niin, että niistä pystytään löytämään vastauksia tutkimusongelmasta johdettuihin tutkimuskysymyksiin (Vilkkä 2021, 153). Kehittämishankkeen tutkimusaineisto käsiteltiin teoriaohjaavan analyysin keinoin. Tuomi & Sarajärvi (2013, 96) toteavat, että teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistoista eikä analyysi pohjaudu suoraan teoriaan. Analyysin etenemisessä teoriaa käytetään apuna. Analyysin ei kuitenkaan ole tarkoitus testata teoriaa, vaan sen tulee pikemminkin avata uusia ajatusuria.

Tutkimusaineistoa saatiin etenkin käyttäjäkyselyn kautta hyvin paljon. Osa vastauksista oli hyvin kuvailevia ja pitkiä. Suurin osa vastaajista oli vastannut kaikkiin niihin kysymyksiin, jotka koskivat heitä. Jonkin verran kuitenkin oli myös vastauksia, joissa oli joko yksisanaisia vastauksia tai kysymyksiin ei ollut vastattu ollenkaan. Sidosryhmiltä vastauksia saatiin viisi, mutta kysymyksiin oli vastattu hyvin ja perusteiden kanssa. Sidosryhmiltä saadut vastaukset, henkilökunnalle suunnatun työpajan vastaukset sekä havainnointi tukivat hyvin käyttäjäkyselyn vastauksia. Analyysi eteni johdonmukaisesti ja aineistolähtöisesti, ja vastauksista nousi esiin paljon samankaltaisuuksia, joista pystyi muodostamaan yhteneväisiä teemoja. Etenkin käyttäjien vastauksien analyysiprosessi oli raskas, sillä avoimien kysymysten vuoksi jokainen vastaus tuli tulkita yksilöllisesti.

Teoriaohjaavaa analyysia ohjaa abduktiivinen päättely. Analyysissä pyritään yhdistelemään tietoa niin aineistolähtöisesti kuin valmiiden mallien perusteella, mikä mahdollistaa esimerkiksi uusien mallien syntyminen. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 97.) Abduktiivinen päättely

yleensä seuraa hermeettisen kehän vaiheita. Tutkija käy dialogia niin tutkimusaineiston, lähteiden kuin oman subjektiivisen tulkinnan välillä. Vaikka tulkintoja tehdään koko ajan, kaikki tulkinnat eivät kuitenkaan ole merkityksellisiä tutkimuksen kannalta. Tutkijalta vaaditaan kykyä ajatella kriittisesti ja reflektiivisesti. Hermeettisessä kehässä tutkijan tekemien tulkintojen tulee kehittyä ja syventyä. Mitä enemmän tulkintakierroksia on, sitä todennäköisemmin ilmiötä ymmärretään yhä syvemmin. (Vilka 2021, 159–160.)

Tulkintojen tekeminen tulosten perusteella tapahtui hyvin intuitiivisesti ja johdonmukaisesti. Tulkintoja verrattiin tietoperustaan, jolloin myös arvioitiin niiden vaikuttavuutta käyttäjien hyvinvointiin. Jokaisen tutkimusmenetelmän tuloksien analyysin jälkeen niitä verrattiin muiden menetelmien tuloksiin, jolloin niistä voitiin luoda yhteinen kokonaisuus, joka perustuu tietoperustassa löydettyyn tutkittuun tietoon.

Koska tutkimustulokset olivat ennen kaikkea subjektiivisia näkemyksiä tutkimusaiheesta, käytettiin kehittämishankkeessa fenomenologista lähestymistapaa. Fenomenologiassa pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään ilmiötä sellaisena kuin se on. Ilmiön olemuksen tulee siis aina olla muuttumaton. Ymmärtämisen kohteena on ihmisten eletty ja koettu todellisuus. (Vilka 2021, 174.) Samoin fenomenologiassa tutkimuksessa on hermeettinen ulottuvuus. Tavoitteena on etsiä tulkinnalle sääntöjä, joiden mukaan voidaan erottaa väärät ja oikeamat tulkinnat. Hermeettinen ymmärtäminen on tällöin ilmiöiden merkitysten oivaltamista. Ymmärtäminen etenee hermeettisenä kehänä kuten aiemmin abduktiivinen päättelykin. Sen perustana on esiymmärrys eli miten kohde ymmärretään ennestään. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 34–35.)

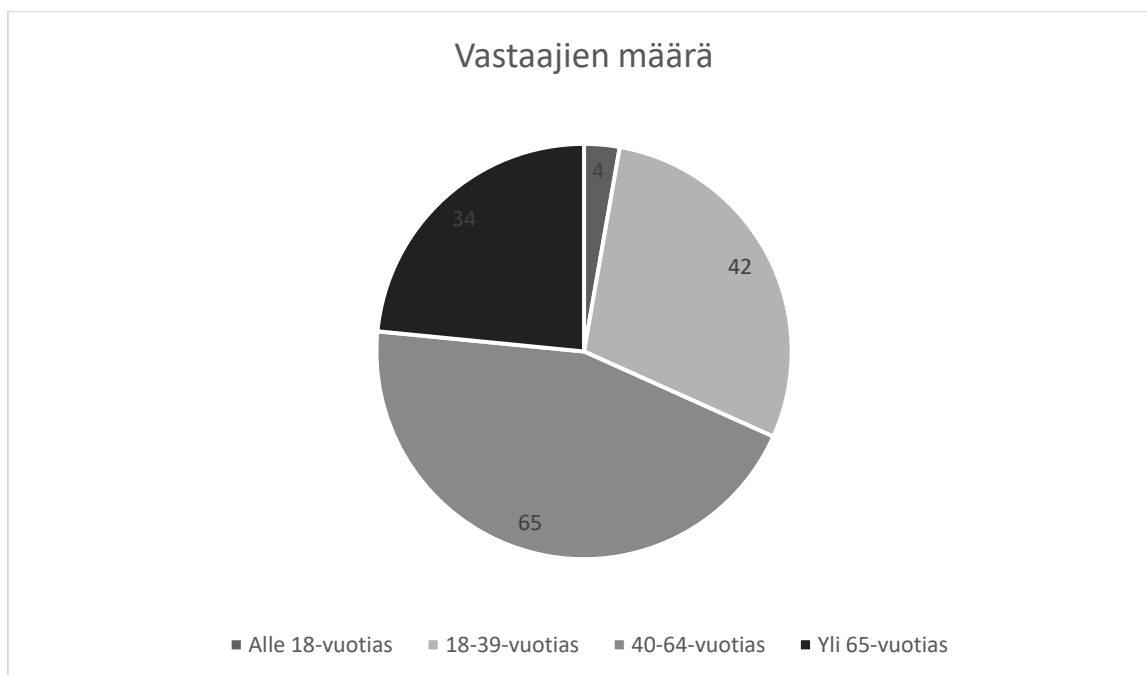
5 Tulokset

5.1 Käyttäjäkyselyn tulokset

Käyttäjäkyselyyn tuli yhteensä 145 vastausta.

Vastaajien ikä

Ensimmäisenä käyttäjiltä kysyttiin heidän ikäänsä (Kuvio 9). Kyselylomakkeeseen oli etukäteen määritelty ikäryhmät, joista käyttäjä valitsi oikean.

Kuvio 9. Vastaajien ikä (n = 145)

Vastaajia oli kaiken kaikkiaan 145. Vastaajista neljä oli alaikäisiä, seuraavan ikäluokan edustajia (18–39-vuotiaita) oli 42, 40–64-vuotiaita oli 65 ja yli 65-vuotiaita 34. Suurin osa vastaajista oli keski-ikäisiä eli 40–64-vuotiaita.

Vastaajien käyttämä kirjasto

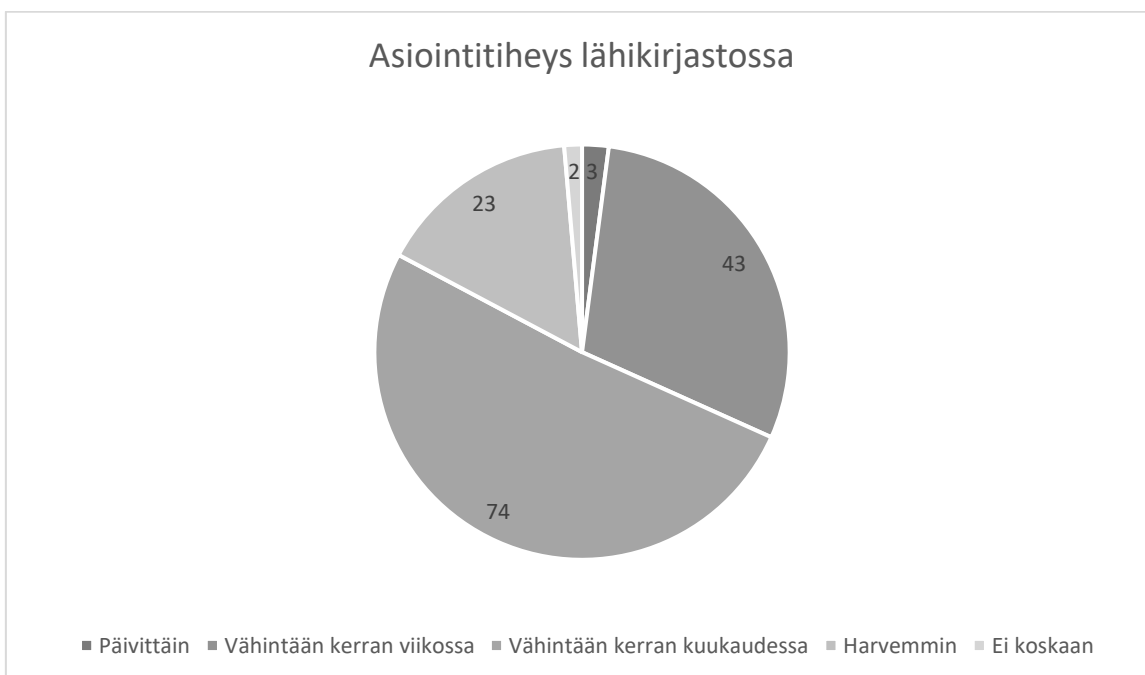
Vastaajista 75 käytti Ahtialan lähikirjastoa ja 68 Launeen lähikirjastoa (Kuvio 10). Yksi vastaajista kertoi asuvansa alueella, mutta ei käyttä lähikirjaston palveluita. Yksi taas ei asunut alueella eikä käyttänyt lähikirjaston palveluita. Kyselyyn ei siis vastannut juurikaan ei-käyttäjiä, vaan lähes kaikki käyttivät Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen palveluita.

Kuvio 10. Lähikirjasto, jota vastaaja käyttää (n = 145)

Asiointitiheys lähikirjastoissa

Vähän yli puolet vastaajista käy kirjastossa vähintään kerran kuukaudessa (Kuvio 11). Heitä oli yhteensä 74. Lähikirjastossa asioi vähintään kerran viikossa 43 vastaajaa. Vastaajista 23 käy kirjastossa harvemmin kuin kerran kuussa ja kaksi heistä ei käy koskaan.

Kuvio 11. Asiointitiheys Ahtialan ja Launeen lähikirjastoissa (n = 145)

Arjessa tärkeät kirjastopalvelut

Vastaajilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, mitkä kirjaston palveluista ovat tärkeitä vastaan tai hänen perheenjäsentensä arjessa (Kuvio 12). Ylivoimaisesti suurin osa vastasi aineiston lainaamisen olevan tärkein kirjastopalvelu. Moni vastaaja mainitsi useita kirjastopalveluita, jotka ovat merkittäviä heidän arjessaan.

Kirjojen lainaaminen, ajanviettopaikka, lautapeliin lainaaminen, aineiston varaaminen ja varatun aineiston nouto lähikirjastosta

Suurimmalle osalle vastaajista aineiston lainaaminen oli tärkein palvelu. Aineistomuodoista suosituin oli kirja, mutta vastaajat mainitsivat muina aineistoina myös elokuvat, lautapelit, liikuntavälineet, lasten aineiston, aikakauslehdet, musiikin ja konsolipelit. Myös varausten noutaminen on vahvasti linkittynyt aineiston lainaamiseen. Monelle lähikirjasto oli tärkeä aineiston noutopaikka, sillä se sijaitsi lähellä kotia ja oli helposti saavutettava. 15 vastaajaa piti lähikirjaston aineistokokoelmaa itselle sopivana.

Pääasiassa varaan kirjoja noudettavaksi Ahtialasta. Omaa kirjaston käyttöäni lisää huomattavasti se, että läheltä löytyy kirjasto, joka on vieläpä suht usein auki.

20 vastaajista kävi lähikirjastossa lukemassa lehtiä. Kirjastossa ajanviettimisen mainitsi kahdeksan vastaajaa tärkeäksi ja kaksi totesi kirjastotilan viihtyisäksi. Tietokoneen käyttäminen oli seitsemälle vastaajalle tärkeää. Tapahtumat mainitsi kuusi vastaajaa ja digiopastuksen kolme vastaajaa. Tilan käyttäminen oli vastauksissa selvästi vähemmistössä.

Rauhallinen tunnelma, monipuolinen valikoima, mahdollisuus jäädä lukemaan tai opiskelemaan kirjastoon.

Tapahtumat kirjastossa, tietokoneen käyttömahdollisuus sekä tulostus, ystävällinen palvelu

Vastaajista 13 piti omatoimikirjastoa tärkeänä palveluna, sillä se mahdollistaa kirjastopalveluiden käytön omien aikataulujen mukaan. Kuusi vastaajaa puolestaan piti ylipäättään kirjastopalveluiden läheisyyttä tärkeänä ominaisuutena.

Omatoimikirjasto on erittäin toimiva, koska ei ole sidottu aukioloaikoihin.

Kirjasto on lähellä ja sinne on helppo saapua. Esim.pääkirjastoon on hankala mennä kun ei koskaan ole parkkipaikkoja vapaana.

Muina palveluina mainittiin kopiointi ja tulostus (10 vastausta), e-aineistot kuten ePress ja Rockway (seitsemän vastausta), kirjastopalveluiden käyttäminen työssä tai opiskelussa

(molempiin kolme vastausta), lapsille tarkoitetut palvelut (kolme vastausta). Yksi vastaaja mainitsi inva-wc:n tärkeäksi palveluksi.

Lainaan välillä kirjoja varhaiskasvatustyötäni varten.

Lainaus, ePress, digineuvonta, rauhalliset lukusopet

Kuvio 12. Käyttäjien arjessa tärkeät kirjastopalvelut (n = 134)

Kirjastopalveluiden rooli lasten elämässä

Kyselyssä selvitettiin myös, millainen rooli kirjastopalveluilla on vastaajien lasten arjessa (Kuvio 13). Vastaajista neljä oli alle 18-vuotiaita, joten he vastasivat kysymykseen omasta näkökulmasta. Suurin osa vastaajista totesi aineiston lainaamisen tärkeimmäksi toiminnoksi lähikirjastossa vierailun osalta. Heitä oli 48. Vastaajista 44 mainitsi lainaavansa kirjoja, mutta myös elokuvat, lehdet, pelit, nuotit ja lautapelit mainittiin. Neljä vastaajaa kertoi, että he lainaavat iltasatukirjat pääasiassa kirjastosta.

Tykkäävät lainata kirjoja, joita sitten aina iltasatuna luetaan

Kirjastossa on kiva käydä, lainaavat rohkeasti mielenkiintoisia kirjoja. Ekaluokkalaiselle tärkeää, että löytyy helppo lukuisia kirjoja

11 vastaajaa totesi, että he vierailevat lasten kanssa tai lapset vierailevat itsenäisesti säännöllisesti kirjastossa. Kahdeksan vastaajaa totesi kirjastolla olevan iso rooli lapsen tai lasten elämässä.

Käymme lapsen kanssa säännöllisesti kirjastossa hakemassa kotiin uusia kirjoja luettavaksi ja katseltavaksi. Kirjastossa käynti on myös samalla lapselle yksi päivän aktiviteetti ja oma retkensä. Lapsi on selvästi kiinnostunut uusista ja vaihtelevista kirjoista, joten kirjaston palvelut ovat tärkeä osa arkea.

Jokaisen lapsen kanssa käyty hyvin pienestä asti monta kertaa viikossa. Erityislapsi olisi kirjastossa joka päivä ja aina mielessä jotain mitä hakea aineistohausta.

Iso rooli. Teemme kirjastoreissun vähintään kerran viikossa ja lainaamme ison kassillisen kirjoja. Kirjaston merkitys lastemme (2, 5 ja 7 v) arjessa on iso. Uutuuskirjoja lainaamme usein ja on kiva tutustua uusiin kirjasarjoihin ja kirjailijoihin.

Lukudiplomi ja kirjaston merkitys lasten lukutaidon edistämiseksi mainittiin kumpikin seitsemässä vastauksessa. Lukutaidon edistäminen ja lukudiplomin suorittaminen linkittyvät vahvasti myös aineiston lainaamiseen.

Kirjastolla on ISO merkitys, kirjastossa käydään kotona viikoittain/useamman kerran viikossa ja on ollut mahtavaa, miten laaja sanavarasto lapsille on kehittynyt kun on luettu niin paljon. Lukumotivaatio on noussut lapsilla hurjasti, kun ovat löytäneet kirjastosta omat lempparikirjasarjansa.

Lapset lainaavat koulun lukudiplomi-kirjoja. Tietysti myös muutakin luettavaa. Myös konsolipelien pelejä lainataan usein

Vastaajien lapsista kuusi vietti aikaa kirjastossa. Kuusi vastaajaa totesi myös lähikirjaston viihtyisäksi ympäristöksi lapsille.

Erittäin iso rooli. Kaksi alakouluikäistäni lukevat paljon. Viettävät kirjastossa myös aikaa kavereiden kanssa.

Käymme kirjastossa vähintään kerran kuussa. Luemme siellä yhdessä, palautamme vanhat lainat ja lainaamme uusia. On ihanaa kun kirjasto on kävelymatkan päässä kotoa! Myös lasten leikkinurkkaus lastenosaston yhteydessä on lasteni mielestä todella kiva, jopa mieluisin juttu koko kirjastossa.

Kirjastoon on kiva tulla ja siellä on kiva olla. Kirjastossa on jänniä juttuja, kalusteita ja muuta ihmeteltävää.

Viisi vastaajaa totesi lähikirjaston tukevan lapsia koulunkäynnissä tai opiskelussa. Viisi vastaajaa myös kertoi kirjaston läheisellä sijaisuudella olevan suuri merkitys.

Esitelmien tekemiseen kirjat/materiaali

Luemme paljon kirjoja. On hyvä, että kirjasto on lähellä, sillä pitkä matka toisi haasteita, koska meillä ei ole autoa käytössä.

Neljä vastaajaa kertoi lastenlasten käyvän kirjastossa. Isovanhemmat myös kävivät heidän kanssaan kirjastossa. Kaksi vastaajaa puolestaan piti tärkeänä, että lapset vierailevat päiväkodissa ollessaan kirjastossa.

Lapsenlapset haluavat aina käydä kirjastossa!

Päiväkodista lapset käyvät kirjastossa. Siellä lapset oppivat, että kuuluu olla hiljaa ja rauhoittua kirjojen ääreen. Oppivat myös arvostamaan kirjoja, jotta ne säilyvät hyvänä myös muille.

Yksittäisissä vastauksissa mainittiin myös, että lapsi on järjestänyt näyttelyn kirjastossa, osallistunut satutunteihin, lapsen kanssa on aikomus vieraila enemmän kirjastossa, pääkirjasto on tärkeämpi, korona on estänyt ajanvieton kirjastossa ja että lapset vierailevat harvoin lähikirjastossa.

Juuri täysi-ikäistynyt poikani on oppinut lukemaan kirjaston kirjoista, lainannut opintoihin kirjoja ja esitellyt kirjaston vitriineissä autokokoelmansa.

Käydään perheenä usein kirjastossa lainaamassa ja palauttamassa. Korona-aikaan ajanvietto jäänyt vähälle mutta toivottavasti kohta taas voi vapaammin käyttää esim pelaamiseen

Kuvio 13. Lähikirjaston rooli lapsen arjessa (n = 70)

Lähikirjaston tilojen käyttäminen

Kyselyssä selvitettiin myös, miten käyttäjät hyödyntävät lähikirjaston tiloja (Kuvio 14). Vastajista 53 kertoi hyödyntävänsä lähikirjaston tiloja lukiessaan lehtiä. 28 vastaajaa totesi käyttävänsä kirjastoa vain aineiston lainaamiseen. Kuusi muuta vastaajaa tosin mainitsi aineiston lainaamisen muiden toimintojen lisäksi. Vastajista 25 totesi, ettei hyödynnä lähikirjaston tiloja arjessaan.

Lähinnä tulee kirjastoissa käytyä lainaamassa mm. kirjoja ja elokuvia ja etsimässä hyllyistä uutta luettavaa. Silloin tällöin tulee kyllä myös vietettyä kirjastoissa enemmänkin aikaa lehtiä lukemalla.

Vain kirjojen lainaaminen ja palauttaminen.

Lainaamisen lisäksi lehtien lukeminen ja tapahtumiin osallistuminen

Näitä ei ole toistaiseksi käytetty.

21 vastaajaa kertoi viettävänsä aikaa kirjastossa. 18 vastaajaa puolestaan on käyttänyt kirjaston tietokonetta. Myös 18 vastaajaa kertoi osallistuneensa lähikirjastossa järjestettyihin tapahtumiin. Yksi vastaaja totesi, että olisi kiinnostunut lähikirjaston tapahtumista, mutta ei

ole vielä osallistunut yhteenkään. Neljä vastaajaa puolestaan oli kiinnostunut tai joskus osallistunut lasten tapahtumiin.

Kirjojen selailua ja samalla ajanviettämistä lasten kanssa

Meillä ei ole kotona tietokonetta, joten ne asiat, joita ei voi hoitaa kännykällä tai tabletilla, hoituu kirjaston tietokoneella. Lisäksi käytän silloin tällöin myös kirjastossa tulostinta.

Tietokoneen käyttö, lehtien lukeminen, vapaa-ajan vietto, mahdollisiin sopiviin tapahtumiin osallistuminen

Ei ikinä haetaan vaan joskus kirjoja. Vois kyl joskus osallistua johonkin tapahtumaan.

Ei vielä oikein mitenkään, kirjaston lasten lukupiirit olisivat kivoja, mutta ovat tähän mennessä osuneet huonoon aikaan. Viikonloppuna tai illalla olisi hyvä.

Lehtien lukeminen. Lukupiiri. Lasten tapahtumat.

Kuusi vastaajaa mainitsi läksyjen tekemisen kirjaston tiloissa. Tulostus tai kopiointi mainittiin viidessä vastauksessa. Tiedonhaku ja opiskelu olivat molemmat mainittuna kolmessa vastauksessa.

Läksyjen tekemiseen pystyy keskittyä kirjastossa parhaiten, tietokoneen käyttö on hyödyllistä että sellaisia on kirjastossa, kun kotona ei aina pääse koneelle.

Joskus käyn tietokoneella tulostamassa papereita. Ja silloin tällöin luen lehtiä.

Lehtien luku lapsen harrastuksen ajan. Tiedonhaku opintoihin liittyen. Harry Potter teemat on olleet mahtavia.

Kirjojen lainaus ja lehtien lukeminen. Nuoret käyvät opiskelemassa.

Neljä vastaajaa kertoi koronan rajoittaneen tilojen käyttöä. Kaksi vastaajaa kertoi varanneensa lähikirjaston tilan omaan käyttöönsä. Kaksi mainitsi aineiston katselun. Kaksi vastaajaa puolestaan kertoi tapaavansa ystäviä ja läheisiä kirjastossa. Yksittäisinä vastauksina mainittiin äänestäminen, lastenkirjojen lukeminen, työhön liittyvä oleskelu, pelaaminen ja poistokirjojen ostaminen.

Ennen kävin joskus rentoutumassa kirjastossa ja lukemassa lehtiä. Koronan alettua on tullut käytyä huomattavasti vähemmän.

Aineiston lainaus ja lukusalin käyttö. Tietokoneen käyttö, käytän kopiokonetta, jos löytyy sopivia niin lainaan liikuntavälineitä. Tapaan myös ystäviäni, tai ihan vaan istun

rauhassa lukemassa tai katselemassa lehtiä. Olen myös ostanut poistomateriaalia, kirjoja / lehtiä.

Työssäni olen lasten ja nuorten kanssa käynyt kirjastossa tekemässä läksyjä. Myös tilojen varaaminen, esimerkiksi musiikin kuunteluun on asiakkaiden kanssa onnistunut ja palvelu on ollut erinomaista. Pääkirjastolla on mukavaa käydä lukemassa lehtiä ajankuluksi "kun haluaa vähäksi aikaa pois kotoa".

Kuvio 14. Lähikirjaston tilojen käyttäminen (n = 134)

Muiden ihmisten kohtaaminen kirjastossa

Kyselyllä haluttiin selvittää myös käyttäjien kokemuksia muiden käyttäjien kohtaamisesta (Kuvio 15). Suurin osa vastaajista ei ole tavannut eikä tutustunut muihin ihmisiin, kun on käynyt lähikirjastossa. Kuusi vastaajaa nautti siitä, että sai rauhassa asioida kirjastossa. Kolmella vastaajalla oli näkemys, että kirjastossa tulee olla hiljaa.

En tapaa enkä ole tutustunut.

En tapaa, nautin siitä, että saan olla kirjaston hiljaisuudessa.

Ei tule juteltua kirjastossa kenenkään kanssa, vanhan kansan ihminen joka tottunut siihen että kirjastossa ollaan hiljaa.

14 vastaajaa kertoi tapaavansa sattumalta tuttavien ja ystävien lähikirjastossa. Kahdeksan vastaajaa kertoi tavanneensa ja tutustuneensa muihin ihmisiin tapahtumien yhteydessä. Seitsemän vastaajaa puolestaan kertoi tutustuneensa henkilökuntaan tai keskusteli säännöllisesti henkilökunnan kanssa. Kuusi vastaajaa totesi joskus keskustelleensa muiden lähikirjaston käyttäjien kanssa. Kuusi vastaajaa puolestaan kertoi tavanneensa ja tutustuneensa muihin ihmisiin lähikirjastossa.

Lähialueen ihmisiin kiva törmätä, tuttuihin ja puolittuihin. Alueen kohtaustapaikka.

Kyllä! Käsiyöpiirissä

kirjastovirkailijat ovat tulleet tutuiksi, joka on ikäihmiselle tärkeää.

Kyllähän siellä tulee aina toisten lasten ja heidän vanhempiansa kanssa muutama sana vähintään vaihdettua.

Olen saanut ns. hyvänpäivän tuttuja, ollaan tunnettu jopa yli 20 vuotta. Tunnumme toisemme ulkonäöltä ja juttelemme kun tavataan toisiamme. Joistain henkilökunnan jäsenistä on tullut tuttuja kun samassa kirjastossa on tullut käytyä lapsesta asti. Nyt olen 54-vuotias, ja samassa kirjastossa käynyt 13-vuotiaasta. Tosin aiemmin Laupeen Kirjasto oli eri rakennuksessa...

Kuusi vastaajaa totesi korona-ajan rajoittaneen kanssakäymistä muiden kanssa. Viisi vastaajaa puolestaan nauttii siitä, että saa asioida kirjastossa rauhassa. Vastaajista neljä kertoi, että oli keskustellut lähikirjastossa muiden ihmisten kanssa, mutta ei tutustunut keneenkään sen syvemmin.

Korona-aika on rajoittanut kirjastossa oloaikaa.

En ole, pidän kirjaston rauhasta ja vietän siellä mielellään aikaa ihan omassa rauhassani.

En ole tutustunut, joskus joitain sanoja vaihdettu.

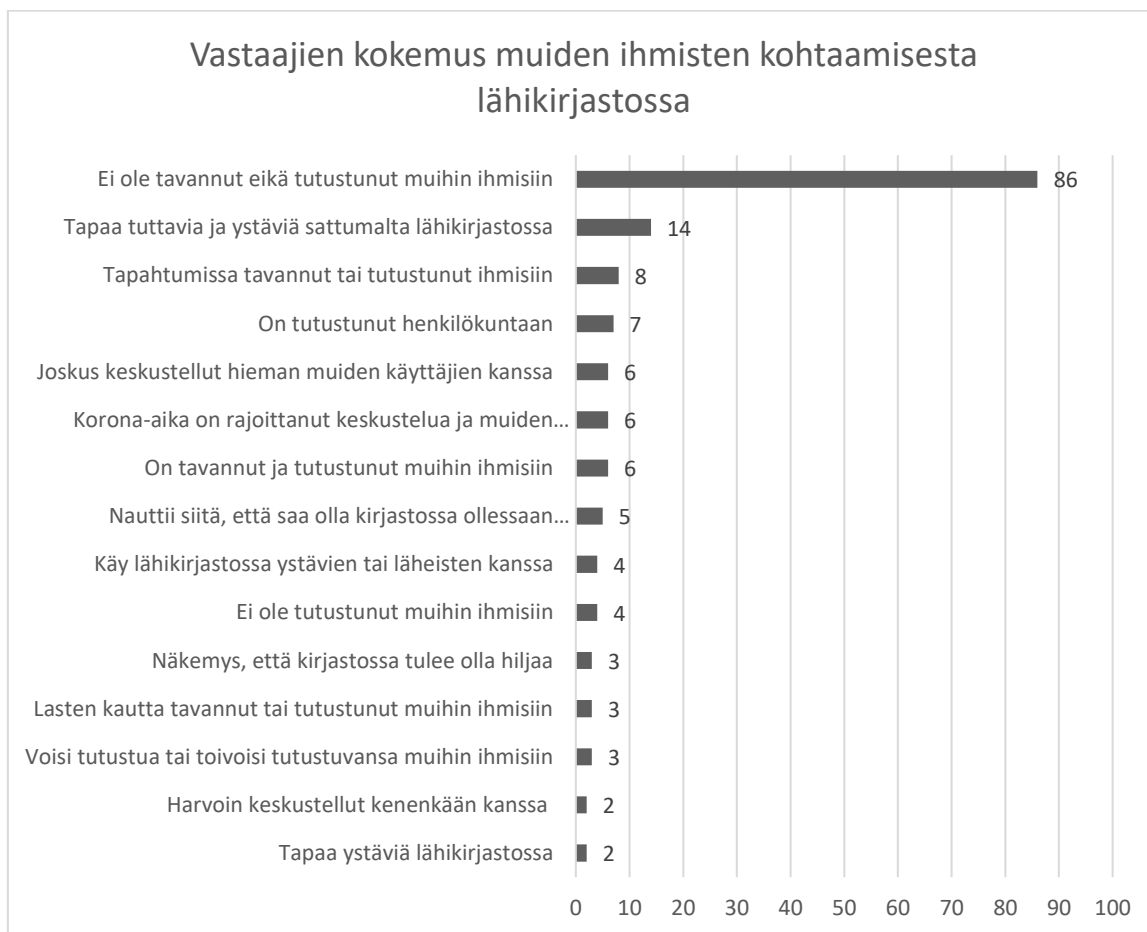
Neljä vastaajista kertoi käyvänsä kirjastossa läheisten tai ystävien kanssa. Kolme vastaajaa kertoi, että oli tavannut tai tutustunut lasten kautta muihin ihmisiin. Kolme vastaajaa puolestaan toivoi, että he voisivat joskus tutustua muihin ihmisiin lähikirjastossa. Kaksi vastaajaa totesi vain harvoin keskustelevänsä kenenkään kanssa. Kaksi vastaajaa puolestaan kertoi tapaavansa ystäviään lähikirjastossa.

Ystävän kanssa monesti lenkkeillään kirjastoon, kun on sopivan lenkkimatkan päässä.

En koronan aikana, mutta ennen koronaa ja ennen oman lapsen saamista olin usein hoitolasten kanssa kirjaston leikkihuoneessa ja siellä tutustui muihin perheisiin, vaihto-ajatuksia ja vaihtoipa joskus puhelinnumeroitakin!

En ole tutustunut, mutta joskus kyllä toivonut, että kävisi tuuri ja löytäisi kirjastosta samanhenkisen juttukaverin tms. Varsinkin, kun nykyään niitä kavereita ei ole enää ollenkaan niin olisihan se tietysti ihan kiva jos vaikka sitten kirjastosta löytäisi samanhenkistä seuraa.

Olen tutustunut henkilökuntaan hieman, mutta en muuten. Välillä tapaan kavereita.

Kuvio 15. Vastaajien kokemukset muiden ihmisten kohtaamisesta lähikirjastossa (n = 132)

Lähikirjastossa järjestetyissä tapahtumissa käyminen

Suurin osa käyttäjistä ei käy lähikirjastossa järjestetyissä tapahtumissa (Kuvio 16). Monikaan vastaajista ei ole kertonut, miksi ei käy tapahtumissa. Viisi vastaajaa kertoi, ettei ehdi käydä tapahtumissa. Myös viisi totesi, että korona-aika on rajoittanut tapahtumiin

osallistumista. Neljälle vastaajalle tapahtumien ajankohdat eivät olleet sopivia. Kaksi totesi, että vaikka he eivät itse käy tapahtumissa, on tärkeää, että niitä järjestetään. Yksi vastaaja puolestaan totesi, etteivät tapahtumat ole hänelle tai hänen perheenjäsenilleen sopivia. Yksi vastaaja ei käytä lähikirjastoa.

En käy, ei ole aikaa eikä itselle tarpeellisia palveluja. Lasten tapahtumat kiinnostaisivat muttei valitettavasti ole aikaa niihin osallistua :(

En. Koronan vuoksi ei ole käynyt mielessäkään...

Kävin muutamilla satuhetkillä, kun olin kotona lasten kanssa. Nyt tapahtumiin ei enää pääse osallistumaan, sillä suurin osa niistä on arkisin työaikaan

En. Digiopastus silti tärkeä

Emme, emme koe meille sopiviksi.

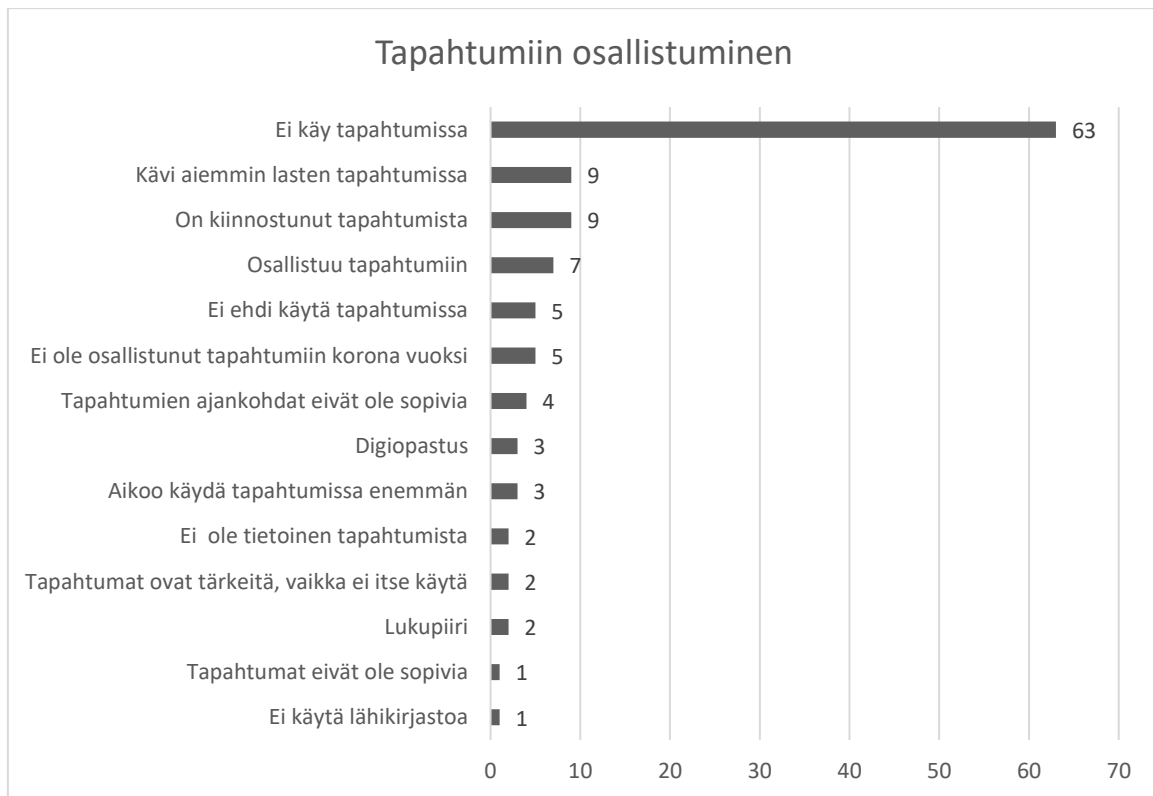
Yhdeksän vastaajaa kertoi, että kävi lasten tapahtumissa aiemmin, kun lapset olivat sopivan ikäisiä. Vastaajista yhdeksän puolestaan kertoi olevansa kiinnostunut käymään tapahtumissa. Vastaajia kiinnostavia tapahtumia ovat lukupiiri, digiopastus, lukukoiratoiminta, satutunnit ja neulontapiiri. Seitsemän vastaajaa kertoi käyvänsä tapahtumissa. Kaksi heistä mainitsi käyvänsä tapahtumissa, joita järjestävät muut toimijat lähikirjaston tiloissa. Kolme vastaajaa kertoi käyvänsä digiopastuksissa ja kaksi lukupiirissä. Kolme vastaajaa puolestaan totesi haluavansa käydä tulevaisuudessa enemmän tapahtumissa.

Aiemmin vein pienempiä sisaruksia ja sukulaislapsia mm. satu-tunneille. Nyt kaikki ovat jo kasvaneet isoiksi.

Tarkoitus olisi päästä kokeilemaan lukukoiraa.

Lukupiiri - mielenkiintoisia kirjoja, joita en muutoin itse ”löytäisi”. Mukavia ja avartavia keskusteluja kirjoista.

Joskus olemme käyneet satutunnilla. Pitäisikin taas aktivoitua tässä.

Kuvio 16. Lähikirjaston tapahtumiin osallistuminen (n = 110)

Kirjaston läheisyyden merkitys

Kirjaston läheisyyteen merkitykseen liittyen tuli paljon erilaisia vastauksia (Kuvio 17). 99 vastaajaa piti lähikirjastojen läheisyyttä tärkeänä ominaisuutena.

On tärkeää, että kirjasto on lähellä.

Erittäin tärkeää! Suomalainen kirjastolaitos ylittääään on aivan erinomainen; kaikilla ei ole autoa millä liikkua kauemmaksi, joten lähikirjasto on suorastaan elinehto!

Moni vastaaja mainitsi lähikirjaston helpon saavutettavuuden yhdeksi tärkeäksi kriteeriksi lähikirjastoille. 36 vastaajalle oli oleellista se, että kirjasto on kävely- tai pyöräilymatkan päässä kotoa. 13 vastaajaa totesi, että lähikirjossa on helppo ja nopea asioida. Kymmenelle vastaajalle oli tärkeää, että kirjasto on esimerkiksi työ- tai kauppamatkan varrella, jolloin pystyi hoitamaan useamman asian saman matkan aikana. Seitsemän vastaajaa totesi, että lähikirjaston edestä löytyy helpommin parkkipaikka. Kaksi vastaajaa piti omatoimikirjastoa hyvänä asiana, sillä se mahdollistaa iltakäynnit lähikirjastossa.

On tärkeää, että kirjasto on lähellä ja siellä pääsee poikkeamaan esim töistä kotiin tullessa vaivattomasti.

Ehdottoman tärkeää. On kiva asioida pienessä ja tutussa kirjastossa, jossa on viihtyisää ja kaikki tarvittavat palvelut. Lisäksi on tärkeää, että kirjastoon pääsee kävellen tai pyörällä. Kirjastossa tulee asioitua usein, koska sinne on helppo mennä, ja se on lähellä.

Kirjaston läheisyydellä oli osalle vastaajista vaikutusta siihen, kuinka usein he käyttävät kirjastopalveluita. Vastaajista 31 totesi, että he käyttäisivät kirjastoa harvemmin, jos se oli kauempana. Kahdeksan vastaajaa kertoi, ettei käyttäisi kirjastoa ollenkaan, jos se ei olisi lähellä. Neljä vastaajaa koki, että kauemmas kirjastoon pitäisi lähteä varta vasten, minkä vuoksi käyntejä tulisi vähemmän. Neljä vastaajaa mainitsi myös, ettei lähikirjaston käyttämisestä tule liikkumiskustannuksia. Kolmella vastaajalla oma fyysinen kunto hankaloitti kauempana olevan kirjaston käyttöä. Sääolosuhteilla oli kahdella vastaajalla vaikutusta siihen, miten kauas he lähtisivät kirjastoon. Kahdella vastaajalla jopa asuminen määräytyy kirjaston sijainnin mukaan. Yksi vastaaja totesi, ettei hänellä aika riitä siihen, että kävisi kauempana kirjastossa.

Se, että kirjasto on lähellä, on hyvin tärkeää. Lähikirjasto on saavutettavissa nopeasti ja ilman autoa. Jos Launeen kirjastoa ei olisi, käyttäisin kirjaston palveluja huomattavasti harvemmin. Saattaisin käydä joskus harvoin pääkirjastossa, mutta ainakin monet lyhyemmän laina-ajan uutuudet, joissa on varausjonoa, jäisivät tällöin osaltani lainaamatta.

Todella tärkeä kun ei ole autoa ja on työtön, joten kauemmaksi ei ole varaa bussillaakaan mennä.

Tärkeä olla lähellä, koska liikun kävellen. Tuskin käyttäisin muuta.

Tällä hetkellä kauempana olevaa kirjastoa voin joskus käyttää, mutta enemmän käytän lähikirjastoa. Syy siihen on se, että ikä ja sairaudet ovat lähikirjaston puolella siis ja myös kelit.

Erittäin tärkeää että kirjasto on lähellä. Varsinkin talvella kun on vaikeat keliolosuhteet.

Erittäin tärkeää. Itse asiassa kirjaston sijainti on yksiä niitä tärkeimpiä kriteereitä monien muiden seikkojen ohella, joita katson ennen kuin edes muutan mihinkään uuteen asuntoon. Vaikka minulla onkin myös auto, niin varsinkin nykyisillä polttoainehinnoilla on äärimmäisen tärkeää päästä asioimaan kirjastossa myös ihan kävellenkin. Tai että se sattuu vähintäänkin edes jotenkin esim. Työmatkareitin varrelle, silloin ilman muuta tulee hyödynnettyä muitakin kirjastoja kuin omaa lähikirjastoa.

Lähikirjasto on myös perheille merkittävä palvelu. 14 vastaajaa totesi, että lapset voivat itsenäisesti asioida lähikirjastossa. Kuusi vastaajaa kertoi, että perheen kanssa on helpompi käydä lähikirjastossa. Kaksi vastaajaa mainitsi, että kirjaston läheisyys edistää lapsen lukutaitoa.

Tosi tärkeää, että on lähellä. Lapset pääsevät päiväkotiryhmän kanssa käymään kirjastossa kävellen. Teemme pyöräretkiä kirjastoon lasten kanssa. Koululaiset voivat itse käydä kirjastossa.

Pienen lapsen kanssa autottomana on erittäin tärkeää, että kirjasto on lähellä. Vajaa 2v jaksaa itse kävellä sinne. Pääkirjastossa käymme harvemmin, mutta sinne on pakko mennä bussilla tai pyörällä. Käytämme Launeen kirjastoa pääkirjastonamme, ja keskustan kirjastosta käyn lainaamassa käsityölehtiä ja laajemman valikoiman ruotsinkielisiä kirjoja. Arvostan silti lähikirjastoa ja kirjastossa käynnit vähenisivät huomattavasti, jos pitäisi aina lähteä keskustaan, mikä olisi sääli koska haluan tukea lapsen innostusta kirjoihin.

Vastaajista 17 käytti sekä pääkirjastoa että lähikirjastoa. Kolmelle vastaajalle kirjaston sijainnilla ei ollut merkitystä. Kaksi vastaajaa kertoi, että heille lähikirjastot ovat tärkeitä, mutta he käyttäisivät pääkirjastoa, mikäli lähikirjastoa ei olisi. Kaksi vastaajaa puolestaan käyttää harvoin lähikirjastoa ja he suosivat pääkirjastoa. Yksi vastaaja käyttää sekä lähikirjastoa että kirjastoautoa.

Ei merkitystä, käytän useaa kirjastoa Lahdessa.

Käytän paljon keskustan kirjastoa suuremman valikoiman vuoksi mutta kiva piipahtaa myös lähellä koska sieltäkin löytyy usein jotain mukaan.

Muutamassa vastauksessa kävi ilmi myös, miten lähikirjasto vaikuttaa omiin harrastuksiin, turvallisuuteen tai ympäristöön. Kolme vastaajaa totesi, että oma lukuharrastus kärsisi, jos kirjasto sijaitisi kauempana. Yhden vastaaja mielestä lähikirjasto tekee asuinalueesta kohtisamman. Yksi vastaaja koki, että lähikirjastossa asiointi on turvallisempaa.

Tuskinpa pystyisin näin paljon käyttämään. Luen vuosittain 50-70 kirjaa vuodessa, lisäksi lainaan luettavaa miehelleni ja lastenlapsille yökyläreissuille meille. En usko lähteväni julkisilla keskustaan näin usein, palautukseni uutuuskirjat heti luettuani kiertoon. Samoin pystyn noutamaan varaukset yleensä 1-2 pv saapumisen jälkeen. Eivät turhaan seiso hyllyssä minua odottamassa. Kesäkeleillä voisin toki pyöräillä, mutta en huonoilla ilmoilla.

*Erittäin tärkeää Keskustaan on aina niin hankala mennä ja löytää parkkipaikkaa. Pie-
nissä lähikirjastoissa on ”oman kyläyhteisön” tunnelma.*

Kuvio 17. Lähikirjastojen läheisyyden merkitys käyttäjille (n = 139)

Muuta sanottavaa kirjastosta

Vastaajien oli lopuksi mahdollista sanoa vielä jotain muuta lähikirjastoista (Kuvio 18). 24 vastaajaa ilmaisi tavalla tai toisella olevansa tyytyväinen lähikirjaston palveluihin. 23 vastaajaa kertoi lähikirjaston olevan hyvin tärkeä palvelu heidän arjessaan. Kirjaston asiakaspalvelu sai kiitosta 15 vastaajalta. Maininta lähikirjastojen säilyttämisen puolesta oli 15 vastauksessa.

*Kiitos kirjastot kun olette yksiä niistä harvoista paikoista joissa voi viettää aikaa mak-
sutta, ja kiitos kirjastolaiset että mahdollistatte tämän!*

Yksi elämän tärkeimmistä asioista

Lähikirjastot ovat kuntalaisille tärkeitä ja ne tulee ehdottomasti säilyttää. <3 Ahtialan kirjasto on ihana, hyvällä paikalla ja siellä on hyvä asiakaspalvelu ja asiointi siellä on aina mukavaa. :)

Toivon, että Ahtialan lähikirjasto ja omatoimiaika säilyvät jatkossakin!

13 vastauksessa keuhuttiin lähikirjaston tunnelmaa ja viihtyvyyttä. Viidessä vastauksessa omatoimikirjasto sai kiitosta. Kolmessa vastauksessa todettiin, että lähikirjasto on sopivan kokoinen. Kaksi vastaajaa toivoi, että kirjastot olisivat ihmisiä lähellä.

Launeen kirjasto on kaikkien ”yhteinen olohuone”, jossa on rauhallinen tunnelma ja turvallista ja viihtyisää asioida.

Omatoimi aika on hyödyllinen, ja auttaa arjen kiireessä kun ei muuten aukioloaikojen puitteissa välttämättä ehtisi käymään.

Oma lähikirjasto on sopivan pieni ja siellä on mukava perheen kanssa käydä.

Mielestäni kirjaston palvelut ovat tarpeellisia lähellä. Edes omatoimi palveluina, jos ei muuten.

Neljä vastausta otti kantaa kirjastojen yhteiskunnalliseen asemaan. Kahdessa vastauksessa todettiin, että kirjasto on erinomainen vastike verorahoille. Kaksi vastaajaa tunnisti kirjastojen tärkeyden, vaikka he eivät itse käyttäneet kovin aktiivisesti kirjaston palveluja. Kahdelle vastaajalle kirjaston merkitys on korostunut perheen perustamisen myötä.

Kirjasto on parasta! Länsimaisen sivistyksen kulmakivi, joka tasoittaa yhteiskunnan epätasa-arvoa ja polarisoitumista. Kirjasto on terveydenhuollon jälkeen tärkeimpiä julkisia palveluita.

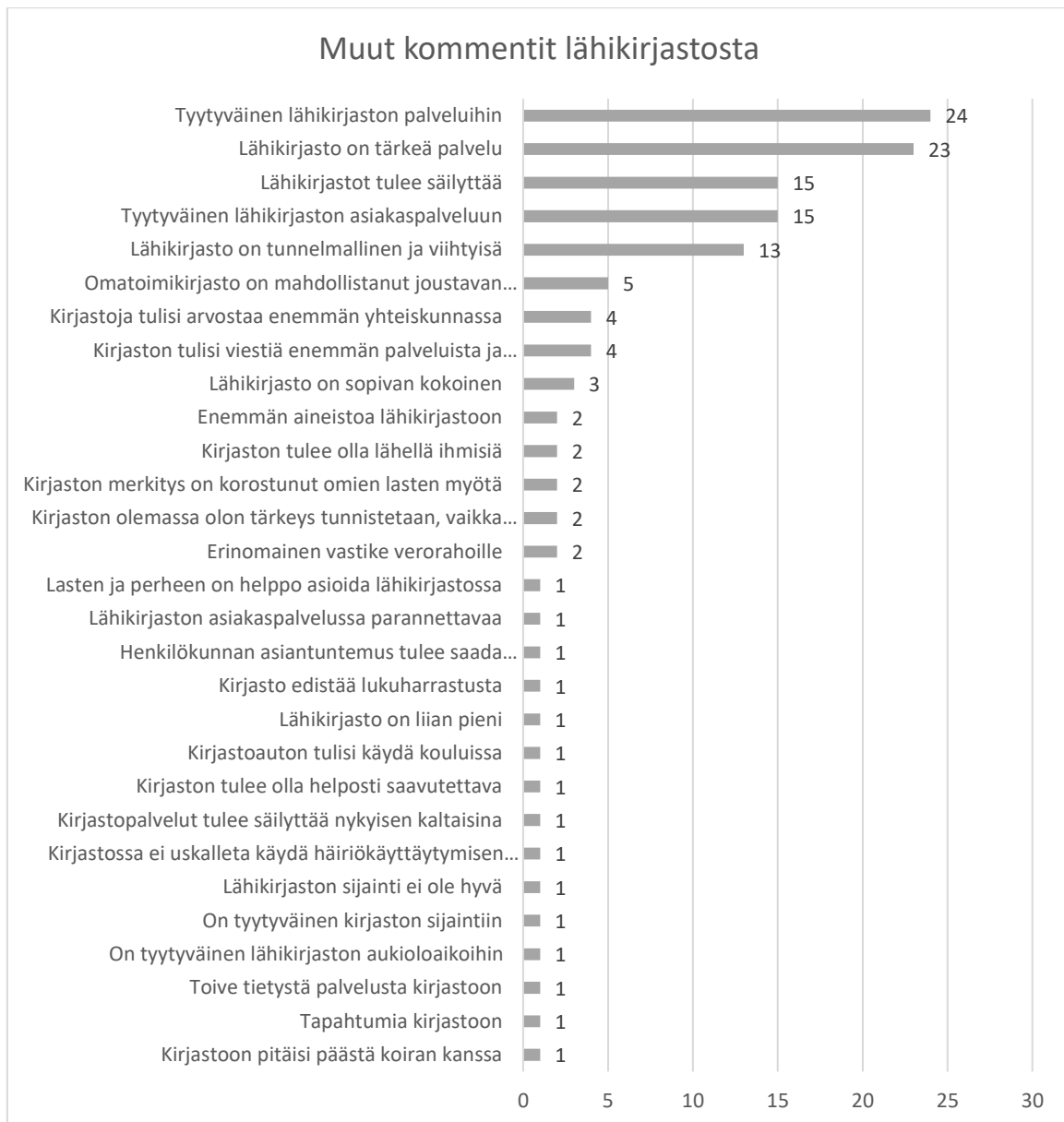
Hieno vaste verorahoille. Kunpa ihmiset ymmärtäisivät, millaisia maailmoja kirjat avaavat iankaikkisen somen tuijottamisen sijaan.

Vaikka aika harvoin tulee käytyä niin ajoittaisen lukuintoon kirjastosta löytyy kirjat ja tulee välillä otettua lainaan hyvinkin erilaisia kirjoja kun ei maksa mitään niin ei haittaa vaikka kirja osoittautuisi itselle ei-mieluisaksi ja jäisi kesken.

Kirjastoista on hyvät muistot omasta lapsuudesta, jolloin siellä tuli vietettyä kavereiden kanssa aikaa ja harjoiteltiin lukemista. Omien lasten myötä kirjastojen merkitys on korostunut.

Useissa vastauksessa oli erilaisia toiveita siitä, miten palveluita tulisi kehittää. Neljä vastaajaa toivoi, että kirjastot viestisivät enemmän ja aktiivisemmin palveluistaan. Kaksi vastaajaa toivoi enemmän aineistoa lähikirjastoihin. Yhden vastaajan mielestä oma lähikirjasto on liian pieni. Sijaintia joko pidettiin hyvänä tai sitten huonona. Lisäksi oli erilaisia kommentteja, jotka ovat tulleet esiin jo edellisissä kysymyksissä, ehdotuksia palveluihin tai muuta palautetta.

Kirjaston eri palveluita voisi mainostaa enemmänkin. Tiedän itse jonkun verran niistä, esim urheiluvälinelainausta, mutta veikkaan että monikaan ei tiedä ja se voisi kannustaa kirjastoskäynteihin.

Kuvio 18. Käyttäjien muut kommentit lähikirjastoista (n = 96)

5.2 Lähikirjastojen sidosryhmille osoitetun kyselyn tulokset

Sidosryhmien edustajilta saatiin viisi vastausta. Yksi heistä oli kolmannen sektorin edustaja, yksi oli alakoulussa töissä, yksi päiväkodissa ja kaksi oli perhepäivähoitajia. Sidosryhmiltä kysyttiin kuusi kysymystä, joiden avulla kartoitettiin, millainen rooli kirjastolla on heidän toiminnassaan. Heistä kaksi käytti Ahtialan lähikirjastoa ja kolme Launeen lähikirjastoa.

Lähikirjaston rooli organisaation tai yhteisön arjessa

Kaikkien vastaajien arjessa lähikirjastolla oli merkittävä rooli. Jokainen vastaaja käytti kirjastoa eri tavalla. Neljä vastaajaa kertoi, että lähikirjasto on merkittävä etenkin lainattavan aineiston tarjoajana. Vastaajat käyttävät hyvin säännöllisesti kirjaston aineistoa omassa

toiminnassaan. Yksi vastaaja kertoi, että lapset ovat myös lainanneet enemmän aineistoa, kun he ovat muuttaneet toimintansa lähemmäksi kirjastoa. Kaksi vastaajaa mainitsi vastauksessaan myös kirjaston tapahtumat. Yksi vastaaja kertoi heidän tahonsa varaavan lähikirjaston monitoimitilaa omaa toimintaansa varten.

Luemme kirjoja joka päivä. Kirjat lainaamme kirjastosta, joten kirjastolla on iso rooli arjessamme.

Käytämme kirjastoa todella paljon. Käymme lapsiryhmien kanssa lainaamassa vähintään kuukausittain kuvakirjoja lapsille, yhdessä luettavat kirjat, päiväunisadut (myös cd:t) sekä ammatillista kirjallisuutta. Ennen koronapandemiaa osallistuimme silloin tällöin kirjaston tapahtumiin, kuten nukketeatteriin tai satutuokioon, jos aikataulut sen sallivat. Olemme myös pitäneet kirjastossa taidenäyttelyyn. Kirjasto on siis tärkeä palveluntarjoaja ja oppimisympäristö, mutta myös yhteistyökumppani.

Lähikirjaston palvelujen vaikutus organisaation toimijoihin

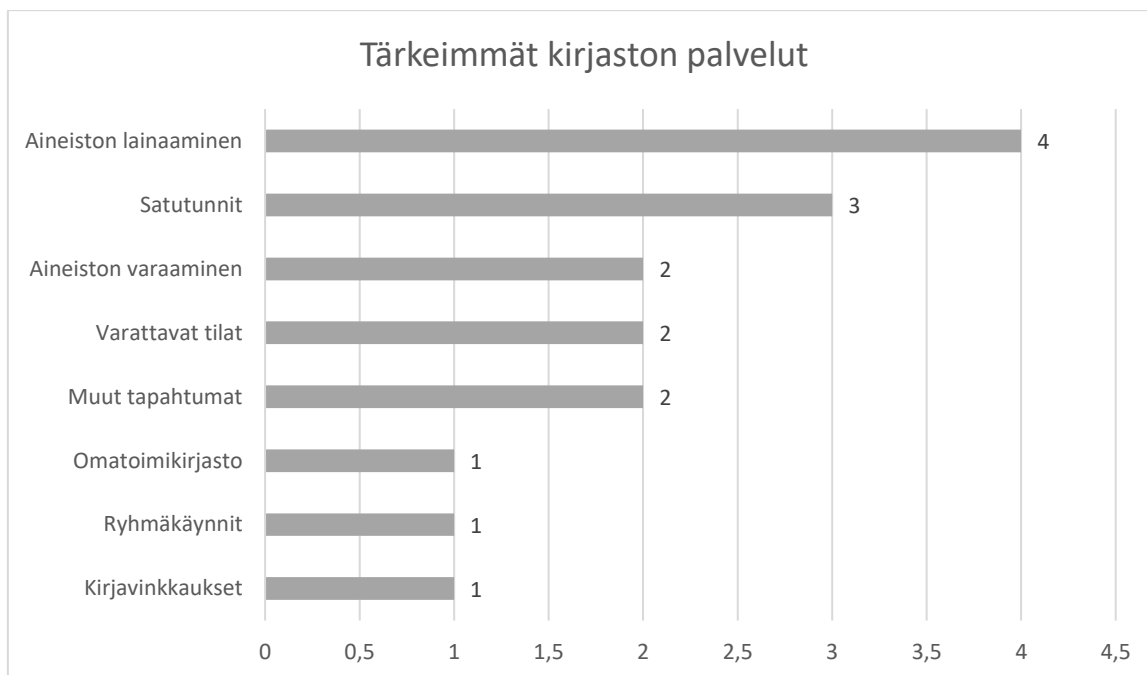
Neljä vastaajaa totesi kirjaston vaikuttavan lapsiin myönteisesti. Käynnit tuovat vaihtelua arkeen ja kirjallisuuden kautta voidaan tutustua erilaisiin asioihin. Kirjaston läheisyyden myötä lasten lukuinto on lisääntynyt. Kirjastokäynnit ovat myös varhaiskasvatuksessa osa kulttuuri- ja teknologiakasvatusta. Satutunnit mainittiin yhdessä vastauksessa mukavana lisänä arkeen. Kaksi vastaajaa kertoi tärkeäksi ominaisuudeksi saavutettavuuden. Neutraali ja viihtyisä tila oli yhdelle vastaajalle tärkeä. Kaksi vastaajaa mainitsi myös vaikutukset organisaation toimijoille. Yhdelle kirjastokäynneillä itsessään oli positiivinen vaikutus yhteisön toimintaan. Toinen taho mainitsi, että lähikirjasto mahdollistaa nopean ja helpon saatavuuden ammattikirjallisuudelle.

Helppo asioida. Lukemiseen on innostuttu selvästi lisää.

Positiivinen vaikutus lapsiin ja hoitajaan. Kirjastossa käynti on yksi ohjelma viikossa ja palset saavat kirjastokäynnillä valita myös itse muutaman mieluisan kirjan. Kirjastosta löydämme myös kivasti eri teemaan sopivia kirjoja esim. pääsiäinen.

Tärkeimmät kirjaston palvelut organisaation tai yhteisön toiminnassa

Neljä vastaajaa kertoi aineiston lainaamisen olevan tärkein kirjaston tarjoama palvelu (Kuvio 19). Toisena on satutunnit. Vastaajista kaksi mainitsi myös muut tapahtumat, joita kirjastoissa järjestetään. Aineiston varaaminen sekä tilojen varaaminen omaan käyttöön mainitsi kaksi vastaajaa. Vastauksissa tärkeiksi palveluiksi todettiin myös omatoimikirjasto, kirjaston ohjaamat ryhmäkäynnit sekä kirjavinkkaukset.

Kuvio 19. Tärkeimmät kirjaston tarjoamat palvelut organisaatiolle tai yhteisöille (n = 5)

Lähikirjaston tilojen merkitys organisaation tai yhteisön toimintaan

Kolme vastaajaa käytti kirjastontiloja kirjastokäyntien yhteydessä joko lukemiseen tai aineiston etsimiseen. Kolme vastaajaa mainitsi satutunnit ja yksi vastaaja muut tapahtumat. Kaksi vastaajaa kertoi varaavansa kirjaston tiloja omaan toimintaansa.

Ikääntyneiden maksuton kaupunginosakerho kokoontuu lähikirjaston monitoimitalissa. Tilan varaaminen suoraan henkilökunnalta. Tärkeää on, että kommunikaatio toimii ja yhteistyö on sujuvaa.

Itse en pidä leikkipaikkaa niin tärkeänä päiväkotiryhmän kanssa kirjastossa käydessä, vaan silloin pääosassa ovat kirjat. Toivon lapsille lukupenkkejä tai -nurkkauksia mieluummin kuin leikkipaikkaa. Toki lapsiperheille leikkipaikkakin on tärkeä apu, jotta vanhemmalla on tilaisuus valita kirjoja rauhassa.

Kirjaston sijainnin merkitys organisaation tai yhteisön toimintaan

Neljä vastaajaa totesi, että jos kirjasto sijaitsi kauempana, kirjastokäynnit harvenisivat huomattavasti. Lähikirjasto sijaitsi organisaation toiminnan kannalta sopivan etäisyyden päässä eikä esimerkiksi tarvitse käyttää julkista liikennettä saavuttaakseen ne. Julkisen liikenteen maksullisuus myös karsisi kirjaston käyttöä. Yksi vastaaja totesi, että lähikirjasto on sijainnin, tunnettavuuden ja esteettömyyden kannalta sopiva paikka heidän toiminnalleen.

Erittäin tärkeä merkitys on lähikirjasto. Päästään kirjastoon lasten kanssa kävellen. Joutuisi käyttämään linja-autoa (maksullista). Ei ehkä tulisi käytyä enää lasten kanssa, jos olisi kauempana.

Kirjaston olemassaolo lähellä mahdollistaa monipuolisen kirjallisuuden tarjoamisen lapsille sekä retkeilyn sinne yhdessä lasten kanssa. Kirjastossa lapset saavat tutustua kirjaston käyttämiseen, mm. auttaa lainaus- ja palautusautomaateilla. Päiväkodin käytön kannalta olisi todella harmillista, jos kirjasto olisi kauempana. Silloin ei tulisi työn puolesta käytettyä kirjaston palveluita.

Muuta kirjaston palveluista

Kirjaston palvelut saavat sidosryhmiltä paljon kiitosta. Kaksi on kiitollinen lähikirjaston olemassaolosta. Lähikirjasto muun muassa helpottaa organisaation arkea. Vastaajat myös toivovat, että lähikirjasto säilyy jatkossakin. Yksi vastaaja kehui kirjaston viihtyisyyttä. Yhteistyö kirjaston kanssa sai myös kiitosta samoin satutuntien vetäjän ammattitaito. Yksi vastaaja kertoi, että heidän toimintaansa osallistumisen yhteydessä osallistujat käyttävät myös kirjaston palveluita. Yksi vastaaja toivoi lähikirjastoon lukukoiratoimintaan.

Yhteistyö on sujunut hyvin. Ryhmäläisemme myös käyttävät samalla käynnillä muita kirjaston palveluita.

Olen todella kiitollinen Launeen kirjaston olemassaolosta. Se tuo iloa päiväkodin arkeen ja helpottaa myös omaa arkeani, kun voin työmatkalla esimerkiksi noutaa varaamiani aineistoja. Toivottavasti kirjasto saa palvella meitä vielä pitkään!

5.3 Lähikirjastojen henkilökunnalle järjestetyn työpajan tulokset

Työpajassa henkilökunta sai pohtia pienissä ryhmissä neljää eri kysymystä (liite 3). Ensimmäiseksi heidän tuli pohtia, mitä arvoa lähikirjasto tuottaa käyttäjilleen. Vastauksissa mainittiin saavutettavuus, yhteenkuuluvuus, yhteiskunnallinen tasavertaisuus, lukuelämykset, tasapuolinen palvelu kaikille, oleskelupaikka lapsille ja nuorille, omatoimikirjasto, maksuttomuus, tietotekniikka, verkkopalvelut sekä tutut työntekijät.

Toisena kysymyksenä henkilökunnan tuli pohtia, millä tavalla lähikirjastot tuottavat hyvinvointia asiakkailleen. Vastaukset liittyivät vahvasti aineistoon, käyttäjien kohtaamiseen sekä tilojen ilmaiseen käyttöön. Lähikirjastot tarjoavat mahdollisuuden lukuharrastukselle sekä aineistoa itsensä kehittämiseksi. Kirjasto mahdollistaa asiakkaille oman hyvinvoinnin rakentamisen esimerkiksi tarjoamalla työtiloja, tietoa ja tapahtumia. Käyttäjiä opastetaan ja heidän ongelmansa pyritään ratkomaan. He saavat halutessaan henkilökohtaista palvelua.

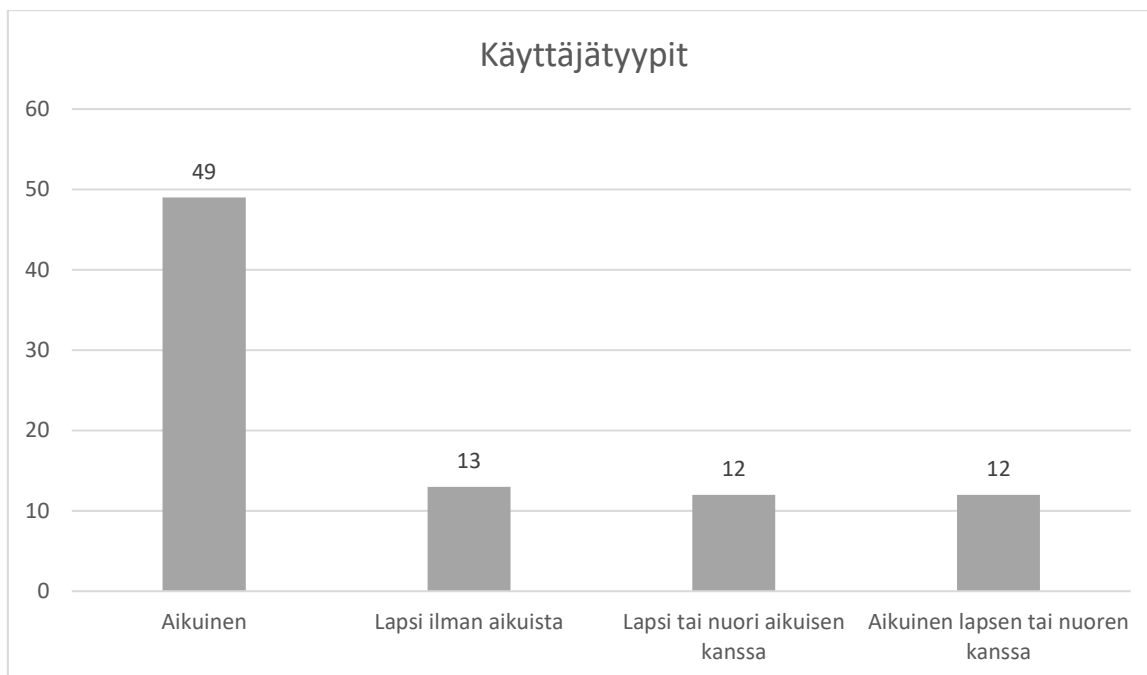
Käyttäjät myös tapaavat tuttavien kirjaston tiloissa. Käyttäjät saavat vapaasti tulla viettämään aikaa kirjastoon eikä heiltä vaadita mitään.

Kolmantena aiheena oli pohtia, miten lähikirjastojen tuottama hyvinvointi näkyy käyttäjissä. Eräässä vastauksessa kirjastoa kuvattiin elämänmittaisena olohuoneena, jossa esimerkiksi lapsena tehdään läksyjä, nuorena opiskellaan ja aikuisena työskennellään etänä tai opiskellaan itsenäisesti. Tähän liittyen eräs vastaaja totesi, että moni pro gradu -työ valmistuu lähikirjaston tarjoamien palvelujen ansiosta. Yhdessä vastauksessa nostettiin esiin, että nuoret saavat turvallisesti viettää aikaa lämpimässä tilassa, kun he tulevat kirjastoon. Käyttäjiltä tuleva suora palaute myös tuo hyvinvoinnin ilmi. He osoittavat tyytyväisyytensä iloisella ilmeellä tai kertomalla suoraan kirjaston tärkeydestä. Eräässä vastauksessa todettiin, että käyttäjät tulevat aina uudestaan. Jotkut käyttäjät tuovat myös esimerkiksi pullaa kirjaston henkilökunnalle kiitokseksi. Kirjastot ovat myös pidetyimpiä kuntapalveluita ja niissä on muihin palveluihin verrattuna isot kävijämäärät.

Viimeisenä henkilökuntaa pyydettiin pohtimaan, miten asiakkaiden hyvinvointia voisi mitata. Vastauksissa ehdotettiin laadullisia palautteita asiakkailta, kyselyä sekä haastattelututkimusta. Myös huumoripitoisia keinoja ehdotettiin kuten tippipurkkia sekä self help -kirjojen lainauslukuja. Eräässä vastauksessa ehdotettiin, että kirjasto laitettaisiin kiinni ja tarkkailtaisiin millainen jono siitä syntyisi.

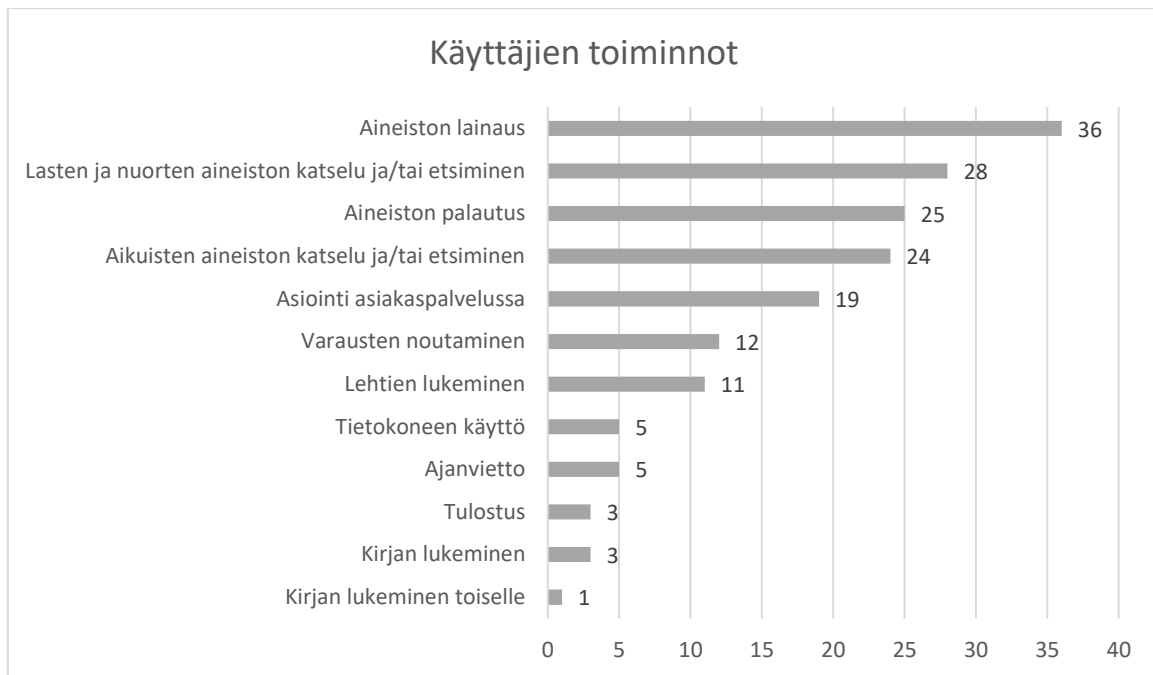
5.4 Havainnoinnin tulokset

Sekä Ahtialan että Launeen lähikirjastossa tehtiin parin tunnin ajan havainnointia asiakkaiden toiminnasta. Ahtialassa kävi havainnoin aikana 57 käyttäjää ja Launeella 29 käyttäjää. Erot käyttäjien määrissä johtuu siitä, että ne toteutettiin eri viikonpäivinä eri kellonaikaan. Ahtialassa havainnointi tapahtui maanantaina klo 16–18. Launeella puolestaan tiistaina klo 13–15. Suurin osa käyttäjistä oli aikuisia eli 49 käyttäjää (Kuvio 20). Havainnointijaksojen aikana kirjastossa kävi 13 lasta ilman aikuista. 12 lasta tai nuorta puolestaan kävi aikuisen kanssa ja aikuisia lapsien tai nuorten kanssa oli 12. Niistä lapsista, jotka olivat kirjastossa ilman aikuista, yhdeksän oli tullut kirjastoon pyörällä. Aikuisista neljä oli pyöräillyt kirjastoon.

Kuvio 20. Havainnointijaksojen käyttäjätypit Ahtialan ja Launeen lähikirjastoissa (n = 86)

Seuraavassa taulukossa on listattuna, millaisia toimintoja käyttäjillä oli heidän käydessä kirjastossa (Kuvio 21). Suurin osa käyttäjistä lainasi tai palautti aineistoa. Lisäksi aineiston katselu ja etsiminen oli hyvin yleistä. Hieman enemmän käyttäjät katselivat ja etsivät lasten ja nuorten aineistoa kuin aikuisten aineistoa. Suosittuja toimintoja olivat myös asiointi asiakaspalvelussa, varausten noutaminen sekä lehtien lukeminen. Tietokoneen käyttö, ajanvietto, tulostus, kirjan lukeminen sekä kirjan lukeminen toiselle olivat sen sijaan havainnoinnin aikana vähiten havaitut toiminnot.

Kuvio 21. Käyttäjien toiminnot lähikirjastoissa havainnointijaksojen aikana (n = 86)

5.5 Yhteenveto

Kaikkien tutkimusmenetelmien tuloksissa tuli esiin samoja teemoja. Jotta teemoja on helppompi hahmottaa, lähdän analysoimaan niitä Allardtin (1993) kolmijaon mukaisissa ulottuvuuksissa. Ensimmäisenä ulottuvuutena on elintaso (having), toisena sosiaaliset suhteet (loving) ja kolmantena mielekäs tekeminen (being). Elintasoon liitettäviä merkittäviä lähikirjaston palveluihin liittyviä toimintoja ovat saavutettavuus, lukutaidon edistäminen sekä opiskelun ja työnteon tukeminen. Lähikirjastojen saavutettavuus on vahvasti yhteydessä lukutaidon edistämiseen sekä opiskelun ja työnteon tukemisessa, jotka puolestaan tukevat elintason kohenemistä, joten siksi nämä kolme muodostavat luonnollisen kokonaisuuden.

Saavutettavuuden merkittävyys näkyi vahvasti tutkimusmenetelmien tuloksissa. Käyttäjäkyselyn kaikista vastaajista 68 prosenttia piti tärkeänä, että kirjasto on lähellä kotia. 24 prosenttia vastaajista korosti vielä, että kirjaston tulee olla kävely- tai pyöräilymatkan päässä. Havainnoinnin yhteydessä nousi esiin, että etenkin lapset tulivat kirjastoon pyörällä, kun he olivat liikkeellä ilman aikuisia. Vastaajista 21 prosenttia käyttäisi kirjastoa harvemmin, jos se olisi kauempana, ja 5 prosenttia ei käyttäisi kirjastoa ollenkaan, jos se sijaitsisi kauempana.

Käyttäjillä oli monia hyvinvointiin liittyviä syitä, joiden vuoksi heille kirjaston läheinen sijainti oli tärkeää. Lähikirjastossa asiointi ei tuonut heille ylimääräisiä kuluja. Jotkut käyttäjät mainitsivat olevansa vähävaraisia, eikä heillä ole mahdollisuuksia käyttää julkista liikennettä tai

omistaa omaa autoa. Osalla käyttäjistä oma fyysinen kunto hankaloitti kauemmaksi kirjastoon lähtemistä. Kirjastoon lähteminen oli myös syy lähteä liikkeelle. Hieman yli viidennes kyselyyn vastanneista totesi, että kirjaston tulee olla kävely- tai pyöräilymatkan päässä. Monien kirjastokäynnit harvenisivat, jos kirjasto sijaitisi kauempana. Osalle käyttäjistä matkakustannukset olivat syy siihen, etteivät he käyttäisi kauempana olevia kirjastopalveluja. Tämä tarkoittaisi, että he viettäisivät enemmän aikaa kotona eivätkä välttämättä lähtisi sieltä liikkeelle yhtä usein. On arvioitu, että Suomessa tuki- ja liikuntaelinsairauksien vuosittaiset kokonaiskustannukset ovat 3–4 miljardia euroa (Tuki- ja liikuntaelinliitto Tule ry).

Lähikirjasto oli myös monelle ikäihmisille, vähävaraiselle tai työttömälle paikka, jossa viettää aikaa tai löytää virikettä. Ikäihmisillä syrjäytymistä aiheuttavat tekijät ovat esimerkiksi ikä, fyysinen sairaus, köyhyys, alueellinen sijainti ja kulkeminen. (Saari 2009, 161.) Kyselyn vastauksissa etenkin ikäihmiset totesivat kauemmaksi liikkumisen olevan heille vaivalloista, minkä vuoksi lähikirjasto oli heille tärkeä virkistyslähde.

Sujuva arki on monelle työssäkäyvälle ja perheelle tärkeää. Tutkimuksen vastauksista kävi ilmi, että etenkin lapsiperheille oli helpompaa käyttää lähikirjastoa kuin lähteä varta vasten keskustaan pääkirjastoon, sillä se vaatisi enemmän aikaa ja järjestelyjä. Havainnoinnin yhteydessä 12 lasta tai nuorta kävi yhdessä aikuisen kanssa kirjastossa. Paunonen (2021) toteaa, että nuorten korkeakoulutettujen asuinpaikan valintaan vaikuttavat muun muassa kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut sekä arjen sujuvuus, kun tutkittiin kaupunkien vetovoimatekijöitä. Kehittämishankkeen käyttäjäkyselyn vastauksissa kävi ilmi, että kirjasto tuo myös viihtyvyyttä alueelle ja luo yhteisöllisyyden tunnetta. Jotkut jopa valitsivat asuinpaikkansa kirjaston läheisyyden mukaan. Kirjastossa voi kokoontua vapaasti ja sinne voi tulla vain viettämään aikaa muiden ihmisten pariin. Tanskalaisen tutkimuksen mukaan etenkin paikkana tai niin sanottuna turvasatamana kirjasto tuottaa eniten käyttäjilleen hyvinvointia (Seismonaut 2021 b, 14). Kaupunkien vetovoimatekijöitä selvittävän kyselyn mukaan alueen ilmapiiri ja turvallisuus sekä viihtyisyys ja vireys ovat merkittävimpiä vetovoimatekijöitä nuorille korkeakoulutetuille (Paunonen 2021).

Myös lähikirjastojen sidosryhmille kirjaston läheisyydellä on suuri vaikutus. Kaksi viidestä totesi, että kirjaston saavutettavuudella on merkittävä vaikutus heidän toimintaansa sekä heidän toiminnassaan mukana oleviin henkilöihin. Neljä viidestä vastaajasta nosti esiin, että heidän kirjastokäyntinsä vähenisivät huomattavasti, jos kirjasto sijaitisi kauempana.

Toisena elintasoon liittyvänä toimintona on lukutaidon edistäminen. Hyvällä lukutaidolla on monia myönteisiä vaikutuksia ihmisten elämässä, kuten aiemmin teoriaosuudessa on todettu. Lähikirjastojen merkitys lukutaidon edistämässä näkyy myös vastauksissa. Kysyttäessä lähikirjaston roolista lasten elämässä, yli 68 prosentissa kysymyksen vastauksista

mainittiin aineiston lainaaminen. Vastaajista lähes 16 prosenttia mainitsi, että lapset vierailivat lähikirjastossa säännöllisesti. Kirjaston kokoama lukudiplomi mainittiin 10 prosentissa vastauksista. Myös 10 prosenttia vastaajista totesi, että lähikirjastolla on merkitystä lapsen tai nuoren lukutaidon edistämisessä. Havainnointijaksojen aikana 13 lasta tai nuorta kävi ilman aikuista kirjastossa, ja 12 lasta ja nuorta aikuisen kanssa kirjastossa. Suurin osa heistä katseli tai etsi aineistoa sekä lainasi sitä. Kirjaston läheisyyden merkitystä kysyttäessä käyttäjiltä 9,7 prosenttia heistä pitää tärkeänä, että lapset voivat itsenäisesti vierailla kirjastossa, kun se sijaitsee lähellä. Neljä prosenttia vastaajista puolestaan koki lähikirjastossa vierailun perheenä helpompana.

Lähikirjastojen sidosryhmien edustajista neljä viidestä oli lapsien kanssa tekemisissä. Heille kirjaston palvelut olivat todella tärkeitä oman toiminnan kannalta. Neljä vastaajaa kertoi, että heille mahdollisuus lainata aineistoa kirjastosta on kaikkein tärkein kirjaston palvelu. Heidän kauttaan aineistoa joko luetaan lapsille tai lapset voivat itse lukea sitä. Vastauksissa mainitaan myös, että kirjaston läheisyydellä on vaikutus lasten lukuintoon ja siihen, miten usein he käyvät myös itsenäisesti kirjastossa.

Käyttäjäkyselyn vastaajista neljä prosenttia käytti kirjastopalveluita työhönsä tai opiskeluunsa liittyvissä asioissa. Kysyttäessä lähikirjaston roolista alle 18-vuotiaiden elämässä vastaajista reilu seitsemän prosenttia vastaajista kertoi lähikirjaston auttavan lapsia ja nuoria opiskelussa ja koulutyössä. Opiskeluun viitattiin myös eräässä henkilökunnan vastauksessa, jossa todettiin monen pro gradu -työn valmistuvan kirjastopalveluiden ansiosta. Nurmela (2022, 1) toteaa, että suomalaisista alle 30-vuotiaista kirjaston käyttäjistä opiskelijat ovat merkittävin ryhmä. Eräs lähikirjaston sidosryhmän vastaajista kertoo, että he lainaavat lähikirjastosta lastenkirjojen lisäksi myös ammattikirjallisuutta. Muutama kertoi hyödyntävänsä kirjaston tiloja opiskeluun ja yksi työntekoon.

Allardt'in kolmijaon toisena kohtana on loving eli sosiaaliset suhteet. Lähikirjastoissa se näkyy vuorovaikutuksena henkilökunnan ja muiden käyttäjien kanssa sekä tapahtumissa. Kuusi prosenttia käyttäjäkyselyn vastaajista piti asiakaspalvelua tärkeänä kirjastopalveluna arjessaan. Kaksi prosenttia taas piti digiopastusta itselleen tärkeänä kirjastopalveluna. Kysyttäessä käyttäjien kokemuksista muiden kohtaamisesta lähikirjastoissa reilu viisi prosenttia kysymykseen vastanneista kertoi myös tutustuneensa lähikirjastojen henkilökuntaan. Henkilökunnan vastauksissa korostui halu auttaa asiakkaita heidän ongelmissaan sekä tarjota henkilökohtaista palvelua. Tanskalaisen tutkimuksen mukaan käyttäjät arvostavat kirjaston henkilökunnan asiantuntijuutta ja osaamista (Seismonaut 2021 b, 37). Suomalaisen tutkimuksen mukaan suomalaiset luottavat vahvasti kirjaston henkilökunnan osaamiseen ja ammattitaitoon (Nurmela 2022).

Käyttäjäkyselyssä ilmenneiden vastausten perusteella suurin osa käyttäjistä ei niinkään tullut kirjastoon tapaamaan muita ihmisiä vaan asioimaan tai viettämään siellä aikaa yksin tai perheen kanssa. Kysymykseen vastaajista vajaa 10 prosenttia totesi kuitenkin tapaavansa ystäviä tai tuttavvia kirjastossa. Kuusi prosenttia kysymykseen vastaajista kertoi tutustuneensa muihin käyttäjiin tapahtumien yhteydessä. Reilu neljä prosenttia kertoi keskustelleensa muiden käyttäjien kanssa asioinnin yhteydessä, ja samoin reilu neljä prosenttia puolestaan kertoi tutustuneensa muihin käyttäjiin kirjastokäyntien aikana. Muutama käyttäjä puolestaan toivoi, että he joskus tutustuisivat kirjastokäynneillään muihin käyttäjiin.

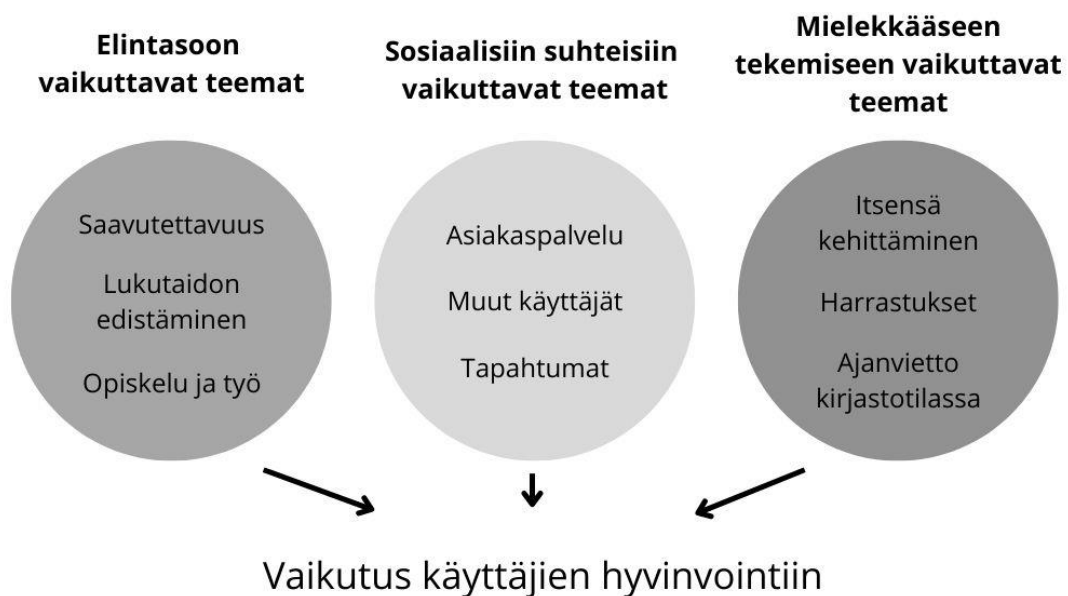
Kirjastot on jo pitkään mielletty kohtaamispaikkoina, joissa käyttäjät kaikista taustoista voi kokoontua ilman mitään erityistä syytä (Jervelund 2015; Kokkonen 2017). Kirjastot järjestävät myös erilaisia tapahtumia, jotka mahdollistavat käyttäjien kokoontumisen yhteisen aiheen pariin. Suurin osa käyttäjäkyselyyn vastanneista ei käy lähikirjastoissa tapahtumissa. Hieman reilu kahdeksan prosenttia kysymykseen vastaajista kertoi ennen pandemiaa käyneensä lastentapahtumissa. Reilu kahdeksan prosenttia kysymykseen vastaajista kertoi olevansa kiinnostunut tapahtumiin osallistumisesta. Reilu kuusi prosenttia kysymykseen vastaajista puolestaan kävi lähikirjastossa järjestettävissä tapahtumissa. Vastauksissa nousi esiin satutunnit, erilaiset lasten tapahtumat ja lukupiiri. Erityisesti lasten tapahtumissa kävivät myös sidosryhmien edustamat tahot. Henkilökunnan vastauksissa tapahtumat mainittiin keinona edistää käyttäjien hyvinvointia.

Allardtin kolmijaon kolmantena ulottuvuutena on mielekäs tekeminen, jonka alle lähikirjastojen tuottamaa hyvinvointia ajatellen teemoiksi sopivat itsensä kehittäminen, harrastukset sekä ajanvietto. Itsensä kehittäminen ja harrastukset lomittuvat hieman keskenään, sillä esimerkiksi käsityöt voivat olla tapa kehittää itseään sekä harrastaa. Lukuharrastus sen sijaan voi olla puhdasta ajanviettoa, jos henkilö esimerkiksi lukee paljon jännityskirjallisuutta. Lähikirjastojen aineistot liitetään voimakkaasti lukuharrastukseen, ja lainaaminen onkin sekä käyttäjien että sidosryhmien tärkein syy käyttää lähikirjastoa. Lainauksen merkitys korostui myös kysyttäessä lähikirjaston roolia lasten elämässä. Henkilökunta näki myös kirjaston tarjoaman aineiston merkittävänä keinona edistää käyttäjien hyvinvointia.

Ajanvietto kirjastossa korostui etenkin tanskalaisessa tutkimuksessa, jossa kirjasto vapaana tilana ja paikkana, jossa viettää rauhassa aikaa, oli merkittävin kirjaston erityispiirre (Seismonaut 2021 b, 16). Kun lähikirjastojen käyttäjiltä kysyttiin, miten he käyttivät kirjaston tiloja, yli kolmannes kaikista vastaajista mainitsi lehtien lukemisen yhdeksi merkittäväksi ajanviettotavaksi. Hieman yli 14 prosenttia vastaajista mainitsi ajanvieton tarkentamatta sen paremmin, mitä se sisältää. Hieman reilu 12 prosenttia käyttäjistä kertoi käyttävänsä tietokonetta kirjastovierailujen yhteydessä. Käyttäjien vastauksissa mainittiin monenlaisia

muutakin ajanviettotapoja. Henkilökunnan vastauksissa korostui lähikirjaston merkitys oleskelupaikkana lapsille ja nuorille. Henkilökunta korosti myös, että kirjasto on paikka, jonne kuka tahansa voi tulla viettämään aikaa eikä heiltä vaadita mitään. Havainnoinnin yhteydessä reilu 12 prosenttia käyttäjistä luki lehtiä, lähes kuusi prosenttia vietti aikaa (joko puhelimella tai keskustelemalla muiden käyttäjien kanssa) ja lähes kuusi prosenttia käytti tietokonetta. Muutama käyttäjä luki kirjaa kirjastovierailunsa aikana ja yksi käyttäjä luki lapselleen.

Tutkimusmenetelmien kautta saatujen tulosten sekä tietoperustan avulla pystyttiin tunnistamaan jokaiseen Allardtin (1993) kolmijaon ulottuvuuteen kolme lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuuteen liittyvää teemaa (Kuvio 22). Näiden teemojen avulla luotiin vaikuttavuuteen liittyvä mittaristo.

Kuvio 22. Allardtin (1993) kolmijaon perusteella luotu malli lähikirjaston käyttäjilleen tuottaman hyvinvoinnin teemoista

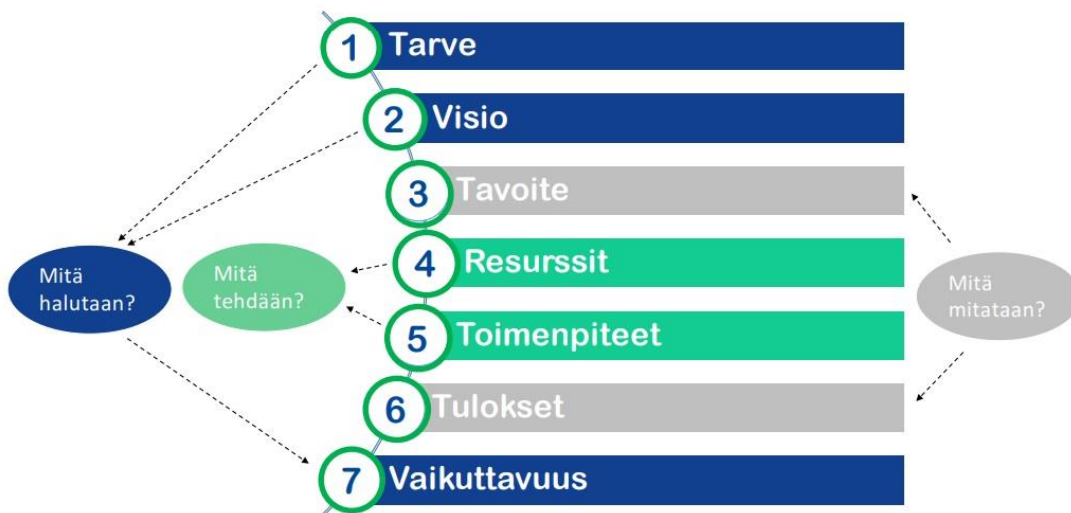
Elintason vaikuttavat teemat ovat saavutettavuus, lukutaidon edistäminen sekä opiskelu ja työ. Teemat, jotka voidaan yhdistää sosiaalisten suhteiden ulottuvuuteen, ovat asiakaspalvelu, muut käyttäjät sekä tapahtumat. Mielekkääseen tekemiseen liitettävät teemat puolestaan ovat itsensä kehittäminen, harrastukset sekä ajanvietto kirjastotilassa.

6 Vaikuttavuuden arviointi

Tietoperusta sekä tutkimusaineisto ovat linjassa keskenään sen suhteen, että lähikirjastot tuottavat käyttäjilleen hyvinvointia tavalla tai toisella. Tutkimusaineistoista nousi esiin myös selkeitä teemoja, jotka pystyttiin liittämään Allardtin (1993) kolmijaon mukaisiin ulottuvuuksiin. Jotta lähikirjastojen vaikuttavuutta käyttäjiinsä voidaan mitata tehokkaasti, on mittariston lisäksi hyvä tehdä ainakin vaikuttavuusketju ja vaikutuspuu. Nämä työkalut tukevat toinen toistaan vaikuttavuuden arvioinnissa.

Vaikuttavuusketju

Vaikuttavuusprosessin kuvaukseen löytyy kirjallisuudesta useita malleja. Tässä työssä käytetään Hyvän Mitta -hankkeessa hyödynnettyä seitsemänvaiheista vaikuttavuusprosessin kuvausta eli vaikuttavuusketjua (Pyykkönen ym.). Vaikuttavuusketju koostuu tarpeesta, visiosta, tavoitteesta, resursseista, toimenpiteistä, tuloksista ja vaikuttavuudesta (Kuvio 24). Vaikuttavuusketju on johtamisen työkalu, jota voi käyttää joustavasti hankkeiden ja projektien eri vaiheissa. Vaikuttavuusketju antaa ennen kaikkea työkaluja kokonaisuuden hahmottamiseen arviointitoiminnassa. (Pyykkönen ym.)

Kuvio 24. Hyvän Mitta -hankkeessa esitelty vaikuttavuusketju (Pyykkönen ym.)

Kehittämishankkeen vaikuttavuusketju lähtee liikkeelle tutkimuskysymyksestä ” Miten kirjaston toiminnan arvioinnissa lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuus käyttäjilleen voidaan tuoda ilmi kuntapäätöksenteossa?” (Kuvio 25). Vaikuttavuusketjun näkökulmasta **tarpeena** on siis osoittaa päättäjille, miten lähikirjastot tuottavat hyvinvointia alueen asukkaille.

Tarpeen määrittelyssä on tärkeää tunnistaa, mitä yhteiskunnallista ongelmaa käsitellään. Se vaatii toimintaympäristön analyysin sekä arvioin siitä, miten ongelma kohdistuu valittuun kohderyhmään. (Pyykkönen ym.) Tietoperusta sekä tutkimusmenetelmien tulokset osoittavat, että lähikirjastoiden toiminnalla on monia myönteisiä vaikutuksia käyttäjiensä hyvinvointiin. Niiden osoittaminen vaatii kuitenkin perusteellisen mittariston luomisen. Mittariston avulla voidaan osoittaa tarkemmin, miten lähikirjastot tuottavat hyvinvointia käyttäjilleen.

Vision tarkoituksena on luoda katse tulevaisuuteen, ja määritellä, mitä pitkällä aikavälillä halutaan saavuttaa ongelman osalta. Vision määrittelyssä on tärkeää katsoa rohkeasti mahdollisimman kauas, jotta saavutetaan tarpeeksi kunnianhimoinen taso. (Pyykkönen ym.) **Visiona** on, että lähikirjastot nauttivat vahvaa poliittista tukea, mikä tuo niille myös varmuuden rahoitukselle. Lähikirjastot tuovat myös vetovoimaa lähialueilleen, sillä ne ovat yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja, jonka aineisto tarjoaa virikettä ja sivistystä.

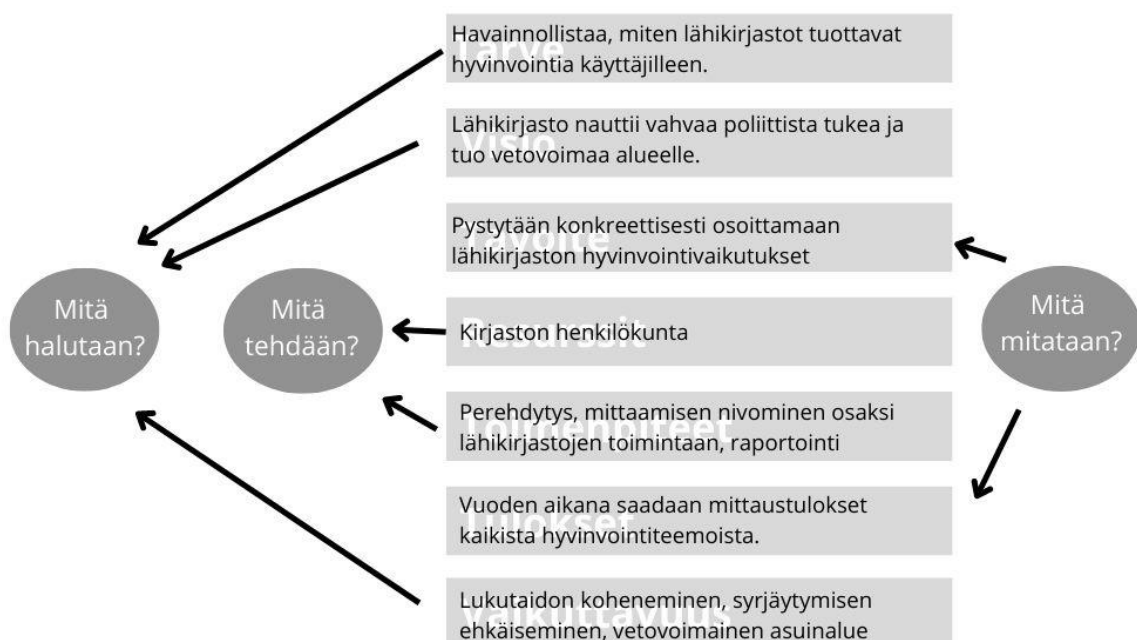
Kolmannessa vaiheessa täytyy määritellä tavoite. Jotta visio voidaan saavuttaa, täytyy saada aikaan konkreettisia tuloksia. Tässä yhteydessä on tärkeää myös määritellä, mille kohderyhmälle ja aikavälille muutosta tavoitellaan. (Pyykkönen ym.) Kehittämishankkeen kannalta **tavoitteena** on saada konkreettista tietoa lähikirjastojen hyvinvointivaikutuksista käyttäjiinsä. Tämä vaatii hyvinvoinnin mittaamista. Henkilökunnan tulee sisäistää mittaamiseen vaadittavat toimenpiteet sekä toteuttaa ne vaadittuina ajankohtina. Mittaamiseen liittyviin käytäntöihin sisäistämiseen tulee varata aikaa, ja tavoitteena on saada tämä toteutettua vuodenvaihteeseen mennessä. Vuodesta 2023 lähikirjastojen tuottamaa hyvinvointia voidaan jo tutkia hallitusti ja harkituin menetelmin.

Neljännessä kohdassa tulee määritellä vision toteuttamisen vaativat resurssit. Resurssien yhteydessä on mainittava, miten ne jakautuvat ajallisesti ja tavoitekohtaisesti. (Pyykkönen ym.) Mittaamisprosessin toteuttaminen käytännössä vaatii vaivannäköä niin johtoryhmältä kuin lähikirjastojen henkilökunnalta. Tämä tarkoittaa käytännössä henkilötyövuosien käyttämistä hankkeeseen. Tämä tarkoittaa, että jokaiselle tulee antaa aikaa ja mahdollisuus perehtyä mittaamiseen käytännössä. Henkilökunnan tulee myös ymmärtää, miksi mittaamista tehdään, ja mihin sillä tähdätään. **Resurssit** käsittävät henkilöstöresursseja noin yhden henkilötyövuoden verran.

Resursseilla tulee toteuttaa tiettyjä **toimenpiteitä**, jotka määritellään viidennessä kohdassa (Pyykkönen ym.). Lähikirjastojen hyvinvointimittauksen käynnistäminen ja ylläpitäminen vaatii henkilökunnalta perehdytystä, harjoittelua sekä mittaamisprosessien liittämistä osaksi lähikirjaston toimintoja. Lisäksi toimintaan kuuluu myös säännöllinen raportointi. Raportointi tulee tehdä helpoksi, jotta se hoituu muun kirjastotyön ohessa.

Kuudennessa vaiheessa määritellään, miten ja millä aikavälillä tulokset syntyvät sekä miten niitä seurataan (Pyykkönen ym.). Lähikirjastojen tuottamaa hyvinvointia käyttäjilleen seurataan vuoden jaksoissa, jolloin jokaisesta teemasta hankitaan tietoa niin objektiivisesti kuin subjektiivisesti. Tämä vaatii myös asiakkailta osallisuutta esimerkiksi vastaamalla kyselyihin tai antamalla arvosana kirjaston toiminnasta. Tiettyjä mittaustuloksia voidaan seurata suoraan kirjastojärjestelmän raportointityökalulla, jolloin voidaan tehdä esimerkiksi neljännesvuosikatsauksia. **Tulokset** muodostuvat siis vuoden aikana tapahtuvasta mittaustulosten raportoinnista. Seuraavien vuosien tulokset ovat tämän jälkeen vertailukelpoisia keskenään, ja niitä voidaan käyttää päätöksenteon tukena. Tulokset sisältävät tietoja kaikista niistä lähikirjastojen käyttäjien hyvinvointiin liittyvistä teemoista, jotka on jo aiemmin määritetty.

Seitsemännessä vaiheessa tulee määritellä, mitä vaikutuksia tulosten saavuttamisesta seuraa pitkällä aikavälillä suhteessa alkuperäiseen tarpeeseen. Vaikuttavuuden analysoinnilla pyritään näyttämään, mitä inhimillisiä ja taloudellisia hyötyjä voidaan yhteiskunnalle tuottaa valitulla toimintatavalla. (Pyykkönen ym.) **Vaikuttavuus** voi näkyä kirjaston käyttäjissä muun muassa hyvänä lukutaitona, yksinäisyyden vähenemisenä, sujuvana ja mielekkäänä arkena sekä korkeampana koulutuksena. Vaikuttavuuspuussa tulee näkymään vielä tarkemmin mittaamisen vaikuttavuus lähikirjastojen käyttäjiin.

Kuvio 25. Vaikuttavuusketju lähikirjastojen käyttäjien hyvinvoinnin mittaamisesta mukaillein Hyvän Mitta -hankkeen vaikuttavuusketjua

Vaikutuspuu

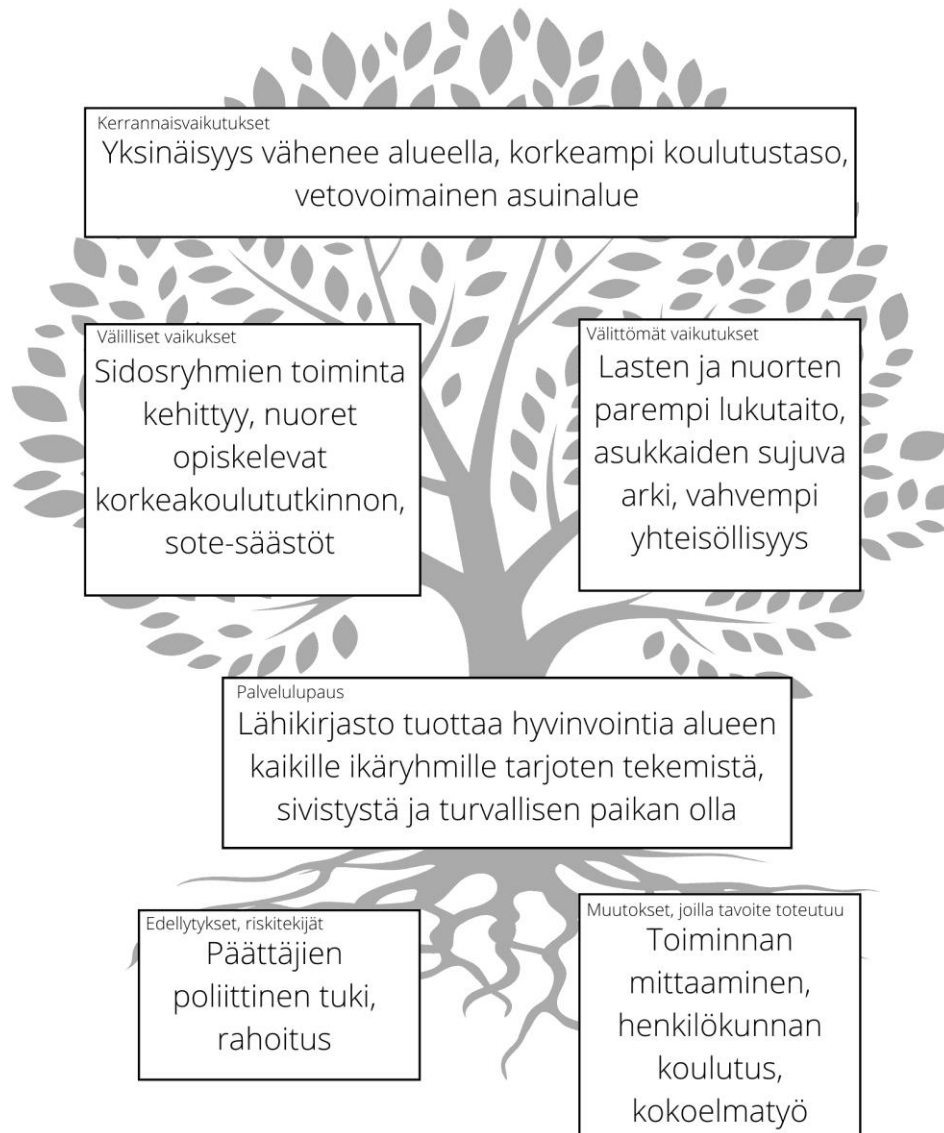
Vaikutuspuu -työkalun avulla voidaan jäsentää ratkaistava ongelma sekä tavoiteltavat muutokset ja vaikutukset (Vaikuttava yritys 2022). Vaikutuspuu havainnollistaa myös palvelun toimivuuteen liittyvää kokemus- ja tutkimustietoa. Sen avulla voidaan myös muodostaa yhteinen tilanne kuva. (Heliskoski ym. 2018.) Parhaimmillaan työkalun avulla voidaan luoda yhteinen tahtotila eri toimialojen välillä ja aloittaa kehittäminen yhdessä (Vaikuttava yritys 2022). Puun juuristoon merkitään edellytykset, riskitekijät sekä muutokset, joilla tavoite toteutuu. Puun rungossa näkyy palvelulupaus. Latvustoon merkitään seuraukset. Ensin välittömät seuraukset oikealle ja välilliset seuraukset vasemmalle, ja ylimmäksi kerrannaisvaikutukset, joita palvelulupauksen toteuttamisella tulee olemaan. (Heliskoski ym. 2018.)

Tässä kehittämishankkeessa vaikutuspuun palvelulupauksena on lähikirjasto, joka tuottaa alueen asukkaille hyvinvointia tarjoamalla tekemistä, sivistystä ja turvallisen paikan olla (Kuvio 26). Palvelulupauksen edellytyksiin sekä riskitekijöihin kuuluvat päättäjien poliittinen tuki sekä rahoitus. Tärkein muutos, jolla tavoite toteutuu, on hyvinvoinnin mittaaminen. Kirjastojen hyvinvointivaikutukset tunnetaan, mutta niitä mitataan melko vähän. Se puolestaan vaatii henkilökunnan perehdytystä aiheeseen. Mittaaminen itsessään tulee nivoa osaksi heidän työprosessejaan eikä mittaamisprosessi itsessään saa olla liian vaikea, vaan tieto tulee olla helposti siirrettävissä eteenpäin. Tässä auttaa hyvä tiedonkeruusuunnitelma. Sopivien mittareiden valitseminen onkin ehkä vaativinta, jotta toiminnassa mitataan oikeita asioita.

Puun alemmilla oksilla näkyvät välittömät vaikutukset sekä välilliset vaikutukset. Välittöminä vaikutuksina ovat alueen lasten ja nuorten lukutaidon koheneminen, asukkaiden sujuva arki sekä vahvempi yhteisöllisyys, kuten käyttäjäkyselyn vastauksista käy jo nyt ilmi. Näitä pyritään vahvistamaan kirjaston toimintaa kehittämällä. Välillisinä vaikutuksina ovat sidosryhmien toiminnan kehittyminen, nuorten hakeutuminen opiskelemaan korkeakoulututkintoa paremman lukutaidon myötä sekä säästöt sosiaali- ja terveystalouksissa, kun kirjasto tarjoaa yhteisöllistä tekemistä, syyn lähteä liikkeelle sekä mielekästä tekemistä.

Vaikutuspuun ylimmillä oksilla näkyvät positiiviset kerrannaisvaikutukset, jotka ovat yksinäisyyden väheneminen, alueen korkeampi koulutustaso ja vetovoimaisempi asuinalue. Pauronen (2021) toteaa, että nuorten korkeakoulutettujen asuinpaikan valintaan vaikuttivat muun muassa kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut sekä arjen sujuvuus, kun tutkittiin kaupunkien vetovoimatekijöitä. Kirjastoa käyttävät eniten akateemisen koulutuksen saaneet sekä he, joilla on alle 20 000 euron vuositulot (Nurmela 2022).

Vaikutuspuu: Lähikirjastojen toiminnan vaikuttavuus alueella

Kuvio 26. Vaikutuspuu lähikirjastojen toiminnan vaikuttavuuden mittaamisesta

Mittaristo

Mittaamisen tarkoitus on havainnollistaa tapahtunut muutos. Mittareiden valinta vaatii vahvan ja hyvin pohditun vaikuttavuusketjun. Kun vaikuttavuusketjuun on liitetty sitä tukeva mittaristo sekä tiedonkeruusuunnitelma, muutosten näkyväksi tekeminen onnistuu varmemmin. Mittareita valittaessa on oleellista tutustua jo olemassa oleviin indikaattori- ja mittaritietoon, jotta ymmärtää tarpeen ja sen kautta ilmiön. (Hyvän Mitta c.) Vaikuttavuutta arvioi-
dessa perinteiset panoksiin ja korkeisiin tuotoksiin keskittyvät mittarit ovat yleensä riittämättömiä, sillä niiden avulla ei saada tarpeeksi tietoa siitä, miten voidaan kehittää vaikuttavia

ratkaisuja (Vataja 2020). Jotta mittaaminen onnistuu käytännössä, se vaatii hyvän tiedonkeruusuunnitelman. Suunnitelmasta käy ilmi kuka mittaa, mitä, missä, miten ja millä aikavälillä. Tiedolla tulee olla merkitystä tiedonkerääjälle, jotta sitä voidaan hyödyntää. (Hyvän Mitta c.)

Monipuolisessa mittaristossa on kolme tasoa. Ensimmäisellä tasolla on toimintaa ohjaavat sekä sen laatua varmistavat prosessimittarit. Prosessimittareita on mittaristossa yleensä eniten, sillä ne kuvaavat esimerkiksi toiminnan ja osallistujien määrää sekä käytettyjä resursseja. Prosessimittareiden avulla voidaan seurata, onko toimintaa toteutettu tarkoituksen mukaisesti ja laadukkaasti. Toisella tasolla on puolestaan tulosmittareita, joilla mitataan muutoksen suuntaa ja suuruutta. Muutosmittareita ohjaa aina tavoitteet ja niitä voidaan asettaa eri aikajännteille toiminnan luonteen mukaan. Kohderyhmät sekä tavoitteiden määrittely määrittelevät mittareiden määrän. Vaikuttavuusmittarit sijoittuvat kolmannelle tasolle. Vaikuttavuusmittarit osoittavat muutoksen yhteiskunnallisessa tarpeessa sekä vision suunnassa. Vaikuttavuusmittareissa keskitytään enemmän laatuun kuin määrään, minkä vuoksi sen osoittaminen on vaativaa. Tämän vuoksi mittareiden määrässäkin laatu korvaa määrän. (Hyvän Mitta c.)

Yleiset kirjastot keräävät vuosittain Opetus- ja kulttuuriministeriölle perustilastoja (Aaltonen ym.). Prosessimittareissa hyödynnetään pitkälti näitä mittareita (Taulukko 1). Palveluiden tuottamiseen liittyvät mittarit ovat henkilötyövuodet, aukiolotunnit, kun henkilökunta on paikalla, aukiolotunnit, kun omatoimikirjasto on toiminnassa, aukiolotunnit, kun henkilökunta on paikalla jaettuna alueen asukasluvulla sekä hyötypinta-ala neliömetreinä. Arvioitua kokonaiskustannusta lähikirjaston toiminnasta ei mittarissa mainita, koska lähikirjastojen budjetti on yhteinen muun kirjastotoiminnan kanssa. Nämä mittarit ovat määrällisiä mittareita.

Palveluiden käyttöä kuvaavat mittarit ovat kokonaislainaus, lainaajat, kävijämäärät, järjestetyt tapahtumat, tapahtumien kävijämäärät sekä järjestetyt näyttelyt. Myös nämä mittarit ovat määrällisiä mittareita, joiden avulla voidaan seurata, miten palvelua käytetään vuodesta toiseen. Kun pyritään mittaamaan palveluiden tuottavuutta ja laatua, määrällisinä mittareina käytetään seuraavia mittareita: uudet lainaajat, lasten tapahtumien, lukukoirahetkien satutuntien ynnä muiden vastaavien tapahtumien kävijät jaettuna näiden tapahtumien määrällä, aikuisten tapahtumien, lukupiirien ynnä muiden vastaavien tapahtumien kävijämäärä jaettuna toteutuneilla vastaavilla tapahtumilla, kirjaston järjestämät koulutukset ja ohjaustilanteet, lasten ja nuorten aineiston lainaus jaettuna alueen 18-vuotiaiden määrällä, aikuisten aineiston lainaus jaettuna yli 18-vuotiaiden määrällä, kävijämäärä jaettuna aukiolotunneilla, omatoimikirjaston kävijämäärä jaettuna omatoimiaukiolotunneilla, noudettavat varaukset jaettuna aukioloaikojen, omatoimiaukioloaikojen kävijöiden yhteenlasketulla

määrällä sekä päiväkotij- ja kouluryhmien vierailujen määrä. Nämä kaikki ovat määrällisiä mittareita.

Palveluiden tuottavuutta ja laatua mitataan kahdella laadullisella mittarilla. Ensimmäinen mittari on lähikirjastolle annettu asiakaspalaute ja toisella mitataan asiakkaiden tyytyväisyys palveluun esimerkiksi NPS-indikaattorin avulla, jonka Laitinen (2019, 267) arvelee sopivan myös kirjastokäyttöön. NPS-indikaattori on helppo tapa selvittää asiakkaiden tyytyväisyys palveluun, sillä heidän ei tarvitse antaa kuin numeroarvosana palvelun laadusta. Asiakaspalautetta otetaan vastaan niin kirjastotilassa kuin verkon kautta. Asiakkaat antavat palautetta myös suoraan henkilökunnalle.

Prosessimittarit			
Teema	Mittari	Tiedonkeruu	
		Määrällinen / Objekttiivinen	Laadullinen / Subjekttiivinen
Palveluiden tuottaminen	Henkilötyövuodet	x	
	Aukiolotunnit: henkilökunta on paikalla	x	
	Aukiolotunnit: omatoimikirjaston aukioloajat	x	
	Aukiolotunnit, joilloin henkilökunta paikalla / Alueen asukasluku	x	
	Hyötypinta-ala neliömetreinä	x	
Palveluiden käyttö	Kokonaislainaus	x	
	Lainajaat	x	
	Kävijämäärät (sekä omatoimitt- että aukioloaikana)	x	
	Tapahtumien määrä	x	
	Tapahtumien kävijämäärä	x	
	Näyttelyt	x	
Palveluiden tehokkuus ja laatu	Uudet lainajaat	x	
	Asiakaspalaute		x
	Lastentapahtumien, lukukoirahetkien, satutuntien yms. kävijämäärä	x	
	Lastentapahtumien, lukukoirahetkien, satutuntien yms. määrä		

	Aikuisten tapahtumien, lukupiirien yms. kävijämäärä	x	
	Aikuisten tapahtumien, lukupiirien yms. määrä		
	Kirjaston järjestämät koulutukset ja ohjaustilanteet	x	
	Päiväkoti- ja kouluryhmien vierailut	x	
	Lasten ja nuorten aineiston lainaus / alueen alle 18-vuotiaiden määrä	x	
	Aikuisten aineiston lainaus / Alueen yli 18-vuotiaat asukkaat	x	
	Kävijämäärä / aukiolotunnit	x	
	Omatoimikävijämäärä / omatoimiaukiolotunnit	x	
	Noudettavat varaukset	x	
	Asiakkaiden tyytyväisyys palveluun (NPS yms.)		x

Taulukko 1. Prosessimittarit lähikirjastojen vaikuttavuuden arviointiin

Tulosmittareiden avulla saadaan selville muutoksen suunta ja suuruus (Taulukko 2). Koska kyse on lähikirjaston tuottamasta hyvinvoinnista käyttäjilleen, nousee käyttäjien näkökulma keskiöön tulosmittareissa. Mittareiden tulokset tulee olla helposti tulkittavissa ja esitettävissä, joten sen vuoksi asiakkaat saavat arvioida asteikolla 0–5 omaa näkemystä asiasta. Mittaristossa on kysymyksiä neljälle eri käyttäjäryhmälle, jotka ovat alle 18-vuotiaat, työikäiset, eläkeikäiset sekä sidosryhmät. Kysymykset on jaettu Allardtin (1993) kolmijaon mukaisesti elintason, sosiaalisten suhteiden sekä mielekkään tekemisen teemoihin, ja kysymykset on laadittu käyttäjäryhmän erityispiirteiden mukaan. Asteikkoarviointin lisäksi asiakkaat voivat kertoa aiheesta myös omin sanoin.

Kohde-ryhmä	Teema	Mittari	Arviointi		
				Laa- dullin- nen	Mää- rällin- nen
Kaikille	Yleinen	Kirjasto, jota käytetään Käyntitiheys kirjastossa			x
Alle 18- vuotiaat	Elintaso	Miten helppoa lapselle tai nuorelle on tulla kirjastoon it- senäisesti?	Asiakasky- sely huolta- jille / nuorille itselleen	x	

		<p>Miten paljon käytätte kirjaston palveluita yhdessä perheenä?</p> <p>Miten kirjaston läheisyys ja aineiston saatavuus on vaikuttanut lapsen tai nuoren lukutaitoon?</p> <p>Miten usein lapsi tai nuori hyödyntää kirjaston tilaa koulutyöhön tai opiskeluun liittyvissä asioissa?</p>			
	Sosiaaliset taidot	<p>Miten helppoa lapselle tai nuorelle on pyytää apua kirjaston henkilökunnalta tarvittaessa?</p> <p>Miten turvalliseksi lapsi tai nuori kokee kirjaston tilan?</p> <p>Miten usein lapsi tai nuori käy itsenäisesti tai käynte perheenä kirjastossa järjestetyissä tapahtumissa?</p>	Asiakaskysely huoltajille	x	
	Mielekäs tekeminen	<p>Miten helposti lapsi tai nuori löytää mieluista aineistoa kirjastosta?</p> <p>Miten paljon kirjaston aineisto on edistänyt lapsen harrastuneisuutta tai kiinnostusta eri asioihin?</p> <p>Miten paljon lapsi tai nuori viettää aikaa kirjastossa yksin tai yhdessä kavereiden kanssa?</p>	Asiakaskysely huoltajille	x	
Työikäiset	Elintaso	<p>Miten paljon kirjaston läheisyys vaikuttaa kirjaston käyttöösi?</p> <p>Miten usein käyt kirjastossa?</p> <p>Miten paljon hyödynnät kirjaston tilaan työntekoon tai muuhun itsenäiseen työskentelyyn?</p>	Asiakaskysely	x	
	Sosiaaliset suhteet	<p>Miten helppoa sinulle on pyytää tarvittaessa apua kirjaston henkilökunnalta?</p> <p>Miten turvalliseksi koet kirjaston tilan?</p>	Asiakaskysely	x	

		Miten usein käyt kirjastossa järjestetyissä tapahtumissa tai kokoontumisissa?			
	Mielekäs tekeminen	Miten helposti löydät kirjastosta itsellesi mieluista aineistoa? Miten paljon kirjaston aineisto on vaikuttanut harrastuksiesi edistymiseen tai tietoisuuteesi eri asioista? Miten paljon vietät aikaa kirjastotilassa vieraillessasi kirjastossa?	Asiakaskysely	x	
Ikäihmiset	Elintaso	Miten paljon kirjaston läheisyys vaikuttaa kirjaston käyttöösi? Miten usein käyt kirjastossa? Miten helppoa kulkeminen kirjastoon sinulle on?	Asiakaskysely	x	
	Sosiaaliset suhteet	Miten helppoa sinulle on pyytää tarvittaessa apua kirjaston henkilökunnalta? Miten turvalliseksi koet kirjaston tilan? Miten usein käyt kirjastossa järjestetyissä tapahtumissa tai kokoontumisissa?	Asiakaskysely	x	
	Mielekäs tekeminen	Miten helposti löydät kirjastosta itsellesi mieluista aineistoa? Miten paljon kirjaston aineisto on vaikuttanut harrastuksiesi edistymiseen tai tietoisuuteesi eri asioista? Miten paljon vietät aikaa kirjastotilassa vieraillessasi kirjastossa?	Asiakaskysely	x	
Sidosryhmät	Elintaso	Miten paljon kirjaston läheisyys vaikuttaa kirjaston käyttöönne? Miten paljon lähikirjasto on edesauttanut lasten ja nuorten lukutaidon kehittymistä tai toimintaanne muuten?	Kysely	x	

		Miten paljon kirjasto tukee ammatillista osaamista tai toiminnan ylläpitoa ja kehittämistä?			
	Sosiaaliset suhteet	Miten helppoa teille on pyytää tarvittaessa apua kirjaston henkilökunnalta? Miten turvalliseksi koette kirjaston tilan? Miten usein käytte kirjastossa järjestetyissä tapahtumissa, kokoontumisissa yms. tai pyydätte kirjastolta opastusta?	Kysely	x	
	Mielekäs tekeminen	Miten hyvin kirjaston aineisto on vastannut tarpeisiinne? Miten paljon vietätte aikaa kirjastotilassa vieraillessanne kirjastossa?	Kysely	x	

Taulukko 2. Tulospittarit lähikirjaston vaikuttavuuden arviointiin

Määrällisiä vaikutusmittareita ovat alueen koulutustaso, alueen nettomuutto sekä itsensä yksinäiseksi kokevien prosenttiosuus Lahdessa (Taulukko 3). Alueellista tietoa yksinäiseksi kokevista ei ole kerätty. Tämän lisäksi laadullisina mittareina toimivat erilaiset haastattelut tai kyselyt, joiden avulla tiedostellaan sidosryhmien tai muiden kaupungin toimialojen näkemystä alueen asukkaiden yksinäisyyden kokemuksista, alueen ikäihmisten terveydentilasta sekä lasten ja nuorten lukutaidon tasosta.

Vaikutusmittarit				
Teema	Mittari / indikaattori	Arviointi	Tiedonkeruu	
			Laadullinen	Määrällinen
Vaikutukset alueen väestöön	Nettomuutto alueella	Lahden kaupunki		x
	Alueen asukkaiden koulutustaso	Lahden kaupunki		x
	Alueen asukkaiden tulotaso	Lahden kaupunki		x
	Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%) Lahdessa	Lahden kaupunki		x

Hyvinvointivai- kutukset	Sidosryhmien tai kaupungin muiden toimialojen näkemys alueen asukkaiden yksinäisyyden kokemuksista		x	
	Sidosryhmien tai kaupungin muiden toimialojen näkemys alueen ikäihmisten terveyden tilasta		x	
	Sidosryhmien tai kaupungin muiden toimialojen näkemys alueen lasten ja nuorten lukutaidon tasosta sekä sosiaalisista suhteista		x	

Taulukko 3. Vaikuttavuusmittarit lähikirjaston vaikuttavuuden arviointiin

Vaikuttavuusviestintä

Kuntapäätöksenteossa on tärkeää osoittaa palvelun yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Hyvinvoinnin edistäminen on myös yksi kuntien tärkeimmistä tehtävistä. Kehittämishankkeen tavoitteena on tuoda esiin lähikirjastojen käyttäjilleen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuus. Vaikuttavuusviestintä perustuu aina tietoon, ja hyvinvoinnin vaikuttavuutta ei voi mitata muuten kuin luomalla hyvinvointiin keskittyvä mittaristo. Mittaamista tulee myös tehdä säännöllisesti, jotta pystytään havainnollistamaan tapahtunut muutos. Vaikka mittareista saadaan paljon dataa, niin tiedon esittäminen vaatii organisaatiolta myös strategista ajattelua.

Koska kohderyhmänä ovat kuntapäätäjät, on tiedon tarjottava syitä, miksi palvelua tulee edelleen ylläpitää ja rahoittaa. Vaikuttavuuden askelmerkit -julkaisussa on esitetty neljä erilaista tapaa (yritystarina, viestinnällinen vaikutusketju, vaikutustarina ja mittaristokojelauta) tehdä vaikuttavuusviestintää (Heliskoski ym. 2018).

Lähikirjastojen vaikuttavuutta käyttäjiinsä tulisi siis esittää vaikuttavan viestinnän keinoin. Esimerkiksi vaikutustarinan avulla voidaan päättäjille kertoa yhden asiakasryhmän näkemys lähikirjaston vaikutuksista heidän elämäänsä. Ikäihmisille on yleensä tärkeää, että kirjastoon pääsee helposti kävellen, sillä heille liikkuminen voi olla vaikeaa. Lisäksi he harvoin lukevat e-kirjoja, minkä vuoksi painetuilla kirjoilla on heille suurempi merkitys. Kirjat painavat myös fyysisesti, mikäli niitä on paljon, joten niiden vieminen kotiin voi olla heille haastavaa, mikäli matka on pitkä. Kirjat tarjoavat ikäihmisille yleensä harrastuksen ja keinon tavoittaa muita kulttuureja ja maailmoja, kun fyysiset rajoitteet estävät sen. Sen myötä he pysyvät virkeämpinä ja voivat henkisesti paremmin. Kirjasto on myös yksi syy lähteä säännöllisesti liikkeelle.

Mittaristokojelaudan avulla puolestaan voidaan tuoda helposti esiin mittaamisen yhteydessä saatuja lukuja, joiden avulla hyvinvointivaikutuksia voidaan todentaa. Yleensä päätöksentekijöillä on paljon asioita selvitettävänä, minkä vuoksi nopea katsaus asiaan voi edesauttaa asioita paremmin kuin perusteellinen selonteko. Tärkeintä on, että osataan valita mittaristokojelautaan käsiteltävään asiaan parhaiten sopivat mittaustulokset.

7 Johtopäätökset

7.1 Pohdinta

Kehittämishankkeen kirjaston hyvinvointivaikutuksiin tulokset olivat hyvin samanlaisia kuin mitä aiemmassa tutkimustiedossa oli tullut esiin. Mitä lähempänä kirjasto sijaitsee, sitä enemmän sitä käytetään (Nurmela 2022, 10). Tässä hankkeessa se tuli hyvin vahvasti esiin etenkin käyttäjille suunnatussa kyselyssä, jossa 68 % vastaajista piti hyvin tärkeänä lähikirjaston olemassaoloa. Kirjaston helpolla saavutettavuudella on myös suuri vaikutus. Monet valitsevat lähikirjaston, koska sinne pääsee kävellen tai pyörällä, tai sinne on helppo tulla autolla. Kirjaston merkitys asiakkaille on pysynyt edelleen samana. Se on paikka, josta käydään lainaamassa aineistoa. Lukeminen on edelleen monelle tärkeä harrastus. Lisäksi monet vanhemmat käyttävät kirjaston palveluita lastensa lukutaidon edistämiseen. Myös koulut ja päiväkodit hyödyntävät kirjaston palveluita tässä tehtävässä. Lähikirjastot ovat yleensä kouluille ja päiväkodeille helposti saavutettavissa.

Lukutaidon merkitys tuntuu välillä unohtuvan yhteiskunnassa. Sitä pidetään niin itsestään selvänä, että unohtetaan, mitä sen kehittäminen ja ylläpitäminen vaatii. Kirjastot, Lukukeskus ja monet muut tahot järjestävät kampanjoita lukutaidon puolesta, mutta jos kuntapäätäjät eivät näe sen tärkeyttä ja supistavat edelleen opetukseen ja kirjastotoimintaan tarkoitettuja määrärahoja, voidaan odottaa, että lukutaito rapautuu entisestään ja sen myötä esimerkiksi nuorten syrjäytyminen yleistyy. Tällöin parhaimmassa asemassa ovat ne lapset, joiden kotona luetaan jo entuudestaan (Lukukeskus).

Hyvinvointitutkimukseen tutustuminen on hyvin tärkeää, jotta voi ymmärtää hyvinvointiin liittyviä erityispiirteitä. Kunnan tarjoamien palveluiden keskiössä on ennen kaikkea asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen. Poliitikassa tai tieteessä ei ole löydetty yhteisymmärrystä siitä, mitä hyvinvointi on tai miten sitä mitataan (Niemi ym. 2017, 166).

Hyvinvoinnin mittaamiseen perehtyminen on välttämätöntä ennen kuin sitä voidaan edes mitata. Nykyiset kuntamittarit mittaavat paljon erilaisia prosesseja, ja ne painottuvat vahvasti määrällisiin indikaattoreihin. Myös palveluiden laatua tarkkaillaan esimerkiksi asiakaspalautteen tai arvioimalla numeerisesti omaa tyytyväisyyttä palveluun. (Haapasalo & Tiainen 2018.) Hyvin monet tutkimukset kuitenkin puoltavat sitä, että hyvinvointia tulee myös tutkia subjektiivisilla tai laadullisilla mittareilla (Allardt 1993; Dolan & Peasgood 2008; OECD 2013; Laitinen 2019; Martela & Ahokas 2021). Koska sosiaali- ja terveyspalvelut tulevat siirtymään kaikilta kunnilta hyvinvointialueille, jolloin kuntien palvelut keskittyvät yhä enemmän hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen päivähoiton, opetuksen, liikunnan ja kulttuurin kautta. Mittareiden tulisi yhä enemmän siis keskittyä näiden palveluiden kehittämiseen ja

vaikuttavuuteen. Yleensä kuntapäätöksenteossa yksi merkittävimmistä vaikuttimista on raha. Pitää muistaa kuitenkin, että pelkästään talouteen nojaavat mittarit eivät anna todellista kuvaa hyvinvoinnin laadusta (Hoffrén & Rättö 2011; Martela & Ahokas 2021; Limnell ym. 2022).

Mittaamisella ei kuitenkaan ole vaikutusta, jos sitä ei esitetä selkeästi ja kohderyhmä huomioon ottaen. Viestinnällä on olennainen rooli tuloksien todentamisessa eikä tuloksilla lopulta ole merkitystä, jos niitä ei esitetä oikealla tavalla. Kun mittaamisen tuloksia esitellään kuntapäätäjille, tulee niissä käydä ilmi ne asiat, mitä he haluavat tietää. Yleensä taloudella ja säästöillä on valtava merkitys näissä asioissa, jolloin onkin oleellista todistaa, että toiminnalla on pitkällä aikavälillä tuottavuutta lisääviä vaikutuksia.

7.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Kehittämishankkeen tutkimuskysymykseen ”Miten kirjaston toiminnan arvioinnissa lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuus käyttäjilleen voidaan tuoda ilmi kuntapäätöksenteossa?” etsittiin vastausta kahden alatutkimuskysymyksen avulla. Vastaukset näihin kysymyksiin pohjautuvat hankkeessa kerättyyn aineistoon.

Miten kirjaston toiminnan arvioinnissa lähikirjastojen tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuus voidaan tuoda ilmi kuntapäätöksenteossa?

Hyvinvoinnin vaikuttavuuden todentaminen vaatii mittaristoa, jossa käytetään sekä laadullisia tai subjektiivisia mittareita sekä määrällisiä tai objektiivisia mittareita. Hyvinvoinnin mittaaminen vaatii yhteistyötä koko kirjaston henkilökunnalta, sillä mittaustulokset saadaan yleensä suoraan asiakasrajapinnasta, kun taas tulosten koonti ja esittäminen tapahtuu kirjaston johtoryhmän toimesta. Jotta mittareiden tulokset pystytään osoittamaan mahdollisimman selkeästi ja havainnollisesti, vaatii se hyvää vaikuttavuusviestintästrategiaa, jossa oikeat asiat esitetään oikeille ihmisille. Lähikirjastojen vaikuttavuutta esitetään ennen kaikkea kuntapäätöksenteon yhteydessä, jolloin korostuvat panoksen ja tuloksen välinen yhteys, sillä lähikirjastojen toimintaa arvioidaan usein säästönäkökulmasta.

Miten lähikirjaston tuottaman hyvinvoinnin vaikuttavuutta käyttäjiinsä voidaan mitata?

Hyvinvoinnin arvioiminen ja mittaaminen on hankalaa eikä siitä olla aina aivan yksimielisiä. Sen havainnollistaminen vaatii erilaisten mittareiden käyttöä. Mittareiden tulee olla sekä määrällisiä tai objektiivisia että laadullisia tai subjektiivisia, jotta numeerisen tiedon lisäksi myös käyttäjien näkemykset ja kokemukset tulevat esiin. Kehittämishankkeessa käytettiin Allardtin (1993) kolmijakoa hyvinvoinnin määrittämiseen. Kolmijaon ulottuvuudet sovitettiin

kirjastoteemoihin. Mittariston laatiminen vaatii hyvän vaikuttavuusketjun luomisen, sillä vaikuttavuuden eri piirteet ymmärretään paremmin sen kautta. Vaikuttavuutta arvioiva mittaristo on kolmitasoinen, jossa arvioidaan toiminnan prosesseja, tulosta sekä vaikutusta.

Miten palveluiden keskittäminen pääkirjastoon vaikuttaisi lähipalvelun nykyisiin käyttäjiin?

Käyttäjäkyselyn sekä sidosryhmille osoitetun kyselyn tuloksista kävi selkeästi ilmi, että lähikirjastolla on suuri merkitys niin käyttäjien kuin sidosryhmien toiminnan arjessa. Suurimmalle osalle käyttäjistä on tärkeää, että kirjasto sijaitsee lähellä. Useat vastaajat haluavat päästä kirjastoon helposti kävellen tai pyöräillen. Liikkumiseen kauemmaksi on myös sosiaalisia ja fyysisiä rajoitteita. Sidosryhmien edustajat hyödynsivät monipuolisesti kirjaston palveluita omassa toiminnassaan, jolloin kirjaston palvelut tuottavat välillisesti lisää hyvinvointia alueen asukkaille. Jos kirjastopalvelut keskitettäisiin pääkirjastoon, monen käyttäjän kirjastokäynnit harvenisivat ja osa lakkaisi käyttämästä kirjastoa kokonaan. Myös sidosryhmien edustajat totesivat, että kirjastopalveluiden siirtyminen keskustaan vaikuttaisi heidän toimintaansa heikentävästi.

7.3 Kehittämishankkeen arviointi ja luotettavuus

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli löytää keino, miten lähikirjaston käyttäjilleen tuottama hyvinvointi voidaan esittää kuntapäätöksenteossa. Hankkeessa käytettiin konstruktivistista tutkimusotetta, jonka tarkoituksena on ratkaista tosielämän ongelma innovatiivisella konstruktiolla (Lukka 2001). Konstruktiolla tarkoitetaan esimerkiksi mallia, kuviota tai suunnitelmaa, jonka avulla ongelma ratkaistaan (Virtanen 2006). Kehittämishankkeen arviointi toteutetaan suhteessa konstruktivisen tutkimuksen erityispiirteisiin.

Kehittämishankkeen aihe on hyvin ajankohtainen, ja sen merkitys on kohdeorganisaatiolle merkittävä. Hyvinvoinnin mittaamista ja arvioimista on yleisesti tehty kirjastoissa jonkin verran, mutta säännöllisesti kerättyä dataa tietyn kirjaston hyvinvointivaikutuksista käyttäjilleen ei ole olemassa. Kohteina ovat erityisesti lähikirjastot, sillä kirjastopalveluiden keskittäminen on kaupungin säästötoimenpiteissä usein esillä. Käsillä oleva ongelma ja ratkaisu tulee sitoa olemassa olevaan teoreettiseen tietoon (Ojasalo ym. 2014, 65). Hyvinvoinnin sekä hyvinvoinnin mittaamisen tunnuspiirteet tulevat esiin tässä kehittämishankkeessa, ja niitä on yhdistetty kirjastoalan erityispiirteisiin sekä kuntapäätöksenteon viitekehykseen. Aineisto on valittu hyvinvoinnin ja vaikuttavuuden konteksteissa. Konstruktivisessa tutkimuksessa konstruktio pyritään testaamaan, mutta aikataullisista syistä se ei ollut mahdollista, sillä mittaaminen vaatii vuoden mittaisen jakson. Käyttäjiltä ja sidosryhmiltä saadut kyselyvastaukset

kuitenkin antavat ymmärtää, että lähikirjastoilla on merkittäviä vaikutuksia käyttäjiensä hyvinvointiin. Lisäksi mittaristo antaa mallin hyvinvointivaikutusten mittaamiseen kirjastoissa.

Tutkimuksen validiteettia eli oikeellisuutta tarkastellaan ensin tutkimuskysymysten asettelun sekä sillä, tutkiiko valittu menetelmä haluttua ilmiötä. Jotta hyvinvointitietoa saatiin mahdollisimman monipuolisesti, kohdistettiin kyselyt sekä lähikirjaston alueella asuville että sidosryhmille, jotka käyttävät lähikirjastoa. Kysymyksiä aseteltiin huolellisesti, sillä vastaajia ei haluttu liikaa johdatella vastaamaan tietyllä tavalla. Kysymykset luotiin yhteistyössä kohdeorganisaation kanssa. Lisäksi pidettiin henkilökunnalle työpaja, jossa pohdittiin lähikirjaston hyvinvointivaikutuksia käyttäjilleen, ja tutkija teki havainnointia kahdessa kohdekirjastossa. Aihetta pyrittiin käsittelemään mahdollisimman monesta näkökulmasta. Tutkimusmenetelmien vastauksien kautta nousi selvästi teemoja, joita pystyttiin yhdistämään toisiinsa. Tulokset saavat tukea myös aiemmista kirjastoalan hyvinvointitutkimuksista. Nämä teemat puolestaan olivat yhdistettävissä hyvinvoinnin teorioihin, ja voitiin luoda Allardtin (1993) kolmijakoon pohjautuva malli kirjaston hyvinvointiin vaikuttavista teemoista. Itse mittariston prosessimittarit pohjautuvat pitkälti yleisten kirjastojen tilastoihin, joita kerätään vuosittain. Tulostittarit taas pyrkivät saamaan asiakkaiden subjektiivisen näkemyksen esiin niin, että se voidaan esittää mahdollisimman helposti. Subjektiiviseen arvioon perustuvat kysymykset on laadittu Allardtin (1993) kolmijakoon perustuvilla kirjastoteemoilla. Vaikuttavuusmittarit puolestaan perustuvat sekä määrällisiin mittareihin, joita kaupunki käyttää muutenkin toimintansa arviointiin, sekä laadullisiin mittareihin, jotka perustuvat sidosryhmien sekä asiantuntijoiden haastatteluihin sekä näkemyksiin.

Tutkimuksen reliabiliteettia on pyritty ylläpitämään vahvalla teoreettisella viitekehyksellä, johon myös tutkimusmenetelmät nojaavat. Hyvinvointitutkimuksessa on kuitenkin haasteena se, ettei hyvinvoinnin olemuksesta olla aina yksimielisiä, joten näkökulma voi paljon vaikuttaa sen tulkintaan. Hyvinvoinnin mittaamisesta monet teoriat ja käytännöt puoltavat kuitenkin sitä, että mittaamisessa on käytettävä sekä subjektiivisia että objektiivisiä mittareita. Tutkimusmenetelmien tulokset on tallennettu sähköisesti, jolloin aineiston analyysi on toistettavissa tarvittaessa.

7.4 Jatkokehittäminen

Vaikuttavuuden arviointi on nykyään yhä merkittävämmässä osassa toiminnan arviointia, sillä maailma monimutkaistuu ja yhä useampi organisaatio painii niin sanottujen viheliäisten ongelmien parissa. Perinteisen tulos-panos-ajattelun sijaan tulisi katse suunnata yhä kauemmaksi tulevaisuuteen ja osata löytää sieltä jo merkkejä siitä, mihin suuntaan toimintaa kannattaa kehittää. Tehokkaan mittaamisen avulla ennakkointia voidaan helpottaa. Kehittämishanke keskittyi lähinnä lähikirjaston vaikuttavuuteen, mutta aihetta voisi laajentaa koko

esimerkiksi kunnan tai kaupungin koko kirjastotoimeen. Jos kaikki maan kaikki kirjastot mittaisivat hyvinvointia säännöllisesti laadukkailla ja vertailukelpoisilla hyvinvointimittareilla, voidaan saada hyvin kiinnostavia hyvinvointituloksia. Parhaimmassa tapauksessa ne voisivat vaikuttaa merkittävästi myös kirjastojen imagoon ja toiminnan kehittämiseen, jos tuloksista vielä viestitään hyvällä strategialla.

Vaikuttavuusviestinnästä itsestään voisi kirjastokonseptissa tehdä ihan oman kehittämissankkeen. Vaikuttavuuden strateginen viestiminen on monessa organisaatiossa merkittävä kilpailuetu, jolla saadaan esimerkiksi rahoittajia kiinnostumaan palvelusta tai käyttäjiä palvelun ääreen. Kirjastot ovat varsin vaatimattomia omien vaikutuksiensa markkinoinnissa, vaikka niillä olisi siinä potentiaalia.

Vaikuttavuutta voisi käsitellä laajemminkin kuntapäätöksenteon kontekstissa. Päätösten vaikutusten ennakoarviointi on nykyään suositeltava käytäntö kunnallisissa päätöksissä. Sen yhteydessä voisi tarkastella, millä asioilla lopulta on eniten painoarvoa, kun vaikuttavuutta arvioidaan. Jokaisella päättäjällä on omat poliittiset agendat sekä henkilökohtaiset mielipiteet, joiden perusteella he luovat päätöksensä. Vaikuttavuuden avulla kuntapäätöksentekoa voisi jopa tehostaa, jos hyvinvoinnin mittaaminen otettaisiin käyttöön kaikilla toimialoilla. Kunnan tehtävähän on ennen kaikkea edistää asukkaidensa hyvinvointia.

Lähteet

Aaltonen, L., Ahlgren, T. & Luoto-Halvari, A. Kirjastotilastot. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 22.2.2022. Saatavissa <https://okm.fi/kirjastotilastot>

Aho, P. 2020. Kirjaston asiakaspalvelu erinomaista – Kansallisen Asiakaspalvelupalaute - tutkimuksen 2020 kärki selvillä! Viitattu: 21.2.2022. Saatavissa <https://www.taloustutkimus.fi/ajankohtaista/uutisia/kirjaston-asiakaspalvelu-erinomaista-kansallisen-asiakaspalvelupalaute-tutkimuksen-2020-karki-selvilla.html>

Allardt, E. 1993. Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. (toim.). The Quality of Life. Oxford University Press, 88–94.

Bhimavarapu, S. R., Kim, S. & Xiong, J. 2020. Strategy execution in public sectors: empirical evidence from Belgium. Journal of Business Strategy. Vol 41 (6). 39–47. Saatavissa <https://doi.org/10.1108/JBS-01-2019-0025>

Byrne, A. 2017. Democracy and libraries: symbol or symbiosis? Library management. Vol 39 (5). 284–294. Viitattu 23.3.2022. Saatavissa <https://doi.org/10.1108/LM-09-2017-0088>

Dolan, P. & Peasgood, T. 2008. Measuring Well-being for Public Policy: Preferences or Experience? The Journal of Legal Studies. vol. 37. 5–32.

Dugdale, G. & Clark, C. 2008. Literacy Changes Lives: An advocacy resource. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa <https://literacytrust.org.uk/research-services/research-reports/literacy-changes-lives-2008-advocacy-resource/>

Eskola, J. & Lammi-Taskula, J. 2018. Syrjäytymisen hinta -tutkimuksen keskeiset johtopäätökset. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lausunto. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa <https://thl.fi/documents/10531/3794292/Syrj%C3%A4ytymisen+hinta.pdf/e70dd72f-43e9-41a7-8faf-7116fec0c452>

Haapasalo, K. & Tiainen, L. 2018. Mittarit kuntastrategioissa. Viitattu 4.11.2021. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/osallistuminen-ja-vuorovaikutus/johtaminen-ja-kehittaminen/uuden-sukupolven-organisaatiot/uso-2017-2018/mittarit-kuntastrategioissa>

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitra. Viitattu 11.8.2022. Saatavissa <https://www.sitra.fi/app/uploads/2018/03/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf>

Hoffrén, J. & Rättö, H. 2011. Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa: Saari, J. (toim.). Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus. 219–239.

- Hyvän Mitta a. Hyvän Mitta. Viitattu 22.9.2022. Saatavissa <https://www.hyvanmitta.fi/>
- Hyvän Mitta b. Kehittämistyön oppeja. Viitattu 10.9.2022. Saatavissa <https://www.hyvanmitta.fi/vaikuttavuusviestinta/kehittamistyon-oppeja/>
- Hyvän Mitta c. Mittareiden valinta. Viitattu 31.8.2022. Saatavissa <https://www.hyvanmitta.fi/mita-mitataan/>
- Hyvän Mitta d. Vaikuttavuusviestintä. Viitattu 10.9.2022. Saatavissa <https://www.hyvanmitta.fi/vaikuttavuusviestinta/>
- Höglund, L., Mårtensson, M. & Thomson, K. 2021. Strategic management, management control practices and public value creation: the strategic triangle in the Swedish public sector. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. Vol. 34 (7). 1608–1634. Saatavissa <https://doi.org/10.1108/AAAJ-11-2019-4284>
- Itä-Suomen yliopisto. Johtaminen ja palveluiden talous. Viitattu 18.8.2022. Saatavissa <https://sites.uef.fi/vaikuttavuuden-talo/johtaminen-ja-palvelujen-talous/>
- Jae Park, S. 2012. Measuring time and distance in library use. *Library Hi Tech*. Vol. 30 (1). 151–169. Saatavissa <https://doi.org/10.1108/07378831211213274>
- Jerrim, J. & Moss, G. 2018. The link between fiction and teenagers reading skills. International evidence from the OECD PISA study. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa https://johnjerrim.files.wordpress.com/2018/10/working_paper_jerrim_moss_september_2018.pdf
- Jervelund, C., Kjøller-Hansen, A., Steen-Knudsen, J. & Jørgensen, J. 2015. The Economic Value of Public Libraries. *Fremtidens biblioteker*. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa <http://www.fremtidensbiblioteker.dk/upl/website/pdf-engelsk/SamlefinalopslagUK1.pdf>
- Kananen, J. 2015. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas: Miten kirjoitan kehittämistutkimuksen vaihe vaiheelta. Jyväskylä: JAMK.
- Karvonen, S. 2019. Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa: Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.). *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos. 96–100.
- Kettunen, P. 2018. Vaikuttavuusarvioinnin kytkeminen osaksi johtamista. *Hallinnon tutkimus*. Nro 3/2018. Viitattu 18.8.2022. Saatavissa <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/98210>
- Kirjastot.fi. 2018. Alueellista kehittämistehtävää hoitavat kirjastot (AKE). Viitattu 7.1.2022. Saatavissa https://www.kirjastot.fi/kirjastot-ja-kehittaminen/kehittamistehtavaa-hoitavat-kirjastot?language_content_entity=fi

Kirjastot.fi. 2022. Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa <https://tilastot.kirjastot.fi/index.php?lang=fi>

Kokkonen, V. 2017. Kirjastojen taloudelliset vaikutukset. Oxford Research.

Kuntalaki 410/2015

Kuntaliitto. 2017. Toimiva kunta: Hyvinvointia! Sivistystä! Elinvoimaa! Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Lagerspetz, E. 2011. Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa: Saari, J. (toim.). Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus. 79–105

Lahden AKE. Mikä AKE? Viitattu 7.1.2022. Saatavissa <https://lahdenake.fi/mika-ake/>

Lahden kaupunki. Lahden kaupungin hyvinvointisuunnitelma 2022–2025. Viitattu 17.3.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/tiedostot/lahden-kaupungin-hyvinvointisuunnitelma-2022-2025/>

Lahden kaupunki. 2021a. Hyvinvoinnin ja vapaa-ajan lautakunta. Viitattu 16.1.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/paatoksenteko/lautakunnat/hyvinvoinnin-ja-vapaa-ajan-lautakunta/>

Lahden kaupunki. 2021b. Kaupunginhallitus. Viitattu 16.1.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/paatoksenteko/kaupunginhallitus/>

Lahden kaupunki. 2021c. Kaupunginvaltuusto. Viitattu 7.1.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/paatoksenteko/kaupunginvaltuusto/>

Lahden kaupunki. 2021d. Kirjastot. Viitattu 7.1.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/vapaa-aika/kirjastot/>

Lahden kaupunki. 2021e. Lautakunnat. Viitattu 16.1.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/paatoksenteko/lautakunnat/>

Lahden kaupunki. 2021f. Päätöksenteko. Viitattu 16.1.2022. Saatavissa <https://www.lahti.fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/paatoksenteko/>

Laitinen, M. 2019. Aspects of measuring the impact of new innovations in Finnish libraries. Library Management vol. 40 (3/4). 262–271. Viitattu 19.2.2022. Saatavissa <https://doi.org/10.1108/LM-11-2017-0130>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016

Lamont, M. 2015. Using economic data to demonstrate the value of the library. Viitattu 22.2.2022. Qualitative and Quantitative Methods in Libraries. Vol. 4 (1). 69–75. Saatavissa <http://www.qqml.net/index.php/qqml/article/view/227/239>

Lastu-kirjastot. Omatoimikirjastot. Viitattu 18.3.2022. Saatavissa <https://lastu-finna.lahti.fi/omatoimikirjastot/>

Light, B., Houghton, K., Burgess, J., Klæbe, H., Osborne, R. Cunningham, S. & Hearn, G. 2016. The Impact of Libraries as Creative Spaces. Viitattu 22.2.2022. Saatavissa <https://content.plconnect.slq.qld.gov.au/sites/default/files/SLQ-creativespacesuserguide-2016.pdf>

Limnell, J., Hiltunen, E. & Dufva, M. 2022. Suomen tulevaisuudet: Suuret kysymykset ja vastaukset. Helsinki: WSOY.

Lukka, K. 2001. Konstruktiivinen tutkimusote. Viitattu 11.9.2022. Saatavissa <https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstruktiivinen-tutkimusote/>

Lukukeskus. Viisi faktaa lasten ja nuorten lukutaidosta. Viitattu 20.9.2022. Saatavissa

Lukukeskus 2020. Aikuisten lukutaito vaatii lisää tunnistamista. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa <https://lukukeskus.fi/news/aikuisten-lukutaito-vaatii-lisaa-tunnistamista/>

Majava, J. 2021. Kuntastrategia. Viitattu 15.12.2021. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/kehittaminen-ja-digitalisaatio/johtaminen/kuntajohtaminen/kuntastrategia>

Majava, J. & Rinta-aho, R. 2020. Uuden sukupolven organisaatiot. Viitattu 4.11.2021. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/johtaminen-ja-kehittaminen/uuden-sukupolven-organisaatiot>

Martela, F. & Ahokas, J. 2021. Kyllä kansa tietää: Suomi ansaitsee koetun hyvinvoinnin mittarin. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/09/eva-analyysi-no-98.pdf>

Mattila, A. 2018. Hyvinvoinnin teorialat. Viitattu 28.7.2022. Saatavissa <https://www.terveyskirjasto.fi/ont00202>

Mullis, I., Martin, M., Foy, P. & Hooper, M. 2017. PIRLS 2016 International Results in Reading. Viitattu 21.2.2022. Saatavissa <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/international-results/download-center/>

- Musset, P. 2015. Building Skills For All: A Review of Finland. Viitattu: 20.2.2022. Saatavissa <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/Building-Skills-For-All-A-Review-of-Finland.pdf>
- Niemi, P., Rautiainen, A., Kannasoja, S., Haapakoski, K., Pellinen, J., Mäntysaari, M. 2017. Hyvinvoinnin teorit hyvinvoinnin edistämisessä ja poliittisessa päätöksenteossa. Hallinnon tutkimus. Nro 3/2017. Viitattu 28.7.2022. Saatavissa <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/98563>
- Nieminen, V. 2022. Päätösten vaikutusten ennakoarviointi. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/kehittaminen-ja-digitalisaatio/johtaminen/kuntajohtaminen/paatos-ten-vaikutusten-ennakoarviointi>
- Nieminen, V. & Salenius, M. 2020. Hyvinvoinnin edistämisen hyvät käytännöt. Viitattu 19.2.2022. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/laki/kunnan-toimielimet-ja-johtaminen/kunnan-johtaminen/hyvinvoinnin-edistaminen/hyvinvoinnin-edistamisen-hyvät-kaytannot>
- Nummela, M. 2008. Kirjastojen kansallinen asiakaskysely 2008. Viitattu 22.3.2022. Saatavissa <https://docplayer.fi/7989302-Kirjastojen-kansallinen-asiakaskysely-2008.html>
- Nurmela, S. 2022. Koronapandemia ja kirjastot 2022. Viitattu 20.8.2022. Saatavissa https://suomenkirjastoseura.fi/hallinta/wp-content/uploads/2022/04/Kantar_kirjasto-seura_kirjastot_ja_korona_2022_yhteenveto.pdf
- Nurmi, K. 2013. Rauman lähikirjastojen merkitys asiakkaille. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 18.10.2021. Saatavissa https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/67181/Nurmi_Katri.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Nyholm, I., Stenvall, J., Airaksinen, J., Pekkola, E., Haveri, A., Ursin, K., Tiihonen, S. 2016. Julkinen hallinto Suomessa. Helsinki: Tietosanoma.
- OECD. 2013. OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being. Viitattu 19.2.2022. Saatavissa <http://dx.doi.org/10.1787/9789264191655-en>
- OECD. 2019. Programme for International Student Assessment (PISA) results from 2018: Finland. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_FIN.pdf
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro.

Opetusministeriö. 2006. Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010. Kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena. Viitattu 23.3.2022. Saatavissa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79513/opm44.pdf?sequence=1>

Palmi-Felin, S. 2022. Kirjastopalvelujohtaja. Lahden kaupunginkirjasto. Haastattelu 18.3.2022.

Paunonen, E. 2021. Asuinalueen valintaan ja tyytyväisyyteen vaikuttavat vetovoimatekijät ja digitaaliset ratkaisut. LUT-yliopisto. Viitattu 29.8.2022. Saatavissa <https://www.lahdenyliopistokampus.fi/asuinalueen-valintaan-ja-tyytyvaisyyteen-vaikuttavat-vetovoimatekijät-ja-digitaaliset-ratkaisut/>

Pekola-Sjöblom, M. 2017. Parhaat mahdolliset palvelut kaikille kuntalaisille? ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisu nro 13/2017. Viitattu 21.2.2022. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2017/1881-parhaat-mahdolliset-palvelut-kaikille-kuntalaisille-arttu2-tutkimusohjelman>

Pyykkönen, J., Lipponen, K. & Björklund, L. Saavuttavuusketju. Viitattu 23.8.2022. Saatavissa https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2018/09/OSA-2_Hyv%C3%A4n-mitta_Vaikuttavuusketju.pdf

Päijät-Sote. Päijät-Sote - Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystalvet. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa <https://paijat-sote.fi/yhtyma/>

Rautavuo, P. 2022. Palvelupäällikkö. Lahden kaupunginkirjasto. Haastattelu 18.3.2022.

Saari, J. 2009. Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki: WSOYpro Oy.

Saari, J. 2011a. Johdanto. Teoksessa: Saari, J. (toim.). Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus. 9–29.

Saari, J. 2011b. Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa: Saari, J. (toim.). Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus. 33–78.

Saari, J. 2019. Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Viitattu 21.2.2022. Saatavissa <https://vnk.fi/documents/10616/5698452/Selvityshenkil%C3%B6+Juho+Saari+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa>

Seismonaut. 2021 a. A guide to the Impact Compass. Viitattu 12.9.2022. Saatavissa https://www.roskildebib.dk/sites/roskilde.ddbcms.dk/files/files/news/en_brugs-guide_06.05.21_0.pdf

Seismonaut. 2021 b. The impact of public libraries in Denmark. Raportti. Viitattu 16.8.2022. Saatavissa https://www.roskildebib.dk/sites/roskilde.ddbcms.dk/files/files/news/roskildebib_folkebibliotekets_betydning_for_borgerne_i_danmark_eng_final_0.pdf

Shepherd, J., Petrillo, L. & Wilson, A. 2020. Does size matter? In-library study of two Canadian public library branches. *Library Management*, vol. 41 (1), 1–13.

Simpura, J. & Uusitalo, H. 2011. Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa: Saari, J. (toim.). *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus. 106–139.

Sørensen, K. 2020. The values of public libraries: a systematic review of empirical studies of stakeholder perceptions. *Journal of Documentation*, vol. 76 (4). 909–927.

Terveydenhuoltolaki 1326/2010

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Hyvinvointi. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Päätösten vaikutusten ennakoarvointi. Viitattu 18.10.2021. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakoarvointi>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. Ennakoarvioinnin toteuttaminen. Viitattu 22.3.2022. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakoarvointi/ennakoarvioinnin-to-teuttaminen>

Texas State Library and Archives Commission. 2017. Texas public libraries. Economic Benefits and Return Investment. Viitattu 21.2.2022. Saatavissa https://www.tsl.texas.gov/sites/default/files/public/tslac/pubs/ROI_Final.pdf

Tilastokeskus. 2022. Tilastot. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa <https://www.stat.fi/til/index.html>

Tuki- ja liikuntaelin liitto Tule ry. Tule-kustannukset. Viitattu 29.8.2022. Saatavissa <https://suomentule.fi/tule-kustannukset>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuurala, T. 2020. NPS-suosittelevä kysely asiakaskokemuksen mittaamisen välineenä. Viitattu: 22.2.2022. Saatavissa <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/organisaatio/sosiaalija-terveyspalvelujen-palvelualue/asiakastytyvaisuus/tietoa-nps-kyselysta.html>

Ulkoministeriö. Agenda 2030 – kestävän kehityksen tavoitteet. Viitattu 23.3.2022. Saatavissa <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>

- Uusitalo, H. 2020. Tutkimus ja päätöksenteko hyvinvointivaltioissa. Helsinki: Into.
- Uusitalo, H. & Simpura, J. 2020. Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana. Yhteiskuntapolitiikka. Vol. 85. 5–6. Saatavissa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140729/YP2005-6_Uusitalo%26Simpura.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vaikuttava yritys. 2022. Vaikuttavuuspuu - näin jäsenät ratkaistavan ongelman ja tavoitellut muutokset. Viitattu 31.8.2022. Saatavissa <https://vaikuttavayritys.fi/kerro-se-vaikutuspuulla/>
- Valtioneuvosto. Mikä sote-uudistus?. Viitattu 23.1.2022. Saatavissa <https://soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti->
- Valtioneuvosto. 2020. Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen. Viitattu 23.2.2022. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162283/VN_2020_19.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtiovarainministeriö. Saavutettavuus. Viitattu 21.2.2022. Saatavissa <https://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi>
- Vataja, 2020. Vaikuttavuusarviointia monimutkaiseen maailmaan. Viitattu 6.9.2022. Saatavissa <https://www.sitra.fi/artikkelit/vaikuttavuusarviointia-monimutkaiseen-maailmaan/>
- Vehkalahti, K. 2019. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsingin yliopisto. Viitattu 29.4.2022. Saatavissa <https://doi.org/10.31885/9789515149817/>
- Vilkka, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virtanen, A. 2006. Konstruktiivinen tutkimusote. Miten koulutus ja elinkeinoelämän odotukset kohtaavat ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä. Ammattikasvatuksen aikakauskirja. Vol. 8 (1). 46–52.

Liite 1. Kysely Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjille

Kysely Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjille sekä alueella asuville ei-käyttäjille

Käytätkö Ahtialan tai Launeen lähikirjastoa? Vastaa kyselyyn ja ole mukana kehittämässä Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen toimintaa! Tällä kyselyllä kartoitetaan Ahtialan ja Launeen lähikirjastojen käyttäjien kokemuksia sekä ei-käyttäjien näkemyksiä lähikirjastojen palveluista. Oikeita vastauksia ei ole, vaan jokainen vastaa kysymyksiin oman kokemuksensa kautta. Kysymyksiä kohdistetaan myös perheenjäseniin, jotta saataisiin välillisesti tietoa myös esimerkiksi lasten kirjastonkäytöstä. Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti. Niitä hyödynnetään LAB-ammattikorkeakouluun tehtävässä YAMK-opinnäytetyössä.

Minkä ikäinen olet?

- Alle 18-vuotias
- 18–39-vuotias
- 40–64-vuotias
- Yli 65-vuotias

Käytätkö Ahtialan tai Launeen lähikirjaston palveluita?

- Käytän Ahtialan lähikirjastoa. Käytän Launeen lähikirjastoa.
- En käytä kirjastopalveluita, mutta asun Ahtialassa tai Launeella.
- En käytä lähikirjastojen palveluita enkä asu alueella.

Kuinka usein käytät Ahtialan tai Launeen lähikirjaston palveluita?

- Päivittäin Vähintään kerran viikossa Vähintään kerran kuukaudessa
- Harvemmin En koskaan

Mitkä kirjaston palvelut ovat sinun ja mahdollisten perheenjäsentesi arjessa tärkeitä? Voit vastata myös esimerkiksi alaikäisten lastesi puolesta.

KÄÄNNÄ →

Jos sinulla on lapsia, millainen rooli kirjastolla on hänen/heidän arjessaan? Jos olet lapsi, kerro kirjaston roolista arjessasi.

Millä tavalla sinä ja/tai perheenjäsenesi hyödynnätte kirjaston tiloja arjessanne? (Esim. läksyjen tekeminen, tietokoneen käyttö, lehtien lukeminen, tapahtumiin osallistuminen, ajanvietto...)

Tapaatko kirjastossa muita ihmisiä? Oletko tutustunut uusiin ihmisiin kirjastossa? Kerro tarkemmin!

Käytkö lähikirjastossa järjestetyissä tapahtumissa (esimerkiksi lukupiirit, satutunnit, digiopastus yms.)? Miksi? Kertoisitko tarkemmin.

Kuinka tärkeää sinulle ja/tai perheenjäsenillesi on, että kirjasto on lähellä? Voisitko käyttää kauempana olevaa kirjastoa? Kiitos, jos taas perustelet vastauksesi.

Mitä muuta haluaisit kirjastonkäytöstä sanoa?

Kiitos vastauksistasi!

Lisätiedot: Johanna Mattila, johanna.e.mattila@student.lab.fi

Liite 2. Kysely lähikirjastojen sidosryhmille

Kysymykset lähikirjaston sidosryhmille

Alla olevilla kysymyksillä kartoitetaan Ahtialan ja Launeen lähikirjastoja käyttävien sidosryhmien kuten koulujen, päiväkotien, perhepäivähoitajien ja yhdistysten kokemuksia lähikirjastojen palveluista. Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti. Niitä hyödynnetään LAB-ammattikorkeakouluun tehtävässä YAMK-opinnäytetyössä osana lähikirjastojen toiminnan kehittämistä.

Edustamasi taho tai ammattisi:

Millainen rooli kirjastolla on organisaatiosi tai yhteisösi arjessa?

Millainen vaikutus kirjaston ja kirjaston tarjoamien palveluiden käytöllä on organisaatiosi toimijoihin? (Esimerkiksi henkilökuntaan, oppilaisiin, yhdistyksen jäseniin yms.)

Mitkä kirjaston palvelut ovat tärkeimpiä organisaatiosi tai yhteisösi toiminnassa? Miksi? (Esimerkiksi tapahtumat, mediakasvatuspaketit, luokkakäynnit, lainaus, varaaminen, omatoimikirjasto...)

KÄÄNNÄ →

Miten organisaatiosi tai yhteisösi käyttää kirjaston tiloja? (Esimerkiksi satutunnit, tapahtumat, tilojen varaaminen...) Mikä kertomissasi palveluissa on tärkeää?

Mikä merkitys kirjaston sijainnilla on työsi tai yhteisösi toiminnan kannalta? Käyttäisitkö kirjaston palveluita, jos ne sijaitsisivat kauempana? Perustele vastauksesi.

Haluatko sanoa jotain muuta kirjaston palveluista?

Kiitos vastauksistasi!

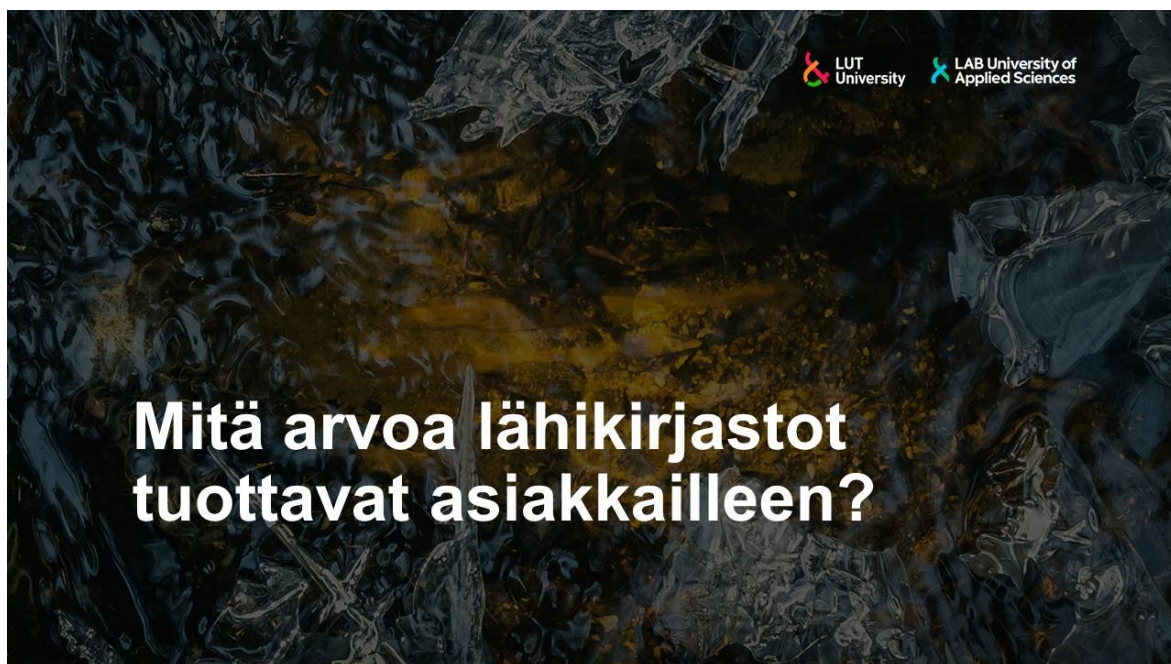
Jos tutkimuksen yhteydessä sinuun voi olla yhteyksissä johonkin vastauksiin liittyvien teemojen osalta, niin voit jättää sähköpostiosoitteesi alle:

Lisätietoja:

Johanna Mattila

johanna.e.mattila@student.lab.fi

Liite 3. Työpaja lähikirjastojen henkilökunnalle

Hyvinvointi

- Kuntien ja sen organisaatioiden tehtävänä on tuottaa hyvinvointia asukkaalleen (Kuntalaki 2015).
- Yksilön hyvinvointi on elinolojen sekä yksilön kyvyistä ja mieltymyksistä rakentuva summa, joiden avulla yksilö tuottaa hyvinvointia.
- Allardt'n (1993) hyvinvointiteorian mukaan hyvinvointi voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen:
  - Elintaso (Having)
  - Sosiaaliset suhteet (Loving)
  - Mielekäs tekeminen (Being).
- Kirjastojen tuottama hyöty ja arvo näkyy ennen kaikkea yhteisön elämänlaadun edistämisenä sekä suurempien instituutioiden menestyksenä.

Millä tavalla kirjastot tuottavat hyvinvointia asiakkailleen ja miten se näkyy asiakkaisissa?

Hyvinvoinnin mittaaminen

- Hyvinvointia tulisi mitata objektiivisilla ja subjektiivisilla mittareilla (mm. Allardt 1993; Dolan & Peasgood 2008; Martela & Ahokas 2021)

Objektiiviset mittarit mittaavat ulkoisia tekijöitä eivätkä ota huomioon mitattavan kohteen omaa näkökulmaa (esim. työttömien määrä, kotitalouksien tulot yms.)

Subjektiiviset mittarit kertovat yksilön henkilökohtaisen näkemyksen tilanteestaan. Mittauksen tulosta ei voi antaa kukaan muu kuin yksilö itse.

Miten lähikirjastojen tuottamaa hyvinvointia voisi mitata?

Kiitos!